

นโยบายการส่งออกยุทธโรปกรณ์ไปยังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
กับการเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่น

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Japan's Policy of Defense Equipment Export to Southeast Asia
and its Implication to Japan's Security

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in International Relations

Department of International Relations

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Chulalongkorn University

Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อสารนิพนธ์

นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังภูมิภาคเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ กกับการเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่น

โดย

น.ส.แพรวพฤษ จิตสกุลชัยเดช

สาขาวิชา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต

คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

----- ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.พงศ์พิสุทธิ์ บุชบาร์ตัน)

----- อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีวินท์ สุพุทธิกุล)

----- กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ภาณุภัทร จิตเที่ยง)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

6180993024 : MAJOR INTERNATIONAL RELATIONS

KEYWORD: Japan, security policy, defense equipment export, Southeast Asia,
hedging

Praewpruk Jitsakulchaidej : Japan's Policy of Defense Equipment Export to Southeast Asia and its Implication to Japan's Security. Advisor: Asst. Prof. TEEWIN SUPUTTIKUN, Ph.D.

In 2014, the "Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology" was adopted in accordance with the Abe Administration's National Security Strategy, significantly easing Japan's self-imposed restrictions on the overseas transfer of defense equipment in order to promote its policy of a proactive contribution to peace and set out clear principles which match the security environment. The aim of the study is to answer the question: "How Japan's policy of defense equipment export to Southeast Asia through the 2014 Three Principles serves its purpose vis-à-vis national security strategy?". The results showed that Japan's defense equipment export policy to Southeast Asia combines both donations and sales, also integrating with its defense capacity-building assistance program and other equipment-related military cooperation. It reflects Japan's "hedging strategy" which aims at counterbalancing Chinese influence to maintain the regional status quo as well as dealing with the uncertainties of the U.S.-Japan alliance, by enhancing military activities and building a network of strategic partnerships with like-minded Southeast Asian countries through the policy of defense equipment export.

Field of Study: International Relations

Student's Signature .....

Academic Year: 2019

Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

การเผชิญหน้ากับกระดาษที่ว่างเปล่า คือ ความท้าทายของผู้วิจัยทุกครั้ง ความท้าทายนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละครั้ง บางครั้งไม่รู้จะเขียนอะไร และในหลายครั้งถึงแม้รู้ว่าควรเขียนอะไร หรือมีข้อมูลอยู่ในมือมากมาย แต่ก็ต้องใช้เวลาพอสมควรในการเรียบเรียงออกมา ทุกตัวอักษรที่กลั่นกรองออกมา ไม่ว่าจะเพียงแค่นั่งย่อหน้า หรือหลายหน้าในแต่ละวันที่ผ่านไปจึงเปรียบเสมือนชัยชนะของผู้วิจัยในทุกครั้งที่ก้าวข้ามความอุปสรรคทั้งจากตนเอง และจากปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ไปได้ ซึ่งการที่จะสรรสร้างงานเขียนที่เริ่มจากหน้ากระดาษอันว่างเปล่าให้ออกมาเป็นสารนิพนธ์ฉบับนี้ได้ นั้น ผู้วิจัยมีอาจทำสำเร็จได้โดยหากปราศจากความเกื้อกูลทั้งทางตรงและทางอ้อมจากบุคคลเหล่านี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผศ.ดร. ธิวินท์ สุพทุทธิกุล อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ให้คำปรึกษาและชี้แนะแนวทางการทำสารนิพนธ์ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งนับตั้งแต่การกำหนดขอบเขตประเด็นศึกษา การลำดับโครงสร้าง การวิเคราะห์เนื้อหา ตลอดจนกรุณาตรวจทานและให้คำแนะนำในรายละเอียดปลีกย่อยเรื่องการเขียนและการใช้ภาษา ขอขอบคุณ อ.ดร. พงศ์พิสุทธิ์ บุชบาร์ตัน ประธานกรรมการสอบ และ อ.ดร. ภาณุภัทร จิตเที่ยง กรรมการสอบสารนิพนธ์ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นและมุมมองต่อประเด็นของสารนิพนธ์ที่ช่วยเสริมให้งานมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่า สายงานของผู้วิจัยในปัจจุบันที่มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นจุดประกายความคิดความสนใจ การตั้งคำถาม และเป็นที่มาของประเด็นศึกษาในสารนิพนธ์ฉบับนี้ การทำงานควบคู่ไปกับการเรียนและการทำสารนิพนธ์ในครั้งนี้ย่อมไม่สามารถผ่านไปอย่างลุล่วงได้ หากผู้วิจัยไม่ได้รับความเข้าใจและการสนับสนุนจากเจ้านาย เพื่อนร่วมงาน และผู้เกี่ยวข้องที่อาจจะไม่สามารถเอ่ยนามให้ครบทุกท่านทั้งหมดได้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณความช่วยเหลือเกื้อกูลที่มีให้กันตลอดช่วง 2 ปีของการเรียนและการทำสารนิพนธ์จากเพื่อนร่วมรุ่น MAIR 16 โดยเฉพาะคุณภัทรพร และคุณพลอยพงา ผู้ซึ่งตกอยู่ในสภาวะเดียวกันย่อมเข้าใจความวิตกกังวลของกันและกันได้ดีเสมอ ตลอดจนขอขอบคุณเพื่อนกลุ่ม AYS กลุ่มเมย์นแก่ และกลุ่ม FWFD สำหรับมิตรภาพที่ยาวนาน การได้พบ ได้พูดคุย ได้หัวเราะร่วมกันในทุกครั้งเป็นเครื่องชุบชูใจให้ผู้วิจัยมีแรงเดินต่อไปในทุกย่างก้าวของชีวิต

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัว เสรีภาพทางความคิด และอิสระในการเลือกเส้นทางชีวิตที่ได้รับจากครอบครัวนั้น คือ ของขวัญที่ล้ำค่าสำหรับผู้วิจัยเสมอ

แพรวพฤษชัย จิตสกุลชัยเดช

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
สารบัญตาราง.....ณ	ณ
สารบัญภาพ.....ญ	ญ
บทที่ 1.....1	1
บทนำ.....1	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....1	1
1.2 คำถามของงานสารนิพนธ์.....4	4
1.3 สมมติฐานงานสารนิพนธ์.....5	5
1.4 ทบทวนวรรณกรรม.....5	5
1.5 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์.....11	11
1.6 วัตถุประสงค์การวิจัย.....13	13
1.7 ขอบเขตการวิจัย.....14	14
1.8 วิธีวิจัย.....14	14
1.9 โครงสร้างในการนำเสนอ.....15	15
บทที่ 2.....17	17
การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ กับโจทย์ความมั่นคงของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2010.....17	17
2.1 พัฒนาการของนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ช่วงสงครามเย็น – ก่อนทศวรรษ 2010.....17	17
2.2 โจทย์ความมั่นคงที่ส่งผลต่อการกำหนดเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น.....21	21

2.2.1 การผงาดของจีน	21
2.2.2 ความไม่แน่นอนของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น.....	24
2.3 การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ในทศวรรษ 2010	29
บทที่ 3.....	34
การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	34
3.1 เหตุปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นสร้างความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	35
3.2 การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.....	38
3.2.1 การถ่ายโอนยุทธโปกรณ์ภายใต้ ODA.....	39
3.2.2 การส่งออกยุทธโปกรณ์เพื่อสานสัมพันธ์ด้านความมั่นคง.....	41
3.2.3 ความพยายามในการเสนอขายยุทธโปกรณ์.....	44
3.3 การสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network among spokes) ด้วยความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์.....	46
บทที่ 4.....	52
นโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์กับการตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่น.....	52
4.1 การส่งออกยุทธโปกรณ์กับการสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลาย	53
4.2 การส่งออกยุทธโปกรณ์กับนโยบายการเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วยการประกันความเสี่ยง	56
4.2.1 แนวคิดการประกันความเสี่ยง: ไม่ถ่วงดุลและไม่ร่วมขบวน	57
4.2.2 การส่งออกยุทธโปกรณ์ในฐานะกลไกในแนวคิดการประกันความเสี่ยง	59
4.3 แนวโน้มการดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ในอนาคต	67
บทที่ 5.....	72
บทสรุป	72
บรรณานุกรม	78
ประวัติผู้เขียน	86

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 การทำข้อตกลงความร่วมมือด้านการทหารและยุทธโศปกรณ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้	48
--	----

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางการทหารช่วง ค.ศ. 2015-2016.....	50
ภาพที่ 2 งบประมาณกลาโหมของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของ GDP ตั้งแต่ ค.ศ. 1993 – 2018.....	70

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นทางการเกี่ยวกับการส่งออกยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นเกิดขึ้นเมื่อสภาความมั่นคงแห่งชาติ และคณะรัฐมนตรีญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะอนุมัติ “หลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ” (Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology) ในวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 2014¹ (ต่อไปใช้ หลักสามประการฯ) ซึ่งเป็นผลจากความพยายามอย่างต่อเนื่องในการผ่อนปรนข้อจำกัดการส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่น โดยแต่เดิมญี่ปุ่นใช้ “หลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ” (Three Principles on Arms Exports) ที่อนุมัติเมื่อ ค.ศ. 1967 สมัยนายกรัฐมนตรีเอซากุ ซาโต เป็นนโยบายพื้นฐานสำคัญในการจำกัดการส่งออกอาวุธ² ที่กำหนดว่า ญี่ปุ่นจะไม่ส่งออกราวุธไปยัง 1) ประเทศคอมมิวนิสต์ 2) ประเทศที่ถูกสั่งห้ามส่งอาวุธไปตามมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และ 3) ประเทศที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ และมีการกำหนดบทบัญญัติเพิ่มเติมใน ค.ศ. 1976 ในสมัยของนายกรัฐมนตรีทาเคโอะ มิกิ ว่าญี่ปุ่นยืนยันความเป็นประเทศรักสันติโดยไม่สนับสนุนการส่งออกอาวุธ และจะงดเว้นการส่งออกอาวุธไม่เพียงแต่ไปยังประเทศต้องห้ามที่กำหนดไว้ในหลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ ค.ศ. 1967 แต่หมายรวมถึงประเทศอื่นๆ ด้วยเช่นกัน³ แต่กระนั้น ใน ค.ศ. 1983 คณะรัฐมนตรีภายใต้นายกรัฐมนตรียาสุฮิโระ นากาโซเนะอนุมัติให้สามารถถ่ายโอนเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันประเทศ (defense technology) โดยไม่รวมอาวุธยุทโธปกรณ์ไปยังสหรัฐฯ ได้เป็นข้อยกเว้นเฉพาะกรณี เพื่อกระชับพันธมิตรกับสหรัฐฯ ผ่านโครงการวิจัยและพัฒนาาร่วมกัน

แม้การผ่อนปรนข้อจำกัดในการส่งออกยุทโธปกรณ์จะสำเร็จเป็นรูปธรรมในสมัยของนายกรัฐมนตรีอาเบะที่มาจากพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party - LDP) ซึ่งเป็นพรรคอนุรักษ์นิยมฝ่ายขวา แต่ความพยายามของญี่ปุ่นในการทบทวนหลักการส่งออกอาวุธเริ่มปรากฏให้เห็นก่อนหน้าตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2010 ภายใต้รัฐบาลจากพรรคประชาธิปไตย (Democratic Party of Japan - DPJ) โดยในสมัยนายกรัฐมนตรีนาโโตะ คัง ได้ระบุถึงการผ่อน

¹ Ministry of Defense Japan, *Japan Defense Focus* 52 (May 2014): p. 4.

² Ministry of Foreign Affairs Japan, "Japan's Policies on the Control of Arms Export," [Online] Available from: <https://www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/policy/index.html> [29 July 2019]

³ Ibid.

ปรนข้อจำกัดในการส่งออกยุทโธปกรณ์ในแผนแนวทางการป้องกันประเทศ (National Defense Program Guideline - NDPG) สำหรับปีงบประมาณ 2011 เป็นต้นไป⁴ และในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2011 สมัยนายกรัฐมนตรีโยชิฮิโกะ โนดะได้มีการประชุมรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องเพื่อทบทวนหลักการดังกล่าว⁵ ทั้งนี้เพื่อปรับให้การส่งออกยุทโธปกรณ์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ด้านความมั่นคง เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถขยายขอบเขตการเข้าร่วมโครงการความร่วมมือด้านยุทโธปกรณ์กับสหรัฐฯ ได้มากยิ่งขึ้น และสร้างความยืดหยุ่นให้กับกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่น (Japan Self-Defense Forces) ในการเคลื่อนย้ายยุทโธปกรณ์เพื่อเข้าร่วมภารกิจสหประชาชาติ⁶

หลักสามประการฯ ที่ปรับปรุงใหม่ ค.ศ. 2014 ยังคงข้อห้ามในการเคลื่อนย้ายถ่ายโอนยุทโธปกรณ์ไปยังประเทศต้องห้ามต่างๆ ตามหลักสามประการฯ เดิม แต่ผ่อนปรนให้ญี่ปุ่นสามารถส่งออกถ่ายโอนยุทโธปกรณ์ไปยังต่างประเทศได้ในกรณีที่เป็นการเสริมสร้างสันติภาพ ความร่วมมือระหว่างประเทศ และความมั่นคงของญี่ปุ่น ภายใต้การควบคุมการส่งออกถ่ายโอนอย่างเหมาะสม⁷ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ห้ามการส่งออกยุทโธปกรณ์ที่ขัดต่อสนธิสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างประเทศที่ญี่ปุ่นมีพันธผูกพัน ขัดต่อมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และการส่งออกไปยังประเทศที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง
- 2) อนุญาตให้ส่งออกยุทโธปกรณ์ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นการสนับสนุนสันติภาพและความร่วมมือระหว่างประเทศ หรือเสริมสร้างความมั่นคงให้กับญี่ปุ่น
- 3) อนุญาตให้ส่งออกยุทโธปกรณ์เมื่อได้รับคำยืนยันจากประเทศปลายทางว่า จะดำเนินการควบคุมการใช้ยุทโธปกรณ์นอกเหนือจากวัตถุประสงค์เดิม และการส่งออกไปยังฝ่ายที่ 3 ได้อย่างเหมาะสม

การผ่อนปรนข้อจำกัดในการส่งออกยุทโธปกรณ์ที่กล่าวไปข้างต้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการประกาศแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติฉบับใหม่ของรัฐบาลอาเบะเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2013 ที่เปลี่ยนมาใช้นโยบายสันติภาพเชิงรุก (proactive pacifism หรือ proactive contribution to

⁴ Yuzo Maruyama, "A Review of Three Principles on Arms Exports," 9 February 2012, [Online] Available from: <https://www.nippon.com/en/currents/d00016/a-review-of-the-three-principles-on-arms-exports.html> [20 March 2020]

⁵ Ibid.

⁶ Heigo Sato, *Japan's arms export and defense production policy*, Center for Strategic and International Studies, (2015), p. 2.

⁷ Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2014 English Version* (Tokyo: Ministry of Defense, 2014), pp. 330-331.

peace) เป็นหลักการพื้นฐานในการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ⁸ โดยกรอบการดำเนินการทางยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพของญี่ปุ่นประการหนึ่งได้ระบุถึงการเพิ่มความแข็งแกร่งและขยายขีดความสามารถและบทบาทของญี่ปุ่นด้วยความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ⁹ ซึ่งมีถ้อยคำอธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า รัฐบาลญี่ปุ่นจำเป็นต้องทำให้หลักการเกี่ยวกับการถ่ายโอนยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศมีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความมั่นคงในปัจจุบัน¹⁰ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติฉบับใหม่ที่ระบุว่า เป็นการแสดงถึงความตั้งใจของญี่ปุ่นที่จะมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในการรักษาสันติภาพ ความมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองในสังคมนานาชาติ¹¹

หลังจากที่มีการอนุมัติหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นได้รับเสียงสะท้อนที่หลากหลายเกี่ยวกับนโยบายดังกล่าว โดยในมุมมองทางเศรษฐกิจมีทั้งที่ตั้งข้อสังเกตว่า การผ่อนปรนข้อจำกัดในการส่งออกยุทธโปกรณ์จะเป็นโอกาสทางธุรกิจที่ญี่ปุ่นจะสามารถส่งออกยุทธโปกรณ์ได้มากขึ้น โดยเฉพาะไปยังประเทศในอาเซียน¹² และเป็นการแก้ปัญหาสถานะ “Galapagos’ syndrome”¹³ ที่ยุทธโปกรณ์ป้องกันประเทศญี่ปุ่นถูกแยกโดดเดี่ยวออกจากวงการการค้าอาวุธโลกส่งผลให้ยุทธโปกรณ์ที่ผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นเป็นหลักมีราคาแพง¹⁴ ในขณะที่มุมมองทางการเมืองมีการตั้งข้อสังเกตว่า รัฐบาลญี่ปุ่นผ่อนปรนการเคลื่อนย้ายยุทธโปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการกิจของกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นเป็นสำคัญ¹⁵ และเพื่อให้สามารถใช้ความร่วมมือทางด้านยุทธโปกรณ์กระชับความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น (U.S.-Japan alliance)¹⁶ ส่วนมุมมองทางความมั่นคงมีข้อสังเกตว่า ญี่ปุ่นใช้การส่งออกยุทธโปกรณ์เพื่อรักษาสถานะที่เป็นอยู่ (status quo) ของอิทธิพลญี่ปุ่นในภูมิภาค

⁸ มานวดี ถกธรวัช, จุลสารศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ เอกสารศึกษาเฉพาะเรื่อง ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติญี่ปุ่น 2556 (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2557), หน้า 60-61.

⁹ ดู ข้อ IV. 1 (8) จาก The Government of Japan, "National Security Strategy December 17, 2013," December 2013, [Online] Available from: <https://www.cas.go.jp/jp/siryuu/131217anzenhoshou/nss-e.pdf> [29 July 2019]

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2014 English Version*, p. 133.

¹² นันทิยา ทองคนารักษ์และคณะ, จุลสารศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์มหาอำนาจ ปี 2014 (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2557), หน้า 43.

¹³ Hiroyuki Sugai, *Japan's future defense equipment policy* (Washington, DC: Brookings, Center for 21st Century Security and Intelligence at Brookings, 2016), p. 3.

¹⁴ Ibid., p. 13.

¹⁵ Sato, *Japan's arms export and defense production policy*, p. 2.

¹⁶ Christopher Hughes, "Japan's emerging arms transfer strategy: diversifying to re-centre on the US-Japan alliance," *The Pacific Review* 31, 4 (2018): p. 426.

และถ่วงดุลอำนาจกับจีนมากกว่าเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ¹⁷ หลังจากการผ่อนปรนหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ในระยะแรกจึงสะท้อนให้เห็นความพยายามในการขยายบทบาททางการทหารผ่านนโยบายความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์มากกว่าการขายเพื่อหวังผลกำไรจากสินค้านั้นๆ

ดังนั้น จากสถานการณ์ที่กล่าวข้างต้นจึงนำมาสู่ประเด็นคำถามสารนิพนธ์ที่ต้องการศึกษาว่าการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอบสนองต่อเป้าหมายยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นอย่างไร โดยผู้วิจัยมีความเห็นหลักว่า นโยบายสำคัญของการผ่อนปรนข้อจำกัดเพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถส่งออกยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศได้สะท้อนให้เห็นการดำเนินนโยบาย “การประกันความเสี่ยง” หรือ Hedging¹⁸ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่ใช้ความหลากหลายและความกำกวมทั้งการถ่วงดุล และการเข้าหา เพื่อสร้างหลักประกันทางความมั่นคงด้วยการแสวงหาทางเลือกหลายๆ ทางในการดำเนินนโยบาย หรือเพื่อทางหนีทีไล่หากต้องปรับเปลี่ยนท่าทีตามสถานการณ์ในอนาคต โดยญี่ปุ่นทำให้การส่งออกยุทธโปกรณ์เป็นช่องทางหนึ่งในการขยายบทบาททางการทหารในรูปแบบต่างๆ เช่น โครงการเสริมสร้างศักยภาพทางการทหาร (capacity-building assistance program) การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานและบุคลากร รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในภารกิจที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับยุทธโปกรณ์ที่ถ่ายโอนไป อันจะช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถใช้นโยบายนี้เป็นโอกาสในการกระชับความสัมพันธ์ หรือสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ใหม่ๆ ในภูมิภาคเพื่อรับมือกับสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการขยายอิทธิพลของจีน หรือการที่สหรัฐฯ ลดระดับความสำคัญของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.2 คำถามของงานสารนิพนธ์

การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศด้วยหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 ของญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอบสนองต่อเป้าหมายยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นอย่างไร

¹⁷ Eva Pejsova and Zoe Stanley-Lockman, "Japan's policy shift: arms and transfers," *ISSU Alert* 41 (November 2016): pp. 1-2.

¹⁸ ในการแปลถอดความคำว่า Hedging นั้น สารนิพนธ์ใช้คำว่า “การประกันความเสี่ยง” เป็นหลักเมื่อกล่าวถึงกรอบแนวคิด แต่ก็หมายรวมถึง “การเพื่อทางเลือก” หรือ “การเพื่อทางหนีทีไล่” ซึ่งเป็นคำที่จะถูกนำมาใช้ร่วมด้วยในการอธิบายตามแต่ละบริบทที่ถูกกล่าวถึง

1.3 สมมติฐานงานสารนิพนธ์

การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นไปยังประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สะท้อนให้เห็นเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในการดำเนินนโยบายแบบประกันความเสี่ยง (hedging) โดยใช้การส่งออกยุทธโปกรณ์เป็นวิธีหนึ่งในการขยายบทบาททางทหาร และสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านโครงการเสริมสร้างศักยภาพ การแลกเปลี่ยนข่าวสาร หรือการกระชับความสัมพันธ์กับหน่วยงานทหารของประเทศผู้รับยุทธโปกรณ์ที่ส่งออกไป เพื่อถ่วงดุลอิทธิพลจีน และรับมือกับความไม่แน่นอนของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น

1.4 ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยแยกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ “ปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์” และ “ความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น” โดยการผ่องปรนข้อจำกัดการส่งออกยุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่นด้วยหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ทำให้เกิดมุมมองต่อประโยชน์ที่คาดว่าญี่ปุ่นจะได้รับจากปรับนโยบายดังกล่าวในหลายด้าน ซึ่งในส่วนแรกผู้วิจัยพิจารณาวรรณกรรมที่อธิบายปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ และจำแนกตามประโยชน์ที่คาดว่าญี่ปุ่นจะได้รับจากการปรับนโยบายดังกล่าวไว้ 3 มุมมอง คือ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประโยชน์ในการกระชับพันธมิตร และประโยชน์ทางยุทธศาสตร์

สำหรับวรรณกรรมที่มองว่าญี่ปุ่นปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจนั้น มนวัติ ถกถวษ์ นักวิจัยศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศไทย ได้วิเคราะห์ผลสืบเนื่องทางเศรษฐกิจจากการผ่องปรนเงื่อนไขการส่งออกยุทธโปกรณ์ไว้ในจุลสาร “ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติญี่ปุ่น 2556” ว่าจะช่วยกระตุ้นโอกาสทางธุรกิจในการส่งออกยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นมากขึ้น โดยเฉพาะกับประเทศในภูมิภาคอาเซียน และเปิดโอกาสให้เกิดความร่วมมือด้านการวิจัยและพัฒนา กับประเทศต่างๆ เช่น ยุโรป¹⁹ ซึ่งมนวัติยังเชื่อว่า สาเหตุที่การเพิ่มกำลังและบทบาททางทหารของญี่ปุ่นจะมีแนวโน้มมากขึ้นในอนาคตมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุผลด้านความอยู่รอดทางเศรษฐกิจด้วยในทางหนึ่ง²⁰

¹⁹ มนวัติ ถกถวษ์, จุลสารศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ เอกสารศึกษาเฉพาะเรื่อง ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติญี่ปุ่น 2556, หน้า 67.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

ส่วนบทความ “Japan’s Future Defense Equipment Policy” ของ Hiroyuki Sugai เจ้าหน้าที่กองกำลังป้องกันตนเองทางอากาศญี่ปุ่นได้กล่าวถึงคำนิยามลักษณะตลาดการค้ายุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นที่จำกัดอยู่เพียงแคภายในประเทศว่าเป็นสภาวะ “Galapagos’ Syndrome”²¹ เนื่องจากมีลักษณะถูกโดดเดี่ยวออกจากตลาดการค้าอาวุธโลกจากการถูกจำกัดด้วยหลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ ค.ศ. 1967 และบทบัญญัติเพิ่มเติม ค.ศ. 1976 ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีการผ่อนปรนให้ภาคอุตสาหกรรมป้องกันประเทศสามารถส่งออกยุทโธปกรณ์ได้ ภาครัฐจึงควรเสริมสร้างความร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมเพื่อสนับสนุนการส่งออกยุทโธปกรณ์ โดย Sugai คาดการณ์ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในเชิงรูปธรรมที่จะเกิดขึ้นหลังการผ่อนปรนให้ภาคอุตสาหกรรมญี่ปุ่นสามารถส่งออกยุทโธปกรณ์ไปขายยังต่างประเทศได้ว่า อุตสาหกรรมป้องกันประเทศของญี่ปุ่นจะขยายตัวการค้าอาวุธได้ประมาณ 40% ภายในปี ค.ศ. 2020 เมื่อเทียบกับ ค.ศ. 2014²² และหากรัฐบาลญี่ปุ่นสามารถส่งเสริมการขายยุทโธปกรณ์ขนาดใหญ่ เป็นต้นว่าเรือดำน้ำ หรืออากาศยานได้จะทำให้การส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นขยายตัวขึ้นและสามารถเพิ่มยอดรวมมูลค่าการขายยุทโธปกรณ์ได้ถึง 10%²³

ในขณะที่ *วรรณกรรมที่มองว่าญี่ปุ่นปรับนโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์เพื่อประโยชน์ในการกระชับพันธมิตร*ชี้ให้เห็นว่า นักวิชาการบางท่านมีความเห็นต่อการปรับปรุงเงื่อนไขการส่งออกยุทโธปกรณ์ด้วยการอนุมัติหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ว่า มีนัยยะที่เอื้อต่อการกระชับพันธมิตรกับประเทศต่างๆ ผ่านการส่งออกยุทโธปกรณ์จากญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกระชับความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น ซึ่ง Christopher Hughes ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย Warwick สหราชอาณาจักร ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ในบทความ “Japan’s emerging arms transfer strategy: diversifying to re-centre on the US-Japan alliance” เน้นย้ำว่า นโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นเป็นความพยายามที่จะ “Re-centre on the U.S.-Japan alliance” โดยชี้ให้เห็นว่า แม้ความพยายามในการปรับยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในการเพิ่มการส่งออกและถ่ายโอนยุทโธปกรณ์ต่างๆ จะดูเหมือนเป็นการขยายโอกาสให้กับภาคธุรกิจภายในประเทศ และส่วนแบ่งกำไรที่จะเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างประเทศ แต่ยังคงรวมความสำคัญทั้งหมดไว้ที่การกระชับความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น²⁴ ตลอดจนการเพิ่มบทบาทของญี่ปุ่นในการส่งออกยุทโธปกรณ์สามารถพิจารณาได้ว่า เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายในลักษณะรัฐที่มีแนวคิดร่วมกัน (like-minded states) อันจะปูทางสู่การมียุทธศาสตร์ร่วมกันเพื่อประโยชน์อื่นต่อไปด้วย เช่น ความร่วมมือด้านยุทโธปกรณ์

²¹ Sugai, *Japan's future defense equipment policy*, p. 3.

²² *Ibid.*, p. 2.

²³ *Ibid.*

²⁴ Hughes, "Japan's emerging arms transfer strategy: diversifying to re-centre on the US-Japan alliance," p.

ป้องกันประเทศกับออสเตรเลีย อินเดีย และประเทศอาเซียนในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partnership) หรือการกระชับความสัมพันธ์กับฟิลิปปินส์และเวียดนามเพื่อถ่วงดุลอิทธิพลของจีนที่เพิ่มมากขึ้นในภูมิภาคทะเลจีนใต้²⁵

Heigo Sato ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย Takushoku ได้แสดงความเห็นไว้ในบทวิจารณ์ “From the ‘Three Principles of Arms Exports’ to the ‘Three Principles of Defense Equipment Transfer’” ว่า แม้การผ่อนปรนหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 จะถูกกล่าวว่าเป็นไปเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับฐานอุตสาหกรรมป้องกันประเทศของญี่ปุ่น หรือเพื่อให้สามารถใช้ในการค้าอาวุธเป็นเครื่องมือในการถ่วงดุลอำนาจในภูมิภาค แต่เมื่อพิจารณาจากความร่วมมือทางยุทธโศปกรณ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศในภูมิภาคเท่าที่ผ่านมา ได้แก่ ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และอินเดีย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประเทศที่ญี่ปุ่นมีนโยบายกระชับความสัมพันธ์ ทำให้การผ่อนปรนหลักสามประการฯ ใหม่นี้อาจนำไปสู่การก่อรูปแบบโครงสร้างหรือการรวมกลุ่มประเทศในทิศทางบางอย่างที่ญี่ปุ่นเองต้องตัดสินใจต่อไปว่าจะยอมรับทิศทางที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องนั้นได้หรือไม่²⁶ เนื่องจากหากเกิดการรวมกลุ่มพันธมิตรใหม่ในภูมิภาคเอเชียที่มีแนวคิดทางความมั่นคงร่วมกันผ่านความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ ลักษณะการรวมกลุ่มเครือข่ายทางความมั่นคงที่เด่นชัดเช่นนี้ย่อมสร้างความกังวลให้กับประเทศมหาอำนาจและประเทศรองอื่นๆ ที่อยู่นอกกลุ่ม อันอาจส่งผลให้สภาพแวดล้อมทางความมั่นคงในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไป

Alexandra Sakaki จากสถาบัน German Institute for International and Security Affairs และ Kerstin Lukner จาก Institute of East Asian Studies and Institute of Political Science มหาวิทยาลัย Duisburg-Essen ประเทศเยอรมนี ได้แสดงความเห็นร่วมกันในบทความ “Japan’s uncertain security environment and changes in its legislative – executive relations” ถึงการที่รัฐบาลจัดซื้อโต้แย้งต่อการผ่อนปรนข้อจำกัดในการส่งออกยุทธโศปกรณ์ป้องกันประเทศ โดยชี้ให้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากความร่วมมือในการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ไปยังสหรัฐฯ หรือประเทศประชาธิปไตยในยุโรปตะวันตก และการเคลื่อนย้ายยุทธโศปกรณ์สำหรับการปฏิบัติการรักษาสันติภาพที่เคยได้รับการยกเว้นเป็นกรณีมาแล้วก่อนหน้านี้เป็นเหตุผลรองรับในการกำหนดนโยบายผ่อนปรน²⁷ ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในภาคการเมืองญี่ปุ่นที่ไม่มีพรรคฝ่ายค้านหลักที่

²⁵ Ibid., p. 436.

²⁶ Heigo Sato, "From the 'Three Principles of Arms Exports' to the 'Three Principles of Defense Equipment Transfer'," *AJISS-Commentary* 197 (May 2014): p. 4.

²⁷ Alexandra Sakaki and Kerstin Lukner, "Japan's uncertain security environment and changes in its legislative-executive relations," *West European Politics* 40, 1 (2017): p. 155.

มุ่งเน้นคัดค้านการส่งออกอาวุธหรือกำลังพลทางทหารเหมือนดังช่วงสงครามเย็น²⁸ จึงทำให้สามารถอนุมัติให้เกิดการผ่อนปรนได้ง่ายขึ้น

ส่วนวรรณกรรมที่มองว่าญี่ปุ่นปรับนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์เพื่อผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์นั้นพิจารณาผ่านมุมมองทางความมั่นคงเป็นหลักดังเช่นที่ นันทียา ทองคนารักษ์ และคณะนักวิจัยศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศไทยได้แสดงความเห็นต่อยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติญี่ปุ่น ค.ศ. 2013 ไว้ในจุลสาร “ยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจ ปี 2014” ว่า การอนุมัติแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ ค.ศ. 2013 เกิดจากการที่ญี่ปุ่นตระหนักต่อบริบทของสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคง และความท้าทายต่อความมั่นคงแห่งชาติ²⁹ ซึ่งการขยายความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศเป็นวิธีการหนึ่งในการเสริมสร้างความมั่นคงที่ระบุไว้ในกรอบการดำเนินการทางยุทธศาสตร์ อันนำมาซึ่งการพิจารณาผ่อนปรนข้อจำกัดในการส่งออกและค้าขายยุทธโศปกรณ์กับต่างประเทศภายใต้หลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 ซึ่งก่อให้เกิดข้อสังเกตว่า ญี่ปุ่นต้องการใช้การส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังต่างประเทศเพื่อประโยชน์ด้านความมั่นคงเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อถ่วงดุลอำนาจกับจีน สอดคล้องกับบทวิเคราะห์ของนันทียาที่ว่า การใช้หลักสันตินิยมเชิงรุก (proactive pacifism) ของญี่ปุ่นในการเข้าไปมีส่วนร่วมด้านการสร้างสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่งคั่งของโลกอาจแฝงไปด้วยยุทธศาสตร์ในการต่อกรกับจีน โดยมีสหรัฐฯ เป็นพันธมิตร³⁰

การที่จีนผงาดขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและขยายอิทธิพลทางด้านความมั่นคงอย่างจริงจังทำให้มุมมองที่ญี่ปุ่นมีต่อจีนในฐานะภัยคุกคามทวีความรุนแรงมากขึ้น³¹ Eva Pejsova และ Zoe Stanley-Lockman นักวิจัยจาก European Union Institute for Security Studies (EUISS) ตั้งข้อสังเกตต่อการผ่อนปรนข้อจำกัดในการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไว้ในบทความ “Japan’s policy shift: arms and transfers” ว่า การส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังประเทศต่างๆ ของญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่จะใช้นโยบายการส่งออกเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายความมั่นคง (security policy) เพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาสถานะที่เป็นอยู่ของญี่ปุ่น และถ่วงดุลอำนาจกับจีนมากกว่าเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ³² โดยได้เสนอปรากฏการณ์ที่สนับสนุนแนวคิดนี้ด้วยว่า การขายยุทธโศปกรณ์มือสองของญี่ปุ่น หรือความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับประเทศอาเซียนในลักษณะ

²⁸ Ibid.

²⁹ นันทียา ทองคนารักษ์และคณะ, จุลสารศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์มหาอำนาจ ปี 2014, หน้า 44.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-45.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

³² Pejsova and Stanley-Lockman, "Japan's policy shift: arms and transfers," p. 1-2.

การให้เปล่าไม่ได้ช่วยให้ราคายุทธโปกรณ์ต่อหน่วยลดลง ไม่ได้ทำให้ความต้องการในตลาดเพิ่มมากขึ้น และไม่ได้ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจญี่ปุ่นแต่อย่างใด³³ หากแต่เป็นการแสวงหามิตรประเทศด้วยความร่วมมือทางยุทธโปกรณ์เพื่อถ่วงดุลอิทธิพลของจีน

จากการศึกษาวรรณกรรมในส่วนแรกที่ยธิบายปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นปรับนโยบายการส่งออก ยุทธโปกรณ์ มุมมองที่กล่าวถึงผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นได้รับจากการปรับนโยบายนี้มีความ น่าสนใจ ควรค่าแก่การนำไปศึกษาวิเคราะห์ต่อถึงการดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ในเชิง รูปธรรมเพื่อให้ตอบสนองต่อประโยชน์ดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจะพิจารณา ผลสืบเนื่องจากการปรับนโยบายที่เอื้อประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่นได้นั้น จำเป็นต้องพิจารณามุมมองเกี่ยวกับการกระชับพันธมิตรร่วมด้วย เนื่องจากความเป็นรัฐไม่ปกติของ ญี่ปุ่นทำให้ไม่อาจละเว้นหรือพิจารณาบทบาทของพันธมิตรหลักอย่างสหรัฐฯ แยกส่วนกับความมั่นคง ของญี่ปุ่นได้ อีกทั้ง แม้จะมีการกล่าวถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะหนึ่งในจุดหมายปลายทาง ของการส่งออกยุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่นในวรรณกรรมบางชิ้นอยู่บ้าง แต่ยังขาดการพิจารณาเชื่อมโยง นโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในมิติที่นโยบายนี้จะเอื้อ ประโยชน์ทางความมั่นคงให้กับญี่ปุ่นอย่างไร จึงเป็นช่องว่างที่ต้องอภิปรายและแสดงผลอย่าง เฉพาะเจาะจง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงศึกษา**ความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อความมั่นคง ของญี่ปุ่น**สำหรับการทบทวนวรรณกรรมในส่วนที่สอง เพื่อเป็นรากฐานในการทำความเข้าใจ ความสัมพันธ์ในทางความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน ตลอดจนเพื่อให้สามารถวิเคราะห์นัยยะที่ ญี่ปุ่นแสดงความตั้งใจในการดำเนินการส่งออก และสร้างความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์กับภูมิภาคนี้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่ได้รับความสนใจจากประเทศมหาอำนาจทั้งในบริบท ของความมั่นคง และเศรษฐกิจ **วรรณกรรมที่มองว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญต่อความ มั่นคงของญี่ปุ่น**เสนอว่า ญี่ปุ่นก็มีความพยายามในการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคนี้ ผ่านการประชุมและผ่านกรอบความร่วมมือในหลายโอกาส โดยความพยายามในการสร้างความ ร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหารเห็นได้ชัดจากการเสนอแผนความร่วมมือ Vientiane Vision³⁴ ต่อที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอาเซียน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 2 (2nd ASEAN-Japan Defence Ministers' Informal Meeting) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2016 โดยการเสนอแผนความร่วมมือนี้

³³ Ibid.

³⁴ Ministry of Defense Japan, "Vientiane Vision: Japan's Defense Cooperation Initiative with ASEAN,"

[Online] Available from: https://www.mod.go.jp/e/d_act/exc/vientianevision [28 June 2019]

ถือเป็นครั้งแรกที่ญี่ปุ่นกำหนดทิศทางความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหารต่อประเทศอาเซียนอย่างเป็นทางการ³⁵

บทความ “Japan-Southeast Asia Relations: Both Push and Pull: Japan Steps up in Southeast Asia” ของ Catharin Dalpino จากมหาวิทยาลัย Georgetown กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความกังวลต่อการขยายอิทธิพลของจีนในพื้นที่ทะเลจีนใต้ 2) การปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันประเทศที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถส่งออกหรือถ่ายโอนยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศได้ในกรณีที่เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่น หรือสนับสนุนการรักษาสันติภาพนานาชาติ และ 3) การตัดสินใจของญี่ปุ่นที่จะกำหนดนโยบายพัฒนากรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงกับประชาคมอาเซียนและกับแต่ละประเทศในภูมิภาคทั้ง 10 ประเทศ³⁶ ซึ่ง Dalpino ได้แสดงความเห็นต่อ Vientiane Vision ไว้ด้วยว่า นอกจากแผนความร่วมมือนี้จะช่วยรักษาสมดุลของเศรษฐกิจญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปพร้อมกับผลประโยชน์ทางด้านความมั่นคงแล้ว ยังช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาและขยายความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับมิตรประเทศใหม่ๆ ตลอดจนเป็นการสร้างเครือข่ายความมั่นคงที่คล้ายคลึงกับรูปแบบ Hub-and-Spoke ของสหรัฐฯ³⁷ Catharin Dalpino ยังเสนอมุมมองที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศอาเซียน โดยตั้งข้อสังเกตว่า ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทความร่วมมือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงจังหวะที่สหรัฐฯ ลดความสนใจต่อภูมิภาคนี้ ทำให้ประเทศอาเซียนส่วนหนึ่งมองญี่ปุ่นในฐานะผู้ที่จะมารับช่วงต่อจากสหรัฐฯ ในบทบาทด้านความมั่นคง เช่น โครงการ Lower Mekong Initiative (LMI)³⁸ ซึ่งการดำเนินการทูตแบบ Defense Diplomacy ของญี่ปุ่นในลักษณะนี้จะมีส่วนช่วยให้ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้กำหนดมาตรฐานค่านิยมในภูมิภาค³⁹

ส่วน มนวดี ถกลธวัช นักวิจัยศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศไทยได้วิเคราะห์ไว้ในเอกสารวิชาการเรื่อง “ยุทธศาสตร์ปริทรรศน์: มหาอำนาจในบริบทความมั่นคงโลก” ถึงนัยยะที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันเนื่องด้วยความต้องการที่จะคานอำนาจกับจีน และเป็นการหาแนวร่วมในการต่อต้านจีนดังที่ญี่ปุ่นเคยทำบ่อยครั้งในเวทีอาเซียน⁴⁰

³⁵ Ministry of Defense Japan, *Japan Defense Focus* 83 (December 2016): p. 6.

³⁶ Catharin Dalpino, "Japan-Southeast Asia relations: both push and pull: Japan steps up in Southeast Asia," *Comparative Connections* 19, 1 (May 2017): p. 124.

³⁷ Ibid., pp. 125-126.

³⁸ Ibid., pp. 127-128.

³⁹ Ibid., p. 124.

⁴⁰ มนวดี ถกลธวัช, เอกสารวิชาการเรื่อง ยุทธศาสตร์ปริทรรศน์: มหาอำนาจในบริบทความมั่นคงโลก (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2557), หน้า 91.

ความสำคัญในการแสวงหาพันธมิตรในอาเซียนเพื่อถ่วงดุลกับจีนตามคำกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับที่ Renato Cruz de Castro ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย De La Salle ประเทศฟิลิปปินส์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในบทความ “The Philippines and Japan Sign New Defense Agreement” ว่า ญี่ปุ่นขยายอิทธิพลในทะเลจีนใต้ด้วยการใช้ความร่วมมือด้านความมั่นคงกับประเทศอาเซียนเป็นทางเลือกแทนการใช้กองกำลังของญี่ปุ่นโดยตรง และญี่ปุ่นจะยังคงประสานความร่วมมือกับอาเซียนต่อไปเพื่อถ่วงดุลอิทธิพลจีนในพื้นที่ทะเลจีนใต้⁴¹

นอกจากนี้ ความพยายามของญี่ปุ่นในการส่งออกยุทโธปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความย้อนแย้งดังที่ Mina Pollman ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในบทความ “The Trouble With Japan’s Defense Exports” ว่าประเทศที่ได้รับยุทโธปกรณ์ป้องกันประเทศของ ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกๆ เช่น มาเลเซีย เวียดนาม อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ หรือไทย ต่างเป็นประเทศที่ไม่น่าจะจะมีกำลังพอจะจัดซื้อยุทโธปกรณ์เหล่านั้นเองได้⁴² แต่กระนั้น ญี่ปุ่นก็ยังคงแสดงความตั้งใจในการสร้างความร่วมมือด้านยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศกับอาเซียนผ่านโอกาสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในเวทีประชุมพหุภาคีทั้งก่อนและหลังจากอนุมติหลักสามประการฯ ใหม่ ค.ศ.2014⁴³ หรือผ่านแผนความร่วมมือ Vientiane Vision ดังที่กล่าวไปข้างต้น ประกอบกับเมื่อพิจารณาถึงความสำคัญด้านภูมิรัฐศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นแล้ว ประเทศอาเซียนจึงเป็นพื้นที่กรณีศึกษาที่น่าสนใจในการศึกษาการใช้นโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นในการเสริมสร้างความมั่นคง

1.5 กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

สารนิพนธ์ฉบับนี้ใช้กรอบแนวคิดเรื่อง “การประกันความเสี่ยง” หรือ Hedging ของ Evelyn Goh ในการศึกษาวิเคราะห์การปรับนโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของ ญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้าง

⁴¹ Renato Cruz de Castro, "The Philippines and Japan Sign New Defense Agreement," 15 March 2016, [Online] Available from: <https://amti.csis.org/the-philippines-and-japan-sign-new-defense-agreement> [1 July 2019]

⁴² Mina Pollman, "The Trouble With Japan's Defense Exports," *The Diplomat*, 2 October 2015, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2015/10/the-truth-about-japans-defense-exports> [24 June 2019]

⁴³ ในการประชุมรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมญี่ปุ่น-อาเซียนครั้งที่ 5 (5th Japan-ASEAN Defense Vice-Ministerial Meeting) เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2014 ณ จังหวัดโอกินาวา ญี่ปุ่นจัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความร่วมมือด้านยุทโธปกรณ์ภายใต้หัวข้อ “Possible Equipment-technology Cooperation among Japan and ASEAN Member States to Respond to Non-traditional Security Issue” ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Ministry of Defense Japan, *Japan Defense Focus* 51 (April 2014): p. 2.

ความมั่นคงให้กับญี่ปุ่นเอง โดยเมื่อพิจารณาเป้าประสงค์ที่ญี่ปุ่นคาดหวังจากการดำเนินนโยบาย ส่งออกยุทธโศปกรณ์ ไม่ว่าจะเป็นการขยายบทบาททางทหาร หรือการสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อ ถ่วงดุลอำนาจกับจีน และรับมือกับความไม่แน่นอนของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต แล้ว การอธิบายความเชื่อมโยงของนโยบายกับเป้าประสงค์ที่ญี่ปุ่นกำหนดไว้ด้วยยุทธศาสตร์เกี่ยวกับ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐแบบเดิมที่แบ่งแนวทางการวางตัวของรัฐออกเป็น 3 แบบหลักๆ คือ การถ่วงดุล (balancing) การร่วมขบวน (bandwagoning) และการวางตัวเป็นกลาง (neutrality) นั้นอาจไม่ ครอบคลุม หรือสามารถชี้ให้เห็นนัยยะทางความมั่นคงที่สะท้อนผ่านการดำเนินนโยบายการส่งออก ยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นได้อย่างชัดเจน ท่าทีการดำเนินความสัมพันธ์แบบกำกวมของญี่ปุ่นที่มีทั้งการ อาศัยพันธมิตร การเข้าหา และการถ่วงดุล รวมทั้งการดำเนินนโยบายเพื่อประโยชน์ทางอ้อมใน ลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดการประกันความเสี่ยง หรือ Hedging ที่จะสามารถใช้เป็นกรอบการ วิเคราะห์ในการอธิบายแนวทางของญี่ปุ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่า

Evelyn Goh อธิบายแนวคิดการประกันความเสี่ยงว่า เป็นชุดแนวคิดยุทธศาสตร์ที่รัฐใช้เป็น ทางเลือกในสถานการณ์ที่รัฐยังไม่สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางที่ตรงไปตรงมาระหว่างการถ่วงดุล การร่วมขบวน หรือการวางตัวเป็นกลางได้ โดยรัฐเลือกที่จะดำเนินยุทธศาสตร์ใดยุทธศาสตร์หนึ่ง ควบคู่กับอีกยุทธศาสตร์กับแต่ละฝ่ายอยู่เสมอเพื่อหลีกเลี่ยงการเลือกข้างให้อีกฝ่ายเห็นอย่างชัดเจน⁴⁴ แนวคิดการประกันความเสี่ยงของ Goh มีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) การถ่วงดุลอำนาจ ทางอ้อม (indirect/ soft balancing) 2) การเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน (complex engagement) และ 3) การพัวพันเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง (enmeshing)⁴⁵ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสามเป็นจุดสำคัญ ที่ช่วยให้การอธิบายขยายความตามแนวคิดการประกันความเสี่ยงของ Goh มีความชัดเจน และ สะท้อนให้เห็นความหลากหลายในการดำเนินยุทธศาสตร์

กล่าวคือ เมื่อจีนผงาดขึ้นมาเป็นมหาอำนาจใหม่ในภูมิภาคที่เพิ่มศักยภาพทางทหารและ เศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่เดิมญี่ปุ่นใช้ความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นในการถ่วงดุลอำนาจกับจีน ซึ่ง มีลักษณะใกล้เคียงกับองค์ประกอบที่ 1 คือ การถ่วงดุลอำนาจทางอ้อม (indirect/ soft balancing) โดยอาศัยมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ แต่เมื่อสหรัฐฯ มีแนวโน้มที่จะลดบทบาทในเอเชียและทำให้ญี่ปุ่น ไม่อาจวางใจต่อการพึ่งพาเพียงแต่พันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นในลักษณะทวิภาคีต่อไปได้ ญี่ปุ่นแม้จะมีความ กังวลต่อสถานะของจีนที่อาจเป็นภัยคุกคาม แต่ก็ต้องตระหนักถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ยังคง ต้องปฏิสัมพันธ์กับจีนในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งตรงกับองค์ประกอบประการที่ 2 คือ การเกี่ยวพันอย่าง

⁴⁴ Evelyn Goh, *Meeting the China Challenge: The US-Southeast Asian Regional Security Strategies* (Washington, DC: The East-West Center Washington, 2005), p. 2.

⁴⁵ Ibid., p. 4.

ซับซ้อน (complex engagement) ที่ญี่ปุ่นไม่ได้ทำให้จีนอยู่ในตำแหน่งศัตรูฝ่ายตรงข้ามอย่างชัดเจน ด้วยการถ่วงดุลอำนาจ (balancing) ตามความหมายดั้งเดิม โดยยังมีความเกี่ยวข้องกับเงินจากการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ แต่ขณะเดียวกันก็ถ่วงดุลเงินในด้านความมั่นคงด้วยการอาศัยเวทีการประชุมระหว่างประเทศกดดันให้จีนต้องเคารพระเบียบและปทัสสถานของสังคมระหว่างประเทศ อีกทั้ง ญี่ปุ่นยังใช้การปรับนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ป้องกันประเทศไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะเพิ่มบทบาททางทหาร และมีเป้าหมายจะดึงดูดให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาพัวพันและมองญี่ปุ่นในฐานะตัวเลือกหนึ่งที่จะช่วยเป็นหลักประกันความมั่นคงในภูมิภาค ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบที่ 3 คือ การพัวพันเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง (enmeshing) ตามแนวคิดการประกันความเสี่ยงของ Goh ที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น โดยการปรับนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ทำให้ญี่ปุ่นสามารถขยายอำนาจทางทหาร และกระชับความสัมพันธ์ทางการทหารและความมั่นคงกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้แน่นแฟ้นมากขึ้นโดยอาศัยโครงการเสริมสร้างศักยภาพ การแลกเปลี่ยนข่าวสาร หรือการฝึกอบรมร่วมกับหน่วยงานทหารของประเทศผู้รับยุทธโศปกรณ์ ซึ่งการแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นถือได้ว่าเป็นทั้งความพยายามในการยึดเหนี่ยวให้สหรัฐฯ ยังคงต้องมีบทบาททางด้านความมั่นคงในเอเชีย และเป็นทั้งการแข่งขันทางอ้อมกับจีน เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่จีนให้ความสำคัญเช่นกัน

นอกจากนี้ยังพิจารณาได้ว่า ญี่ปุ่นจะใช้เครือข่ายความสัมพันธ์กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เกิดจากการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์สร้างระบบความสัมพันธ์ในรูปแบบ Network among spokes และ Multi-tiered ซึ่งเป็นการเพิ่มทางเลือกนอกเหนือจากความสัมพันธ์แบบทวิภาคีกับสหรัฐฯ ที่เคยมีมา ให้มีความสัมพันธ์กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในลักษณะพหุภาคีที่มีญี่ปุ่นเป็นแกนกลางด้วย เพื่ออาศัยความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ในการสร้างพันธมิตรที่หลากหลาย (diversify alliance) นอกเหนือจากสหรัฐฯ อันจะเปิดโอกาสในหลายๆ ทางให้กับ การกำหนดทิศทางนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นในอนาคต⁴⁶

1.6 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของ ญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁴⁶ Kuniko Ashizawa, "Japan's approach toward Asian regional security: From 'hub-and-spoke' bilateralism to 'multi-tiered'," *The Pacific Review* 16, 3 (2003): pp. 377-378.

2. เพื่อวิเคราะห์การขยายบทบาททางทหาร และเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วยการส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
3. เพื่อวิเคราะห์นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศในฐานะวิธีการที่ใช้ในการตอบสนองต่อเป้าหมายยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่น

1.7 ขอบเขตการวิจัย

สารนิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นด้วยการผ่อนปรนข้อจำกัดภายใต้หลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 ซึ่งเมื่อพิจารณาจากหลักประการที่ 2 ในหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ที่ระบุไว้ว่า ญี่ปุ่นสามารถถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ได้ในกรณีที่เป็นการสนับสนุนสันติภาพและความร่วมมือระหว่างประเทศ หรือในกรณีที่ส่งผลต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นเอง⁴⁷ แสดงให้เห็นว่าการส่งออกถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ไปยังปลายทางใดๆ ได้นั้นจะต้องผ่านการพิจารณาแล้วว่า มีส่วนสอดคล้องกับเงื่อนไขทางความมั่นคงข้างต้น จึงน่าสนใจที่จะศึกษาว่า ทิศทางการดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศนั้นช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับญี่ปุ่นได้อย่างไร โดยจะเน้นศึกษากรณีที่เป็นกรณีการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศจากญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นหลัก

1.8 วิธีวิจัย

สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อให้ตอบสนองต่อเป้าหมายยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงที่ญี่ปุ่นต้องการ ผู้วิจัยจะศึกษาด้วยการวิจัยเชิงเอกสารเป็นหลัก โดยตั้งสมมติฐานงานวิจัยจากทัศนะและหลักคิดของผู้กำหนดนโยบายในการอนุมัติหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติฉบับใหม่ เดือนธันวาคม ค.ศ. 2013 ที่ระบุถึงการที่ญี่ปุ่นจะเพิ่มความแข็งแกร่งและขยายบทบาทโดยใช้ความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศเป็นวิธีการหนึ่งในการดำเนินยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพของญี่ปุ่น

⁴⁷ Ministry of Defense Japan, Defense of Japan 2014 English Version, pp. 330-331.

ผู้วิจัยใช้เอกสารปฐมภูมิ (primary data) ในการวิเคราะห์และสนับสนุนสมมติฐานงานวิจัย ซึ่งเอกสารดังกล่าว ได้แก่ แผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ ค.ศ. 2013 (National Security Strategy, December 17, 2013) หลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 (Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology) เอกสารนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกยุทโธปกรณ์ นโยบายความมั่นคง และความร่วมมือกับประเทศภูมิภาคอาเซียนของกระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงป้องกันประเทศญี่ปุ่นจาก Diplomatic Bluebook, Defense of Japan (Annual White Paper) และวารสารข่าวรายเดือนของกระทรวงป้องกันประเทศ Japan Defense Focus รวมทั้งแถลงการณ์ในโอกาสการประชุมและบันทึกนโยบายต่างๆ บนเว็บไซต์ทางการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์เพื่อตอบสมมติฐานงานวิจัยโดยใช้เอกสารข้างต้นนี้จะทำให้เข้าใจถึงเป้าประสงค์ทางความมั่นคงที่รัฐบาลญี่ปุ่นจำเป็นต้องปรับหลักการส่งออกยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศให้มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะใช้เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงที่ญี่ปุ่นตั้งใจจะมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้น และเป็นวิธีการในการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวคิดการประกันความเสี่ยง เพื่อตอบสนองต่อมุมมองด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นที่มีต่อสถานการณ์ความมั่นคงในปัจจุบัน อันเกิดจากอิทธิพลของจีนที่เพิ่มมากขึ้นในภูมิภาค และแนวโน้มที่ความแน่นแฟ้นของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นอาจเปลี่ยนแปลงไป

1.9 โครงสร้างในการนำเสนอ

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย ที่มาและความสำคัญของปัญหา คำถามและสมมติฐานการวิจัย ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา วัตถุประสงค์ ขอบเขต และระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 2 อธิบายการดำเนินนโยบายการส่งออกยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศญี่ปุ่นที่สะท้อนนัยยะในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับญี่ปุ่นท่ามกลางสถานะการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจในเอเชีย และการกระชับความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นที่สอดคล้องกับเป้าประสงค์ในยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติฉบับใหม่

บทที่ 3 อธิบายพัฒนาการความร่วมมือด้านยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บริบททางการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายดังกล่าว และวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในลักษณะ Network among spokes ด้วยการส่งออกยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ

บทที่ 4   วิเคราะห์การดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโรปกรณ์ป้องกันประเทศไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สะท้อนนัยยะในการเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วยแนวคิดการประกันความเสี่ยง (hedging) ตลอดจนนำเสนอแนวโน้มความเป็นไปได้ในการดำเนินนโยบายความมั่นคงผ่านการส่งออกยุทธโรปกรณ์ของญี่ปุ่นที่อาจเกิดขึ้นต่อเนื่องไปในอนาคต

บทที่ 5   สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ กับโจทย์ความมั่นคงของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2010

การศึกษาบริบทความมั่นคงในภูมิภาค และมุมมองของญี่ปุ่นต่อภัยคุกคามที่เปลี่ยนแปลงไปในห้วงทศวรรษ 2010 อันเกิดจากการผงาดของจีน และความกังวลของญี่ปุ่นต่อระบบพันธมิตรสหรัฐฯ เพื่อพิจารณาความเชื่อมโยงกับพัฒนาการการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ให้สอดคล้องกับโจทย์ทางความมั่นคงในแต่ละยุคสมัย หรือข้อท้าทายที่กำลังเผชิญอยู่จะเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของญี่ปุ่นในการใช้การส่งออกยุทธโปกรณ์เป็นช่องทางหนึ่งในการดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในการขยายบทบาททางทหาร และสร้างความสัมพันธ์ที่จะเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นต่อไป โดยเนื้อหาในบทนี้จะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ซึ่งในส่วนแรกจะกล่าวถึงพัฒนาการของนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ญี่ปุ่นที่สะท้อนให้เห็นนัยยะทางความมั่นคง ตั้งแต่ช่วงสงครามเย็นที่ญี่ปุ่นใช้การจำกัดตนเองไม่ส่งออกอาวุธ จนถึงช่วงก่อนทศวรรษ 2010 ที่ผ่อนปรนให้มีการพิจารณาขอยกเว้นการส่งออกถ่ายโอนยุทธโปกรณ์เป็นเฉพาะกรณี ส่วนที่สองจะพิจารณาสถานการณ์ความมั่นคงที่ญี่ปุ่นเผชิญในช่วงทศวรรษ 2010 ในฐานะโจทย์สำคัญที่ส่งผลต่อการกำหนดเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์อันนำไปสู่การปรับนโยบายความมั่นคงและการส่งออกยุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่นในเวลาต่อมา และในที่สุดท้ายจะอธิบายการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ด้วยการอนุมัติหลักสามประการว่าด้วยการส่งออกยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 ให้สอดคล้องกับแนวคิดสันติภาพเชิงรุก และการขยายบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.1 พัฒนาการของนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ช่วงสงครามเย็น – ก่อนทศวรรษ 2010

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นพัฒนาตนเองเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ และเป็นประเทศชั้นนำในด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี แต่ด้วยผลพวงจากสงครามทำให้ญี่ปุ่นสั่งสมกำลังทหารได้อย่างจำกัด อุตสาหกรรมอาวุธยุทธโปกรณ์ต่างๆ ของญี่ปุ่นจึงเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของกองกำลังป้องกันตนเอง และสนับสนุนการซ่อมบำรุงยุทธโปกรณ์ให้กับกองกำลังทหารสหรัฐฯ ในเอเชียเท่านั้น ญี่ปุ่นกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งออกยุทธโปกรณ์เป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1967 สมัยของนายกรัฐมนตรีเอซากุ ซาโต โดยประกาศ “หลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ” (Three Principles on Arms Exports) ซึ่งกำหนดข้อห้ามการส่งออกอาวุธไปยังประเทศที่เข้าข่าย

เงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่ 1) ประเทศคอมมิวนิสต์ 2) ประเทศที่ถูกสั่งห้ามส่งอาวุธไปตามมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และ 3) ประเทศที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างประเทศ

หลักสามประการฯ ข้างต้นนี้ถือเป็นการจำกัดตนเอง (self-imposed) ของญี่ปุ่นในการส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนเป็นครั้งแรก โดยช่วงที่ญี่ปุ่นอนุมัติหลักสามประการฯ ค.ศ. 1967 เป็นช่วงสงครามเย็น จึงกล่าวกันว่า การอนุมัติหลักสามประการฯ นี้เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดของการเมืองภายในที่พรรคสังคมนิยมคัดค้านการที่ญี่ปุ่นสนับสนุนการส่งกำลังบำรุงให้กับกองทัพสหรัฐฯ ในสงครามเวียดนาม⁴⁸ แต่ก็สามารถพิจารณาได้เช่นกันว่า ญี่ปุ่นใช้การจำกัดตนเองด้วยข้อห้ามการส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นเครื่องยืนยันกับนานาชาติถึงความเป็นประเทศใฝ่สันติ และเพื่อไม่ให้เกิดภาพลักษณ์การเข้าร่วมสงครามอันจะกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เป็นรากฐานสำคัญของการฟื้นฟูประเทศและเป็นนโยบายระหว่างประเทศหลักในช่วงนั้น ข้อห้ามการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นเข้มงวดขึ้นใน ค.ศ. 1976 เมื่อรัฐบาลของนายกรัฐมนตรีทาเคโอะ มิกิ กำหนดบทบัญญัติเพิ่มเติมในการตีความหลักสามประการฯ ว่า ญี่ปุ่นจะไม่ส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังประเทศอื่นๆ นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสามประการฯ เช่นกัน เพื่อยืนยันความเป็นประเทศผู้รักสันติตามแนวทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติเพิ่มเติม ค.ศ. 1976 เป็นการห้ามการส่งออกยุทธโศปกรณ์โดยสิ้นเชิง แสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นไม่สนับสนุนการส่งออกยุทธโศปกรณ์ในทุกกรณี มิได้ขึ้นอยู่กับพิจารณาเพียงแค่ประเทศปลายทางที่ส่งออกไปเท่านั้น⁴⁹

นอกจากนี้ Tomoaki Ishigaki ได้เสนอเหตุผล 3 ประการที่ญี่ปุ่นไม่สนับสนุนการส่งออกยุทธโศปกรณ์ในช่วงสงครามเย็น ได้แก่ 1) ญี่ปุ่นจำเป็นต้องกระชับมิตรกับประเทศประชาธิปไตยตะวันตกให้แน่นแฟ้นด้วยนโยบายควบคุมการส่งออก เนื่องจากญี่ปุ่นถูกสหรัฐฯ และประเทศยุโรปวิพากษ์วิจารณ์การส่งออกอย่างไม่จำกัดจากการเติบโตทางการค้าและเศรษฐกิจ 2) รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคเสรีประชาธิปไตย (LDP) ในช่วงนั้นใช้การสร้างภาพลักษณ์ของประเทศที่มีแนวคิดใฝ่สันติ (pacifism) และการจำกัดอำนาจทหารในการเรียกคะแนนนิยมและเพิ่มความเข้มแข็งให้กับฐานเสียงทางการเมือง 3) ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ได้รับไม่มากพอที่จะผลักดันการ

⁴⁸ Yukari Kubota, "Japan's New Strategy as an Arms Exporter: Revising the Three Principles on Arms Exports," *RIPS Policy Perspectives* 7 (2008): p. 1.

⁴⁹ Ministry of Foreign Affairs Japan, "Japan's Policies on the Control of Arms Export."

ส่งออกยุทธโศปกรณ์อย่างเต็มที่ ภาคอุตสาหกรรมป้องกันประเทศของญี่ปุ่นยังคงได้ประโยชน์จากความร่วมมือทางยุทธโศปกรณ์กับสหรัฐฯ และการผลิตเพื่อขายภายในประเทศให้กับกองกำลังป้องกันตนเอง⁵⁰

อย่างไรก็ดี รัฐบาลญี่ปุ่นมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการผ่อนคลายข้อจำกัดในการส่งออกยุทธโศปกรณ์ด้วยการกำหนดข้อยกเว้นเป็นกรณีโดยไม่แก้ไขหลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ภาคธุรกิจสามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนากับสหรัฐฯ อันเป็นการเอื้อประโยชน์ในการกระชับพันธมิตรกับสหรัฐฯ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยใน ค.ศ. 1983 คณะรัฐมนตรีภายใต้นายกรัฐมนตรียาสุฮิโร นากาโซเนะได้อนุมัติให้สามารถพิจารณาข้อยกเว้นในการถ่ายโอนเฉพาะเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันประเทศ (defense technology) โดยไม่รวมอาวุธยุทธโศปกรณ์ทางทหารไปยังสหรัฐฯ เป็นเฉพาะกรณีได้ ในแถลงการณ์ของคณะรัฐมนตรีระบุว่า การพิจารณาข้อยกเว้นให้สามารถถ่ายโอนเทคโนโลยีป้องกันประเทศไปยังสหรัฐฯ จะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพในการประสานความร่วมมือภายใต้สนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างสหรัฐฯ และญี่ปุ่น (Treaty of Mutual Cooperation and Security) อันจะนำไปสู่สันติภาพและความมั่นคงของญี่ปุ่นและภูมิภาคตะวันออกไกล⁵¹ ผลจากการอนุมัติข้อยกเว้นนี้ทำให้ตั้งแต่ ค.ศ. 1983 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นถ่ายโอนเทคโนโลยีป้องกันประเทศไปยังสหรัฐฯ ได้แก่ เทคโนโลยีเกี่ยวกับเครื่องยิงจรวดต่อต้านอากาศยานจากพื้นสู่อากาศแบบประทับบ่า (Portable Surface-to-Air Missile) เทคโนโลยีที่ใช้การต่อเรือและปรับปรุงเรือให้กับกองทัพเรือสหรัฐฯ เทคโนโลยีระบบควบคุมการบินแบบดิจิทัลที่ติดตั้งในเครื่องบินลาดตระเวนทางทะเล P-3C และได้มีโครงการวิจัยร่วมกับสหรัฐฯ เกี่ยวกับเทคโนโลยีเครื่องยนต์จรวดแบบท่อ (Ducted Rocket Engine) ใน ค.ศ. 1992 โครงการวิจัยและพัฒนาเครื่องบินขับไล่ F-2 ที่สำเร็จจนสามารถส่งเครื่องบินทดสอบครั้งแรกได้ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1995 รวมทั้งโครงการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเหล็กขั้นสูงและส่วนประกอบเซรามิกในเครื่องยนต์ดีเซล ค.ศ. 1995⁵²

หลังสงครามเย็นเป็นต้นมา ญี่ปุ่นยังคงใช้การพิจารณายกเว้นเป็นเฉพาะกรณีให้สามารถส่งออก ถ่ายโอน และเคลื่อนย้ายยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศไปยังต่างประเทศได้ตามแนวทางผ่อนปรนที่รัฐบาลนากาโซเนะกำหนดไว้ตั้งแต่ ค.ศ. 1983 โดยยังคงวัตถุประสงค์เดิมไว้ที่การสร้างความร่วมมือกับสหรัฐฯ รวมไปถึงการอนุญาตให้เคลื่อนย้ายยุทธโศปกรณ์ออกนอกประเทศใน

⁵⁰ Tomoaki Ishigaki, "Responsive Action or Emerging Strategy? Japan's Revision of Its Arms Transfer Policy," in *Theory and Practice of Export Control: Balancing International Security and International Economic Relations*, eds. Dai Tamada and Philippe Achilleas (Singapore: Springer, 2017), pp. 116-117.

⁵¹ Ministry of Foreign Affairs Japan, "Japan-U.S. Cooperation in Equipment and Technology," [Online] Available from: <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/9.html#link> [19 April 2020]

⁵² Ibid.

ภารกิจรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (United Nations Peace Keeping Operations) และภารกิจเก็บกู้ทุ่นระเบิดของสหประชาชาติเช่นกัน ซึ่งหนึ่งในการอนุมัติกรณียกเว้นที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับจากหลายประเทศในภูมิภาค คือ โครงการความร่วมมือระหว่างสหรัฐฯ และญี่ปุ่นในการวิจัยเทคโนโลยีระบบต่อต้านขีปนาวุธ (Ballistic Missile Defense - BMD) ที่ได้มีการริเริ่มหารือกันตั้งตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1990 จนกระทั่งรัฐบาลญี่ปุ่นอนุมัติเข้าร่วมโครงการวิจัยทางเทคนิค (technical research) อย่างเป็นทางการในเดือนธันวาคม ค.ศ. 1998 ซึ่งเป็นผลจากความตื่นตัวหลังจากที่เกาหลีเหนือทดลองยิงขีปนาวุธตกในทะเลใกล้ญี่ปุ่นในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน⁵³ ญี่ปุ่นขยายขอบเขตการตีความเงื่อนไขที่เป็นข้อพิจารณาการผ่อนปรนเฉพาะกรณีให้กว้างขึ้นตามสถานการณ์ความมั่นคงในขณะนั้น โดยไม่ต้องตั้งหลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธแต่อย่างใด เช่น ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2004 รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีจุนอิจิโร โคอิสุมิได้ตีความผ่อนปรนให้ญี่ปุ่นสามารถยกระดับความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในโครงการระบบต่อต้านขีปนาวุธ BMD จากการพัฒนาทางเทคนิคเป็นการพัฒนาอุปกรณ์ (development) โดยถือว่าเป็นการเสริมสร้างให้ข้อตกลงด้านความมั่นคงระหว่างสหรัฐฯ และญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นเอง⁵⁴ ตลอดจนมีการผ่อนปรนให้สามารถส่งออก ถ่ายไอออน และเคลื่อนย้ายยุทธโศปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการก่อการร้าย และการปราบโจรสลัดได้เช่นกัน

ความเป็นรัฐไม่ปกติของญี่ปุ่นที่ถูกจำกัดการส่งสมกำลังทหารทำให้ญี่ปุ่นยึดถือเอาพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาความมั่นคงของญี่ปุ่นและภูมิภาค แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา สถานการณ์ความมั่นคงในเอเชียที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นความทะเยอทะยานในการทดลองนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ หรือการที่จีนพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจและสั่งสมความแข็งแกร่งทางทหาร ประกอบกับความผันแปรของนโยบายสหรัฐฯ ที่มีต่อเอเชีย ทำให้ญี่ปุ่นไม่อาจคาดหวังจะพึ่งพาแต่ความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ ในการรับมือกับสถานการณ์ความมั่นคงได้ตลอดไป ส่งผลให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องพิจารณาและทบทวนนโยบายป้องกันประเทศของตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์อันเป็นโจทย์ทางความมั่นคงที่ตนกำลังเผชิญอยู่ ซึ่งญี่ปุ่นได้ดำเนินการปรับนโยบายความมั่นคงอย่างจริงจังและต่อเนื่องโดยเฉพาะในช่วง ค.ศ. 2010 เป็นต้นมา

⁵³ Maruyama, "A Review of Three Principles on Arms Exports."

⁵⁴ Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2005 English Version* (Tokyo: Ministry of Defense, 2005), pp. 39-40.

2.2 โจทย์ความมั่นคงที่ส่งผลต่อการกำหนดเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น

สถานการณ์ความมั่นคงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลต่อการปรับนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่น รวมทั้งนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ เพื่อให้สามารถรับมือต่อความเปลี่ยนแปลงที่อาจเป็นภัยคุกคามหรือกระทบต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น และดำเนินนโยบายให้ตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นกำหนดไว้ โดยสารนิพนธ์ฉบับนี้พิจารณาสถานการณ์ความมั่นคงที่เป็นโจทย์สำคัญ และส่งผลต่อการกำหนดเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 2010 อันนำไปสู่การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) การผงาดของจีน (China's rising) ที่เพิ่มความแข็งแกร่งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการทหารจนสามารถกล่าวได้ว่า เป็นมหาอำนาจใหม่ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะสั่นคลอนสถานะที่เป็นอยู่ของระบบอำนาจและความสัมพันธ์ในภูมิภาค และ 2) ความไม่แน่นอนพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น โดยนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ที่ลดความสำคัญต่อภูมิภาคเอเชีย ทำให้ญี่ปุ่นไม่เพียงแต่จะเกิดความกังวลต่อภัยคุกคามที่อยู่รายล้อม แต่ยังไม่สามารถนิ่งนอนใจที่จะพึ่งพาอาศัยแต่ความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ เพียงฝ่ายเดียวได้ต่อไป สถานการณ์ความมั่นคงทั้ง 2 ประการข้างต้นนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องดำเนินนโยบายแบบ “ประกันความเสี่ยง” (hedging) ด้วยการขยายบทบาททางทหาร และใช้การส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นกลไกหนึ่งในการแสวงหาความร่วมมือแบบทวิภาคีและพหุภาคีกับประเทศอื่นๆ ทั้งในและนอกภูมิภาค โดยเฉพาะประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อที่ญี่ปุ่นจะได้ใช้ความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นในการถ่วงดุลอิทธิพลจีนที่เพิ่มมากขึ้นในภูมิภาค และเป็น “ทางหนีทีไล่” ในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นที่อาจเกิดขึ้น

2.2.1 การผงาดของจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นนัก เนื่องมาจากผลพวงทางประวัติศาสตร์ที่ญี่ปุ่นเคยรุกรานและยึดดินแดนบางส่วนของจีน รวมทั้งได้หันมาเป็นอาณานิคมของตน ซึ่งส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจกัน และมีข้อพิพาทเรื่องดินแดนจวบจนถึงปัจจุบัน มุมมองของสองประเทศที่แตกต่างกันทำให้การฟื้นฟูความสัมพันธ์ดำเนินไปอย่างยากลำบาก จีนมองว่าญี่ปุ่นยังไม่แสดงความสำนึกผิดและไม่เคยขอโทษจากใจจริงต่อสงครามที่กองทัพญี่ปุ่นกระทำต่อจีน ในขณะที่ญี่ปุ่น แม้จะมีภาระหนี้ทางประวัติศาสตร์เป็นชนกิตติหลัง แต่ก็ไม่อาจปล่อยให้จีนใช้ประเด็นนี้เป็นข้ออ้างต่อรองได้ตลอดไป

ญี่ปุ่นและสาธารณรัฐประชาชนจีนสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตใน ค.ศ. 1972 แต่กระนั้น การดำเนินการเพื่อลดความขัดแย้งทางการเมืองกลับไม่คืบหน้าเท่าที่ควร เนื่องจากมีหลาย

เหตุการณ์ที่กระทบต่อความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นการที่ผู้นำระดับสูงของจีนหยิบยกเอาเหตุการณ์ สงครามมาเรียกร้องขอคำขอโทษจากญี่ปุ่นในแทบทุกโอกาส การที่ผู้นำระดับสูงของญี่ปุ่นเดินทางไป สักการะศาลเจ้ายาสุคุนิ (Yasukuni Shrine) เพื่อคารวะดวงวิญญาณทหารญี่ปุ่นสมัยสงคราม หรือ การเดินขบวนต่อต้านญี่ปุ่นในจีน และมุมมองด้านลบที่ประชาชนทั้งสองชาติมีต่อกัน ความสัมพันธ์ ระหว่างญี่ปุ่นและจีนส่วนใหญ่จึงเป็นความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ซึ่งดำเนินมาก่อนการสถาปนาความสัมพันธ์ ค.ศ. 1972 แล้ว โดยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ญี่ปุ่นจะ สร้างความไม่พอใจให้จีนจากการทำสนธิสัญญาสันติภาพและรับรองรัฐบาลไต้หวันตามที่สหรัฐฯ ต้องการ แต่ญี่ปุ่นยังคงทำการค้าขายกับจีนในลักษณะ “ไม่เป็นทางการ” ตามหลักคิด “แยก การเมืองออกจากเศรษฐกิจ”⁵⁵ ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเข้าหาอย่างสร้างสรรค์ (constructive engagement) ต่อจีนตลอดช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากนายกรัฐมนตริชิเกะ โยชิตะผู้ กำหนดยุทธศาสตร์นี้เชื่อในหลักการพึ่งพาอาศัยกันและกันทางเศรษฐกิจกับสาธารณรัฐประชาชนจีน และอำนาจทางพาณิชย์ที่กำลังเติบโตของญี่ปุ่น⁵⁶

นโยบายการเข้าหาจีนทางเศรษฐกิจกลายเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน โดยญี่ปุ่นใช้การสนับสนุนทางเศรษฐกิจผ่านโครงการความช่วยเหลือเพื่อการ พัฒนาอย่างเป็นทางการ (Official Development Assistance - ODA) เป็นกลไกหลักในการดำเนิน นโยบายดังกล่าว จีนได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากโครงการ ODA ตั้งแต่ ค.ศ. 1979 จนกระทั่งกลางปี ค.ศ. 2002 ในสมัยของนายกรัฐมนตริจุนอิจิโร โคอิสุมิ ญี่ปุ่นเริ่มทบทวนการให้ ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจกับจีน และหยุดให้ความช่วยเหลือกับจีนใน ค.ศ. 2008 ซึ่งเป็นปีที่จีน เป็นเจ้าภาพการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก เนื่องจากจีนมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากจนเสี่ยงที่จะ มาเป็นคู่แข่งกับญี่ปุ่น ประกอบกับจีนเริ่มมีการเสริมสร้างกำลังทางทหารและมีความริเริ่มในการ พัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ โครงการ ODA ไม่ได้ช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนในด้านอื่นๆ ดีขึ้น แต่อย่างใด เนื่องจากผู้นำจีนมองว่า ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจจากญี่ปุ่นนี้เป็นเหมือนค่า ปฏิกรรมสงคราม มิใช่เป็นการแสดงความสัมพันธ์ฉันท์มิตร⁵⁷

จีนพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง แม้จะต้องพบกับวิกฤตเศรษฐกิจเอเชีย ค.ศ. 1997 หรือวิกฤตการเงินโลก ค.ศ. 2008 แต่ก็สามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็วจนในหัวทศวรรษ 2001

⁵⁵ ไชยวัฒน์ คำชู, จีน-ญี่ปุ่น (กรุงเทพมหานคร: Openbooks, 2548), หน้า 21.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

– 2010 จีนมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงกว่าร้อยละ 10⁵⁸ การพัฒนาเศรษฐกิจที่รวดเร็วเป็นพื้นฐานสำคัญของการผงาดขึ้นมาของจีน ซึ่งเป็นที่น่าสนใจจะพิจารณาว่า นโยบายเข้าหาทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมีส่วนมากน้อยเพียงไรที่ทำให้จีนสามารถขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจได้อำนาจทางเศรษฐกิจส่งผลให้จีนสามารถทุ่มงบประมาณในการพัฒนาศักยภาพทางทหารได้มากขึ้นเช่นกัน ซึ่งกลายเป็นภัยคุกคามด้านความมั่นคงต่อญี่ปุ่น ซึ่งญี่ปุ่นมองว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้พลังอำนาจแห่งชาติ (national power) ของหลายประเทศมีเพิ่มขึ้นอาจเป็นโอกาสดีในขยายขอบเขตการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศให้กว้างยิ่งขึ้น แต่ก็มีความเป็นไปได้ที่ประเทศเหล่านั้นจะขยายอิทธิพลของตนและกระทำการที่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมทางความมั่นคง⁵⁹

ความขัดแย้งด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับจีนนอกจากเรื่องผลพวงทางประวัติศาสตร์แล้ว ปัญหาหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ข้อพิพาทในการอ้างสิทธิ์เหนือหมู่เกาะเซนกากุของญี่ปุ่น หรือเตียวหยูของจีน ซึ่งปัญหาความขัดแย้งบริเวณพื้นที่พิพาทดังกล่าวเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 2012⁶⁰ เนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นสมัยนายกรัฐมนตรีโยชิโอะ โนดะ จากพรรคประชาธิปไตย (DPJ) ตัดสินใจซื้อเกาะ 3 ใน 5 เกาะของหมู่เกาะเซนกากุ/เตียวหยูจากเอกชนญี่ปุ่นด้วยเงินของรัฐบาลกลาง โดยตั้งใจจะกีดกันไม่ให้นายชินทาโร่ อิชิฮาระ ผู้ว่าราชการกรุงโตเกียวที่มีแนวคิดชาตินิยมใช้เงินของส่วนบริหารท้องถิ่นกรุงโตเกียวและเงินบริจาคซื้อเกาะดังกล่าว ทำให้จีนคัดค้านและประท้วงการกระทำของญี่ปุ่น รวมทั้งจีนได้แสดงการอ้างสิทธิ์เหนือหมู่เกาะเซนกากุ/เตียวหยูอย่างจริงจังยิ่งขึ้นเช่นกันด้วยการเพิ่มความถี่ในการส่งเรือเข้ามาในบริเวณดังกล่าวกว่า 20 ครั้งในช่วงปลายปี ค.ศ. 2012 และเพิ่มขึ้นถึง 52 ครั้งใน ค.ศ. 2013⁶¹ นำไปสู่จุดเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งในความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับจีนเมื่อจีนประกาศเขตพิสุจน์ฝ่ายป้องกันทางอากาศ (Air Defense Identification Zone - ADIZ) ในปลายเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2013 ซึ่งอาณาเขต ADIZ ที่จีนประกาศครอบคลุมพื้นที่เกาะเซนกากุ/เตียวหยูด้วย ในขณะที่เดียวกัน ญี่ปุ่นก็ประกาศแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติที่ขยายบทบาทด้านความมั่นคงและการทหารในเดือนธันวาคมเช่นกัน นโยบายความมั่นคงเหล่านี้ย่อมตอกย้ำความ

⁵⁸ อรณิข รุ่งธิปานนท์, "จีนกับการเป็นมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21," เอกสารวิชาการสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร Academic Focus (เมษายน 2560): หน้า 2.

⁵⁹ Ministry of Defense Japan, Defense of Japan 2013 English Version (Tokyo: Ministry of Defense, 2013), p. 2.

⁶⁰ Ministry of Defense Japan, Defense of Japan 2019 English Version (Tokyo: Ministry of Defense, 2019), p. 11.

⁶¹ "Five years after nationalization of the Senkaku Islands," The Japan Times, 11 September 2017, [Online] Available from: https://www.japantimes.co.jp/opinion/2017/09/11/editorials/five-years-nationalization-senkaku-islands/#.Xs_XeHduLSE [27 May 2020]

หวาดระแวงซึ่งกันและกันอันนำไปสู่การกระทบกระทั่งกันทั้งทางทะเลและทางอากาศระหว่างญี่ปุ่นและจีนหลายครั้ง ใน ค.ศ. 2016 ญี่ปุ่นระบุว่า เครื่องบินรบ H-6 Bomber ของจีนบินเหนือมหาสมุทรแปซิฟิกบริเวณระหว่างเกาะโอกินาวา และเกาะมียาโกะ ซึ่งไม่ไกลจากพื้นที่พิพาท และกองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลญี่ปุ่นได้ตรวจพบเรือเหลิยวหนิง (Liaoning) ซึ่งเป็นเรือบรรทุกเครื่องบินของจีนแล่นผ่านช่องแคบมียาโกะ ถือเป็นครั้งแรกที่จีนส่งเรือบรรทุกเครื่องบินเข้ามาปฏิบัติการในมหาสมุทรแปซิฟิก⁶² จำนวนความถี่ที่ญี่ปุ่นแถลงว่าเครื่องบินจีนบินผ่านน่านฟ้าบริเวณช่องแคบมียาโกะในปีงบประมาณ 2017 เพิ่มสูงขึ้นถึง 18 ครั้งจากเดิมในห้วงปี 2013 - 2016 ปีละ 5 - 6 ครั้งตลอดจนในเดือนมกราคม ค.ศ. 2018 ก็ตรวจพบเรือดำน้ำของจีนเข้ามาในบริเวณดังกล่าวเช่นกัน⁶³

ความแข็งแกร่งทางการทหารของจีน ซึ่งเป็นผลจากการผงาดของจีนด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจ ย่อมสร้างความมั่นใจให้กับจีนในการเรียกร้องสิทธิ์เหนือพื้นที่พิพาทที่จีนเชื่อว่าเป็นของตน การส่งเครื่องบินหรือเรือเข้ามาปรากฏให้เห็น หรือการฝึกซ้อมรบในบริเวณดังกล่าวเป็นวิธีการหนึ่งที่จีนใช้ในการยืนยันสิทธิ์เหนือดินแดน ซึ่งญี่ปุ่นย่อมมองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความแข็งแกร่งและเป็นภัยคุกคาม โดยญี่ปุ่นระบุถึงการที่เครื่องบินหรือเรือของจีนรุกล้ำน่านฟ้าและน่านน้ำของญี่ปุ่นว่า เป็นการสร้างความกังวลให้กับทั้งญี่ปุ่นและประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค และสังคมนานาชาติ ซึ่งญี่ปุ่นจำเป็นต้องให้การเฝ้าระวังอย่างสูงสุดต่อความเคลื่อนไหวดังกล่าวของจีน⁶⁴ นอกจากนี้ ความคลุมเครือเกี่ยวกับงบประมาณทางทหาร และนโยบายการป้องกันประเทศของจีนส่งผลให้ญี่ปุ่นและหลายประเทศมองว่าจีนไม่มีความโปร่งใส และตั้งคำถามต่อการผงาดขึ้นของจีนว่าเป็นไปอย่างสันตติภาพที่จีนกล่าวหรือไม่ ตลอดจนเกิดข้อกังขาต่อการสะสมกำลังทางทหารและอาวุธของจีนว่าแท้จริงแล้วอาจเป็นความพยายามในการทำหายอิทธิพลของอำนาจเก่าอย่างสหรัฐฯ และเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงและสถานะที่เป็นอยู่ในภูมิภาค

2.2.2 ความไม่แน่นอนของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น

เนื่องด้วยญี่ปุ่นถูกลดศักยภาพทางทหารด้วยข้อจำกัดในรัฐธรรมนูญฉบับหลังสงครามให้เหลือไว้เพียงแต่การป้องกันตนเอง จึงจำเป็นต้องอาศัยสหรัฐฯ ซึ่งเป็นพันธมิตรหลักในการปกป้องญี่ปุ่นหากถูกรุกราน สหรัฐฯ เองก็เข้ามาตั้งฐานทัพในญี่ปุ่นเพื่อให้แน่ใจว่า ญี่ปุ่นจะไม่สะสมกำลังทหารและ

⁶² Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2017 English Version* (Tokyo: Ministry of Defense, 2017), p. 4.

⁶³ Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2018 English Version* (Tokyo: Ministry of Defense, 2018), p. 3.

⁶⁴ Ibid.

หวนกลับไปเป็นลัทธิทหารนิยม และในอีกทางหนึ่งก็เพื่อใช้ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางในการขยายอิทธิพลทางทหารในเอเชีย การพึ่งพาวาศัยมหาอำนาจในลักษณะที่เปรียบเสมือน “รัฐในอารักขาทางทหาร (military protectorate)”⁶⁵ เช่นนี้ได้มีการกำหนดบทบาททางความมั่นคงและขอบเขตพันธะผูกพันของทั้งสองประเทศด้วยสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมระหว่างสหรัฐฯ และญี่ปุ่น (Treaty of Mutual Cooperation and Security) ค.ศ. 1951 และฉบับปรับปรุง ค.ศ. 1960 ซึ่งเป็นสนธิสัญญาพันธมิตรที่ยังคงยึดถือเป็นแนวทางความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างทั้งสองประเทศมาจนถึงปัจจุบัน ยิ่งไปกว่านั้น ญี่ปุ่นถือเป็นพันธมิตรที่สำคัญในยุทธศาสตร์ Hub-and-Spoke ของสหรัฐฯ ซึ่งเป็นระบบพันธมิตรที่มีสหรัฐฯ เป็นแกนกลางแผ่ขยายความสัมพันธ์ทางการทหารแบบทวิภาคีกับพันธมิตรหลักทั้ง 5 ได้แก่ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ ไทย และออสเตรเลีย ความเป็นมหาอำนาจของสหรัฐฯ ทำให้พันธมิตรรู้สึกมีหลักประกันความมั่นคงจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและความช่วยเหลือทางการทหารในขณะเดียวกันสหรัฐฯ ก็ได้ประโยชน์จากการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศผ่านประเทศพันธมิตรเหล่านี้ เป็นต้นว่าสหรัฐฯ สนับสนุนให้ญี่ปุ่นเข้าไปมีบทบาทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงสงครามเย็น และเมื่อสหรัฐฯ ต้องถอนทหารออกจากเวียดนาม ญี่ปุ่นก็เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนสหรัฐฯ ในเครือข่ายระบบพันธมิตร Hub-and-Spoke ที่รับเอานโยบายและทำหน้าที่แทนในยามที่นโยบายภายในของสหรัฐฯ ไม่เอื้ออำนวยต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรง

แม้จะกล่าวกันว่า ประธานาธิบดีของสหรัฐฯ ทุกคนนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ยอมรับว่าการรักษาพันธมิตรด้านความมั่นคงกับญี่ปุ่นเป็นผลประโยชน์แห่งชาติที่สำคัญ และเป็นเสาหลักของนโยบายความมั่นคงของสหรัฐฯ ในเอเชีย⁶⁶ แต่อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับญี่ปุ่นก็มิได้ราบรื่นเสมอไป อันเนื่องมาจากนโยบายของสหรัฐฯ เองที่ลดความสำคัญต่อเอเชียตั้งแต่ถอนทัพจากสงครามเวียดนาม รวมทั้งแนวทางทางการเมืองและความมั่นคงของผู้นำสหรัฐฯ ที่ไม่แน่นอนและทำให้ญี่ปุ่นรู้สึกถูกมองข้าม เป็นต้นว่าเหตุการณ์ “นิกสันช็อก (Nixon Shock)” ที่ประธานาธิบดีนิกสันเดินทางเยือนจีนใน ค.ศ. 1972 โดยไม่ปรึกษาญี่ปุ่นล่วงหน้า หรือนโยบายสมัยประธานาธิบดีคาร์เตอร์ที่มีแผนจะถอนกำลังทหารสหรัฐฯ ในเกาหลีใต้ที่แม้จะล้มเลิกไปภายหลัง แต่สหรัฐฯ ก็ไม่ได้ปรึกษาญี่ปุ่นแต่อย่างใด ตลอดจนปัญหาเศรษฐกิจที่สหรัฐฯ ขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นมาตั้งแต่กลางทศวรรษ 1960 ก็ทำให้เกิดกระแสความไม่พอใจญี่ปุ่น และกดดันให้ญี่ปุ่นต้องรับภาระด้านความมั่นคงมากขึ้น

⁶⁵ ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 44.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108-109.

นอกจากนี้ การสิ้นสุดลงของสงครามเย็นยังมีนัยยะสำคัญต่อพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น เพราะเมื่อปราศจากศัตรูร่วมอย่างสหภาพโซเวียต หรือภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ ทำให้สหรัฐฯ ไม่จำเป็นต้องยอมละเว้นให้ประเด็นทางเศรษฐกิจที่ขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นเรื้อรังเป็นเรื่องรองอีกต่อไป และแสดงความคาดหวังว่าญี่ปุ่นจะต้องมีบทบาททางความมั่นคงมากกว่าเดิม แต่ในขณะเดียวกัน ทั้งสหรัฐฯ และญี่ปุ่นยังคงเห็นความสำคัญจากความเป็นพันธมิตรที่จะรักษาเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก อันจะเอื้อประโยชน์ร่วมกันให้กับทั้งสองประเทศ จึงทำให้มีการแก้ไขข้อตกลงแนวทางการร่วมมือในการป้องกันประเทศของสหรัฐฯ กับญี่ปุ่น (Guideline for U.S.-Japan Defense Cooperation) ใน ค.ศ. 1997 เพื่อสร้างพื้นฐานความร่วมมือให้มั่นคง น่าเชื่อถือ และมีประสิทธิภาพมากขึ้นทั้งในสถานการณ์ปกติ ในกรณีที่ญี่ปุ่นถูกโจมตีด้วยอาวุธ และตอบสนองต่อสถานการณ์บริเวณรอบญี่ปุ่น⁶⁷ แม้ระบบระหว่างประเทศที่สหรัฐฯ เป็นมหาอำนาจขั้วเดียวจะดึงให้สหรัฐฯ ยังคงต้องเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคเอเชียเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีนในทศวรรษ 1970 วิฤตการณ์นิวเคลียร์บนคาบสมุทรเกาหลีตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 หรือวิฤตการณ์ช่องแคบไต้หวันครั้งที่ 3 ค.ศ. 1995-1996 และญี่ปุ่นยังคงเป็นพันธมิตรหลักที่สำคัญของสหรัฐฯ ในการรับมือกับสถานการณ์ความมั่นคงดังกล่าวในเอเชีย แต่ญี่ปุ่นกลับต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ทำให้ไม่อาจวางใจว่าพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นจะยังความความเหนียวแน่นได้อยู่เช่นเดิม เช่น สมัยประธานาธิบดีคลินตันที่ให้ความสำคัญกับการกระชับความสัมพันธ์และมีนโยบายที่จะสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partnership) กับจีน

พันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นมีความแน่นแฟ้นในสมัยของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุชที่มีมุมมองเชิงลบต่อจีนในฐานะคู่แข่งทางยุทธศาสตร์ แต่ญี่ปุ่นยังคงถูกสหรัฐฯ เรียกร้องให้มีบทบาททางความมั่นคงและความร่วมมือระหว่างประเทศมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นยกเลิกข้อห้ามการป้องกันตนเองร่วม (collective self-defense) กับประเทศอื่นนอกอาณาเขตญี่ปุ่น หรือการเรียกร้องให้ญี่ปุ่นสนับสนุนแผนการพัฒนาระบบการป้องกันขีปนาวุธแห่งชาติ (National Missile Defense)⁶⁸ ญี่ปุ่นเองก็มีความพยายามในการปรับบทบาทให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านความมั่นคงมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของสหรัฐฯ และอาจพิจารณาได้เช่นกันว่า ญี่ปุ่นก็ต้องการจะยกระดับจากสถานะเสมือนรัฐในอารักขาทางทหารให้เป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงที่เท่าเทียม โดยเมื่อเกิดเหตุการณ์ก่อการร้าย 9/11 ญี่ปุ่นก็ให้การสนับสนุนสหรัฐฯ ในการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายอย่างเต็มที่ โดยได้ผ่านกฎหมายพิเศษด้านการต่อต้านการก่อการร้าย และผลักดันกฎหมาย

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 133.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138 - 139.

อื่นๆ ให้กองกำลังป้องกันตนเองสามารถเข้าไปสนับสนุนกองกำลังสหรัฐฯ ในสงครามอิรักได้ แม้จะเป็นเพียงกิจกรรมด้านการส่งกำลังบำรุง และกิจกรรมสาธารณสุขประโยชน์เพื่อช่วยฟื้นฟูอิรักเท่านั้น

ญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ตกลงที่จะทบทวนข้อตกลงแนวทางการร่วมมือในการป้องกันประเทศอีกครั้งใน ค.ศ. 2013 และได้ลงนามข้อตกลงใหม่ใน ค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่ญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะทบทวนบทบาทด้านความมั่นคงและการป้องกันประเทศ โดยมีการประกาศแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ ตลอดจนผ่านร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และปรับโครงสร้างหน่วยงานความมั่นคงต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินนโยบายความมั่นคงตามแนวคิดสันติภาพเชิงรุก การแก้ไขข้อตกลงแนวทางการร่วมมือในการป้องกันประเทศระหว่างสหรัฐฯ กับญี่ปุ่น ค.ศ. 2015 พิจารณาได้ว่าเป็นการส่งสัญญาณไปยังนานาชาติถึงการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ และญี่ปุ่นให้แน่นแฟ้นในหลายนัยยะ เนื่องจากข้อตกลงฉบับใหม่นี้ แม้จะได้รับการอธิบายว่าเป็นการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับการรับมือต่อสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงที่เปลี่ยนไป แต่ในทางหนึ่งก็อาศัยการกระชับความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นเป็นเครื่องยืนยันไปยังพันธมิตรของสหรัฐฯ ในเอเชียว่า สหรัฐฯ ในสมัยประธานาธิบดีโอบามาให้ความสำคัญกับเอเชียตามนโยบายหวนกลับมาสร้างสมดุลในเอเชีย (Rebalancing Asia หรือ Pivot to Asia) พร้อมกับส่งสัญญาณไปยังจีนว่า สหรัฐฯ จะไม่ยอมให้มีอิทธิพลอื่นใดมาเปลี่ยนสถานะที่เป็นอยู่ของอิทธิพลและความเป็นมหาอำนาจของสหรัฐฯ ซึ่งเห็นได้จากถ้อยแถลงในการประชุมสุดยอดผู้นำญี่ปุ่น – สหรัฐฯ (Japan-U.S. Summit Meeting) เมื่อวันที่ 28 เมษายน ค.ศ. 2015 ระหว่างที่นายกรัฐมนตรีอาเบะเดินทางเยือนสหรัฐฯ ซึ่งถือเป็นการเดินทางเยือนของนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นครั้งแรกในรอบ 9 ปี นอกจากประธานาธิบดีโอบามาจะระบุว่าไม่มีพันธมิตรใดน่าเชื่อถือไปกว่าญี่ปุ่น และพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นนั้นมีความสำคัญต่อการจัดการกับความท้าทายต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก⁶⁹ ผู้นำทั้งสองยังมีถ้อยแถลงยืนยันถึงจุดยืนที่จะสกัดกั้นการทำแต่เพียงฝ่ายเดียวของจีนที่จะเปลี่ยนสถานะที่เป็นอยู่ในภูมิภาค และจะใช้กลไกต่างๆ รวมทั้งให้การสนับสนุนอาเซียนในการแก้ไขปัญหาทะเลจีนใต้⁷⁰

พันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นถือเป็นสนธิสัญญาพันธมิตรที่คงอยู่ยาวนานนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งได้มีการออกแถลงการณ์ร่วมในวาระครบ 60 ปีของการลงนามสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมฉบับปรับปรุง ค.ศ. 1960 ยืนยันถึงการมีบทบาท และมุมมองด้านความมั่นคงร่วมกันตามแนวคิดอินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง (Free and Open Indo-Pacific) ทั้งยังระบุว่าพันธมิตรทั้งสอง

⁶⁹ Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2015 English Version* (Tokyo: Ministry of Defense, 2015), p. 187.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 188.

ในตอนนี้อย่างยิ่งแกร่ง ครอบคลุม และสำคัญยิ่งกว่าที่เคยผ่านมา⁷¹ ถึงกระนั้น ญี่ปุ่นยังต้องเผชิญกับความผันแปรจากนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ หลังจากที่ได้โดนัลด์ ทรัมป์ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีพร้อมกับนโยบาย “อเมริกาต้องมาก่อน” (America First) ซึ่งนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ และความไม่แน่นอนของตัวประธานาธิบดีเองย่อมสร้างความกังวลต่อที่มีความแข็งแกร่งของระบบพันธมิตรให้กับญี่ปุ่น เช่น ในการแถลงข่าวร่วมกันระหว่างที่ประธานาธิบดีทรัมป์เดินทางเยือนญี่ปุ่นเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2019 นายกรัฐมนตรีอาเบะแสดงความกังวลต่อการทดลองชิปนาอูระของเกาหลีเหนือว่า “เป็นการกระทำที่ค่อนข้างน่าสลดใจ” (quite a regrettable act) ในขณะที่ประธานาธิบดีทรัมป์ไม่ได้ขานรับความกังวลดังกล่าวของญี่ปุ่นและกล่าวเห็นแย้งด้วยคำว่า “มองต่างออกไป” (I view it differently)⁷² หรือการที่ประธานาธิบดีทรัมป์เรียกร้องให้ญี่ปุ่นจ่ายเงินรายปีสำหรับการคงกองกำลังสหรัฐฯ ในญี่ปุ่นเพิ่มเป็น 8 พันล้านดอลลาร์⁷³ ตลอดจนประธานาธิบดีทรัมป์มีถ้อยแถลงในหลายโอกาสนับตั้งแต่ช่วงการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี⁷⁴ หรือแม้แต่ช่วงวาระครบ 60 ปีของการลงนามสนธิสัญญาความมั่นคงร่วม⁷⁵ ที่แสดงความไม่พอใจต่อญี่ปุ่นในฐานะเป็น “Free Rider” และเรียกร้องให้ญี่ปุ่นต้องเพิ่มบทบาททางความมั่นคงมากกว่าที่ทำอยู่ ซึ่งสะท้อนมุมมองของประธานาธิบดีทรัมป์ที่มองว่า ญี่ปุ่นเป็นผู้ได้ผลประโยชน์เพียงฝ่ายเดียวจากสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมนี้

ความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ที่ขึ้นๆ ลงๆ ดังที่ยกตัวอย่างไปข้างต้นทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องปรับการดำเนินนโยบายต่างประเทศและความมั่นคง เพื่อธำรงสถานะพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น และเพื่อตั้งให้สหรัฐฯ ยังเห็นผลประโยชน์และรักษาอิทธิพลของตนในภูมิภาคเอเชีย ในขณะที่เดียวกันก็อาจจะพิจารณาได้ว่า การปรับยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่นที่เพิ่มบทบาทความมั่นคงในเวทีระหว่าง

⁷¹ "Joint Statement on the Sixtieth Anniversary of the Signing of the Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and the United States of America," 17 January 2020, [Online] Available from: <https://www.mofa.go.jp/files/000558329.pdf> [15 April 2020]

⁷² Anita Kumar, "Trump finds himself increasingly alone on North Korea," *Politico*, 27 May 2019, [Online] Available from: <https://www.politico.com/story/2019/05/27/donald-trump-north-korea-1345034> [15 April 2020]

⁷³ Sam Nussey, "Trump asks Japan to hike payments for U.S. troops to \$8 billion: Foreign Policy," *Reuters*, 16 November 2019, [Online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-japan-usa/trump-asks-japan-to-hike-payments-for-u-s-troops-to-8-billion-foreign-policy-idUSKBN1XQ06F> [15 April 2020]

⁷⁴ Linda Sieg, "Trump candidacy stirs alliance angst in Japan," *Reuters*, 20 March 2016, [Online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-japan/trump-candidacy-stirs-alliance-angst-in-japan-idUSKCN0WM017> [15 April 2020]

⁷⁵ "On 60th anniversary, Japan and U.S. hail security pact that Trump branded unfair," *The Japan Times*, 18 January 2020, [Online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/01/18/national/60th-anniversary-japan-us-security-pact/#.Xpsm9ndul2w> [15 April 2020]

ประเทศมากยิ่งขึ้นไม่เพียงจะเป็นการเอาใจสหรัฐฯ ให้เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการกระชับความเป็นพันธมิตรและเอื้อประโยชน์ให้แก่กันและกัน แต่ยังเป็นหนทางหนึ่งในการค่อยๆ ผ่อนปรนข้อจำกัดทางด้านความมั่นคงให้ญี่ปุ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น เพื่อเป็น “ทางหนีทีไล่” (hedging) ในกรณีที่ความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ เสื่อมคลายลง หรือเพื่อรับมือกับสถานการณ์ความมั่นคงด้วยตนเองหากสหรัฐฯ มีมุมมองต่อสถานการณ์นั้นแตกต่างไปจากญี่ปุ่น

2.3 การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ในทศวรรษ 2010

นโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นมีความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนเมื่อนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะประกาศให้หลักการสันติภาพเชิงรุกเป็นหลักคิดพื้นฐานในการกำหนดบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในเวทีระหว่างประเทศ โดยได้ตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Council) และประกาศแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Strategy) ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 2013 ตลอดจนปรับปรุง แก้ไข และผ่านร่างกฎหมายต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงดังกล่าว มีการตั้งหน่วยงานด้านความมั่นคงเพิ่มเติม และตีความรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ใหม่ที่ให้สิทธิการป้องกันร่วม และขยายบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเอง ตลอดจนผ่อนปรนข้อห้ามในการส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักเกณฑ์สำคัญที่ญี่ปุ่นยึดถือ และใช้เป็นเครื่องยืนยันความเป็นประเทศรักสันติที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการทำสงคราม แม้ญี่ปุ่นจะมีนโยบายห้ามการส่งออกยุทธโศปกรณ์ทางทหาร แต่ก็มีการพิจารณายกเว้นเป็นกรณี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยุทธโศปกรณ์ในโครงการความร่วมมือกับพันธมิตรอย่างสหรัฐฯ และภารกิจที่เกี่ยวข้องกับสหประชาชาติ สะท้อนให้เห็นการใช้นโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นกลไกหนึ่งในการกระชับพันธมิตร ดำรงสถานะในเวทีระหว่างประเทศ และเสริมสร้างความมั่นคงให้กับตนเองมาโดยตลอด

ความพยายามในการทบทวนหลักการส่งออกอาวุธของญี่ปุ่นเริ่มจริงจังมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2010 ภายใต้รัฐบาลที่มาจากพรรคประชาธิปไตย (DPJ) สมัยนายกรัฐมนตรีนาโโตะ คัง โดยในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2010 รัฐบาลได้ประกาศแผนแนวทางการป้องกันประเทศสำหรับปีงบประมาณ 2011 เป็นต้นไป (NDPG for FY2011 and beyond) ที่ระบุถึงการทบทวนเงื่อนไขและขอบเขตในการพิจารณาขออนุญาตส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นเฉพาะกรณีให้ตอบสนองต่อการปฏิบัติการเพื่อสันติภาพและภารกิจประสานความร่วมมือระดับนานาชาติของกองกำลังป้องกันตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเปิดโอกาสให้สามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยพัฒนาและผลิตยุทธโศปกรณ์

ระหว่างประเทศได้มากยิ่งขึ้น⁷⁶ ต่อมา ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2011 รัฐบาลพรรคประชาธิปไตยสมัยถัดมาที่นำโดยนายกรัฐมนตรีโยชิโอะ โนดะจึงประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อทบทวนหลักการส่งออกยุทโธปกรณ์ และประกาศเกณฑ์การพิจารณาข้อยกเว้นการถ่ายโอนยุทโธปกรณ์ไปยังต่างประเทศให้ครอบคลุมเงื่อนไขเพิ่มเติมอีก 2 ประการ ได้แก่ 1) ยุทโธปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจเพื่อสันติภาพ และภารกิจประสานความร่วมมือด้านความมั่นคงระดับนานาชาติ และ 2) ยุทโธปกรณ์ในโครงการวิจัยพัฒนาและร่วมผลิตที่จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับญี่ปุ่น⁷⁷

การทบทวนเพื่อขยายขอบเขตข้อยกเว้นในการส่งออกยุทโธปกรณ์ส่งผลให้กองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นส่งมอบยุทโธปกรณ์ เช่น รถชุดดัก และรถเคลื่อนดินที่นำไปใช้ในภารกิจรักษาสันติภาพในประเทศเฮติ (United Nations Stabilization Mission in Haiti) ให้กับรัฐบาลเฮติหลังเสร็จสิ้นภารกิจใน ค.ศ. 2012 และสามารถมอบกระสุนปืนจำนวน 1 หมื่นนัดให้กับกองกำลังเกาหลีใต้ในภารกิจรักษาสันติภาพของสหประชาชาติในสาธารณรัฐเซาท์ซูดาน (United Nations Mission in the Republic of South Sudan) ใน ค.ศ. 2013 ตามคำร้องขอของรัฐบาลเกาหลีใต้และสหประชาชาติ ตลอดจนผ่อนปรนให้ภาคอุตสาหกรรมป้องกันประเทศญี่ปุ่นสามารถเข้าร่วมโครงการความร่วมมือนานาชาติในการพัฒนาเครื่องบินขับไล่ F-35A ร่วมกับสหรัฐฯ และประเทศอื่นๆ ในค.ศ. 2013 ได้⁷⁸ เห็นได้ว่า การปรับนโยบายการส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นช่วงต้นทศวรรษ 2010 ยังคงไว้ซึ่งหลักการพิชิตยวดยานเป็นเงื่อนไขที่อาศัยการตีความขยายขอบเขตและเงื่อนไขข้อยกเว้นให้กว้างยิ่งขึ้น โดยไม่ให้ขัดต่อหลักสามประการฯ ค.ศ. 1967 และบทบัญญัติเพิ่มเติม ค.ศ. 1976 ซึ่งตั้งแต่ ค.ศ. 1983 รัฐบาลญี่ปุ่นอนุมัติกรณียกเว้นให้สามารถถ่ายโอน ส่งออก และเคลื่อนย้ายยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีไปยังต่างประเทศสำหรับทั้งโครงการความร่วมมือกับสหรัฐฯ และภารกิจรักษาสันติภาพของสหประชาชาติรวมทั้งสิ้น 21 รายการ

เมื่อนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำทางการเมืองของญี่ปุ่นอีกครั้งในปลาย ค.ศ. 2012 ก็ไม่รอช้าที่จะดำเนินการปฏิรูปนโยบายด้านความมั่นคงให้ต่อเนื่องจากที่เคยวางนโยบายไว้เมื่อสมัยดำรงตำแหน่งในวาระแรก (ค.ศ. 2006 - 2007) โดยชูแนวคิดสันติภาพเชิงรุก กำหนดให้ญี่ปุ่นต้องเพิ่มบทบาทในการเสริมสร้างสันติภาพ เสถียรภาพ และความเจริญรุ่งเรืองให้กับประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งแนวคิดนี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนทั้งในแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติของ

⁷⁶ Kazuhito Kutsunugi, "‘Bukiyushutsu Sangensoku nado’ no Minaoshi to Aratana ‘Boueisoubi Iten Sangensoku’ (The Revision of ‘Three Principles on Arms Exports’ and The New ‘Three Principles on Transfer of Defense Equipment’)," *Rippou to Chousa* 361 (February 2015): pp. 59-61.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

ญี่ปุ่น และแผนนโยบายป้องกันประเทศสำหรับปีงบประมาณ 2014 เป็นต้นไป (NDPG for FY2014 and beyond)⁷⁹ รัฐบาลอาเบะได้อนุมัติ “หลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ” (Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology) เมื่อวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 2014 โดยถือเป็นการคลายข้อจำกัดการส่งออกอาวุธที่ถูกกำหนดโดยหลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ ค.ศ. 1967 อย่างเป็นทางการ เนื่องจากที่ผ่านมาเป็นเพียงแต่การทบทวนเกณฑ์การพิจารณาข้อยกเว้นการส่งออกเป็นเฉพาะกรณีเท่านั้น โดยรัฐบาลอาเบะให้เหตุผลถึงการอนุมัติหลักสามประการฯ ใหม่ ค.ศ. 2014 ว่าเป็นผลพวงจากการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องทบทวนหลักการที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการส่งออกยุทโธปกรณ์ที่มีอยู่เดิม และปรับให้สามารถดำเนินการส่งออกยุทโธปกรณ์ไปยังต่างประเทศเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติการที่สนับสนุนการดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคและประชาคมระหว่างประเทศ ตลอดจนเพื่อกระชับความสัมพันธ์และประสานความร่วมมือกับประเทศพันธมิตร อันจะสอดคล้องกับเป้าประสงค์ของแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคง⁸⁰

เนื้อหาของหลักสามประการฯ ใหม่ ค.ศ. 2014 เป็นการรวบรวมรายละเอียดข้อห้ามของประเทศปลายทางที่ไม่อนุญาตให้ส่งออกไปตามหลักสามประการฯ เดิม ค.ศ. 1967 มาไว้ในหลักประการที่ 1 และเพิ่มเติมหลักประการที่ 2 ผ่อนปรนให้สามารถทำการส่งออกได้โดยระบุข้อพิจารณาที่ขยายขอบเขตการตีความให้กว้างขึ้น แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งการจำกัดตัวเองในหลักประการที่ 3 ด้วยการระบุถึงการควบคุมการส่งออกให้เหมาะสมและรัดกุม โดยหลักสามประการฯ ใหม่มีรายละเอียดดังนี้⁸¹

หลักประการที่ 1: นียามกรณ์ต้องห้ามในการถ่ายโอนยุทโธปกรณ์

การถ่ายโอนยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศไปยังต่างประเทศจะไม่ได้รับอนุญาตในกรณีต่อไปนี้

- 1) การถ่ายโอนนั้นขัดต่อสนธิสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างประเทศที่ญี่ปุ่นมีพันธผูกพัน
- 2) การถ่ายโอนนั้นขัดต่อมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ
- 3) การถ่ายโอนไปยังประเทศที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง

หลักประการที่ 2: จำกัดกรณีที่ได้รับอนุญาตให้ถ่ายโอนยุทโธปกรณ์ภายใต้การตรวจสอบที่เข้มงวดและโปร่งใส

⁷⁹ Adam P Liff, "Japan's Defense Policy: Abe the Evolutionary," *The Washington Quarterly* 38, 2 (2015): p. 84.

⁸⁰ The Government of Japan, "Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology," 1 April 2014, [Online] Available from: <https://www.cas.go.jp/jp/gaiyou/jimu/pdf/bouei2.pdf> [19 April 2020]

⁸¹ Ibid.

กรณีที่ไม่เข้าข่ายต้องห้ามตามหลักประการที่ 1 จะได้รับอนุญาตให้สามารถถ่ายโอนส่งออกไปยังต่างประเทศได้เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นตรวจสอบความเหมาะสมของประเทศปลายทาง ผู้ใช้ยุทธโศปกรณ์ และความเป็นไปได้ที่ยุทธโศปกรณ์หรือเทคโนโลยีนั้นอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น ซึ่งมาตรฐานและกระบวนการตรวจสอบจะเป็นไปอย่างเปิดเผยและโปร่งใส โดยสภาความมั่นคงแห่งชาติจะมีส่วนในการเสนอความเห็นต่อกรณีการถ่ายโอนที่จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาในทางความมั่นคงเป็นพิเศษ เงื่อนไขที่จะได้รับอนุญาตให้ถ่ายโอน ได้แก่

- 1) การถ่ายโอนนั้นเป็นการสนับสนุนสันติภาพและความร่วมมือระหว่างประเทศ
- 2) การถ่ายโอนนั้นเสริมสร้างความมั่นคงให้กับญี่ปุ่น

หลักประการที่ 3: ดำเนินการให้เกิดการควบคุมการใช้ยุทธโศปกรณ์นอกเหนือจาก

วัตถุประสงค์เดิมและการส่งออกไปยังฝ่ายที่ 3 อย่างเหมาะสม

กรณีที่เข้าข่ายได้รับอนุญาตให้สามารถถ่ายโอนได้ตามหลักประการที่ 2 จะดำเนินการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีนั้นได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นได้รับคำยืนยันจากประเทศปลายทางว่า จะดำเนินการควบคุมการใช้ยุทธโศปกรณ์นอกเหนือจากวัตถุประสงค์เดิมและการส่งออกไปยังฝ่ายที่ 3 ได้อย่างเหมาะสม

หลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสามารถกระชับความสัมพันธ์กับพันธมิตรอย่างสหรัฐฯ ในกรอบความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศได้มากขึ้น เช่น โครงการความร่วมมือนานาชาติในการพัฒนาเครื่องบินขับไล่ F-35A ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนการอนุมัติหลักสามประการฯ ใหม่ที่ญี่ปุ่นได้ยกเว้นเป็นกรณีผ่อนปรนให้ภาคอุตสาหกรรมป้องกันประเทศญี่ปุ่นสามารถเข้าร่วมโครงการพัฒนาเครื่องบินขับไล่ร่วมกับสหรัฐฯ และประเทศอื่นๆ ได้ใน ค.ศ. 2013 เมื่อมีการปรับปรุงหลักสามประการฯ ใหม่ยิ่งอำนวยความสะดวกให้เกิดการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพด้านการบำรุงซ่อมแซม โดยเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2019 สหรัฐฯ ได้แถลงผลการตัดสินใจที่จะให้ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางในการซ่อมบำรุง F-35 ของภูมิภาคแปซิฟิกตั้งแต่ ค.ศ. 2025 เป็นต้นไป อีกทั้ง ญี่ปุ่นยังมีโครงการที่จะสร้างศูนย์ซ่อมบำรุงเครื่องบิน Osprey ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ที่ฐานทัพคิซาระซุ (Camp Kisarazu) อีกด้วย⁸²

นอกจากการกระชับความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับพันธมิตรดั้งเดิมอย่างสหรัฐฯ แล้ว ญี่ปุ่นยังขยายความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับประเทศในยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และอิตาลี

⁸² Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2019 English Version*, p. 439.

และประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ได้แก่ ออสเตรเลีย อินเดีย และชาติอาเซียน ด้วยการเจรจา
นามข้อตกลงความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศแบบทวิภาคี การนำ
ยุทธโศปกรณ์ที่ผลิตโดยบริษัทญี่ปุ่นเข้าร่วมงานจัดแสดงหรือนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับยุทธโศปกรณ์ เช่น
Defense Industry Forum หรือ Air Show เป็นต้น ตลอดจนเข้าร่วมแข่งขันประมูลโครงการจัดซื้อ
ยุทธโศปกรณ์ในต่างประเทศ เช่น การเสนอขายเรือดำน้ำให้กับออสเตรเลีย การเสนอขายเครื่องบิน
ลาดตระเวนแบบ P-1 ให้กับอังกฤษและนิวซีแลนด์ หรือการเสนอขายเรดาร์ป้องกันภัยทางอากาศ
ให้กับประเทศไทย เป็นต้น การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ด้วยการอนุมัติหลักสามประการฯ
ค.ศ. 2014 จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งภาคอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นในการเข้าร่วมโครงการวิจัยพัฒนา
เข้าแข่งขันในตลาดการค้าอาวุธนานาชาติ และเปิดโอกาสให้ภาคราชการอย่างกระทรวงป้องกัน
ประเทศ หรือกองกำลังป้องกันตนเองสามารถขยายบทบาทด้านความมั่นคง และใช้ความร่วมมือด้าน
ยุทธโศปกรณ์เป็นอีกช่องทางในการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น

สรุป

สถานการณ์ความมั่นคงหรือมุมมองที่รัฐมีต่อภัยคุกคามเป็นโจทย์สำคัญในการกำหนด
นโยบายระหว่างประเทศ การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นในแต่ละยุคสมัยจึง
สะท้อนให้เห็นนัยยะทางความมั่นคง และวัตถุประสงค์ที่จะให้การส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นกลไกหนึ่งใน
การดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ความมั่นคงในช่วงเวลานั้นๆ รวมทั้งยังเป็นการวาง
แนวนโยบายที่ให้การส่งออกยุทธโศปกรณ์เอื้อประโยชน์ต่อการกระชับพันธมิตร และเสริมสร้างความ
มั่นคงให้กับญี่ปุ่นต่อไปในอนาคตเช่นกัน โดยปฏิเสธไม่ได้ว่า การปรับหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014
นอกจากจะช่วยขยายโอกาสในการค้าอาวุธให้กับภาคธุรกิจแล้ว ยังช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ความ
ร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ในการสานสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ผ่านการประชุม การแลกเปลี่ยนความ
ร่วมมือระหว่างหน่วยผู้ใช้ยุทธโศปกรณ์ และโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางการทหาร ซึ่งจะเป็น
โอกาสในการถ่ายทอดแนวคิดและมุมมองด้านความมั่นคง และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง
ประเทศที่มีแนวคิดทางความมั่นคงร่วมกัน การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่แฝงนัยยะใน
การเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นจะยิ่งเห็นได้ชัดเจนจากความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับภูมิภาค
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นกรณีศึกษาหลักของสารนิพนธ์ฉบับนี้ โดยจะอธิบายและวิเคราะห์
รายละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 3

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านยุทธโรปกรณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทนี้จะอภิปรายถึงการสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่มีญี่ปุ่นเป็นแกนกลางในลักษณะ Network among spokes ด้วยความร่วมมือด้านยุทธโรปกรณ์ของญี่ปุ่นกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเครือข่ายความสัมพันธ์ทางความมั่นคงนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ที่ต้องการให้การส่งออกยุทธโรปกรณ์เป็นช่องทางหนึ่งในการขยายบทบาททางการทหาร และเพื่อให้ความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้นช่วยเพิ่มทางเลือกที่หลากหลายในการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ และเป็นประโยชน์ในการรับมือกับโจทย์ความมั่นคงที่เผชิญอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการถ่วงดุลอิทธิพลของจีน หรือเป็นทางหนีทีไล่ให้กับญี่ปุ่นในอนาคตหากความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป โดยก่อนการอนุมัติหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโรปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 ญี่ปุ่นใช้โครงการความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (Official Development Assistance - ODA) ในการสนับสนุนยุทธโรปกรณ์ให้กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การปรับหลักสามประการฯ เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นประสานความร่วมมือด้านยุทธโรปกรณ์ทางทหารได้สะดวกมากขึ้น โดยญี่ปุ่นขยายกรอบความร่วมมือด้วยการเจรจาให้มีการลงนามข้อตกลงความร่วมมือด้านยุทธโรปกรณ์แบบทวิภาคีกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งมีการประกาศแผนความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหาร Vientiane Vision ค.ศ. 2016 กับชาติอาเซียน ซึ่งเป็นแผนความร่วมมือแบบพหุภาคีอย่างเป็นทางการครั้งแรกที่รวมเอาความร่วมมือด้านยุทธโรปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศไว้ด้วย

เหตุที่ญี่ปุ่นถึงความสนใจและแสดงความตั้งใจในการประสานความร่วมมือด้านยุทธโรปกรณ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งที่หากพิจารณาศักยภาพทางการเงินของประเทศในภูมิภาคที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศกำลังพัฒนา ล้วนเป็นไปได้ยากที่ประเทศเหล่านี้จะมีกำลังซื้อยุทธโรปกรณ์ของญี่ปุ่นที่มีราคาสูงแม้จะมีการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้งบประมาณทางทหารของประเทศเพิ่มขึ้นก็ตาม เวทีการค้าอาวุธในอาเซียนที่ประกอบด้วยประเทศที่มีกองกำลังทหารทั้งหมดจึงมีการแข่งขันสูงทั้งในด้านราคาและความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทจากประเทศคู่ค้าเก่าที่ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นๆ เคยจัดซื้อยุทธโรปกรณ์อยู่แต่เดิมแล้ว อย่างไรก็ตาม นโยบายการส่งออกยุทธโรปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นการผสมผสานทั้งการเสนอขายแบบปกติ และการสนับสนุนยุทธโรปกรณ์ในลักษณะการให้เปล่า เพื่อให้มีช่องทางที่หลากหลายในการสร้างความร่วมมือด้านยุทธโรปกรณ์ โดยญี่ปุ่นต้องการจะกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญ

ทางยุทธศาสตร์ มีความขัดแย้งประเด็นพื้นที่พิพาททางทะเลกับจีนเช่นเดียวกับญี่ปุ่น และมีเวทีการประชุมพหุภาคีด้านความมั่นคงในกรอบการประชุมอาเซียนที่สำคัญ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นพื้นที่ที่สำคัญต่อญี่ปุ่นทั้งทางเศรษฐกิจและความมั่นคง

เนื้อหาในบทนี้จะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน โดยในส่วนแรกจะพิจารณาบริบททางการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นใช้ความร่วมมือด้านยุทธโภภรณ์ในการกระชับความสัมพันธ์ทางความมั่นคงกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนที่สองจะอธิบายพัฒนาการความร่วมมือด้านยุทธโภภรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งก่อนและหลังการอนุมัติหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 และในส่วนสุดท้ายจะวิเคราะห์การใช้นโยบายการส่งออกยุทธโภภรณ์ของญี่ปุ่นในการสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network among spokes) กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อนัยยะทางความมั่นคงในการถ่วงดุลจีน และยึดเหนี่ยวสหรัฐฯ ให้ไม่อาจละทิ้งภูมิภาคเอเชียได้

3.1 เหตุปัจจัยที่ทำให้ญี่ปุ่นสร้างความร่วมมือด้านยุทธโภภรณ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ก่อนที่จะกล่าวถึงสาเหตุที่ญี่ปุ่นสร้างความร่วมมือด้านยุทธโภภรณ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำเป็นต้องพิจารณาถึงภูมิหลังความสัมพันธ์และความร่วมมือที่ญี่ปุ่นมีต่อภูมิภาคนี้เสียก่อน โดยญี่ปุ่นเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงมาตั้งแต่ช่วงสงครามเย็น เนื่องด้วยการขึ้นมามีอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์จีนทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในจีนหยุดชะงักลง ญี่ปุ่นจึงเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในทางเศรษฐกิจ แต่ก็แฝงนัยยะทางการเมืองและความมั่นคงด้วยการผลักดันของสหรัฐฯ โดยสหรัฐฯ สนับสนุนให้ญี่ปุ่นใช้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นแหล่งวัตถุดิบและตลาดสินค้า และต้องการส่งเสริมให้ญี่ปุ่นเป็นปราการสำคัญในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในเอเชีย⁸³ ญี่ปุ่นใช้การทูตเศรษฐกิจ (economic diplomacy) ส่งเสริมการค้าและความร่วมมือกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะ เชื่อว่าความสำเร็จทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่เสถียรภาพทางการเมืองของประเทศนั้น และจะทำให้ประเทศดังกล่าวไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลคอมมิวนิสต์ ซึ่งญี่ปุ่นต้องรักษาความมั่นคงของประเทศที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์เอาไว้เพื่อประโยชน์ในการขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเช่นกัน

การดำเนินนโยบายการทูตเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้จะเป็นความพยายามในการลบภาพลัทธิทหารนิยมและยุ่งเกี่ยวกับความมั่นคงแบบทางตรงให้น้อยที่สุด แต่กลับทำให้ญี่ปุ่นมีภาพลักษณ์ “สัตว์เศรษฐกิจ” และเกิดกระแสต่อต้านญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

⁸³ ไชยวัฒน์ คำชู, นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง, หน้า 293.

ในช่วงต้นทศวรรษ 1970 ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องทบทวนบทบาทของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และหันมาให้ความสำคัญกับประชาคมอาเซียนมากขึ้นเพื่อให้อาเซียนมีความมั่นคงและมั่งคั่ง ป้องกันไม่ให้อาเซียนล้มลงเป็นคอมมิวนิสต์ อันจะสันคลอนฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเอง⁸⁴ โดย ค.ศ. 1977 ญี่ปุ่นประกาศหลักการฟูกูดา (Fukuda doctrine) ที่ระบุว่า ญี่ปุ่นจะไม่เป็นมหาอำนาจทางทหาร จะประสานความสัมพันธ์กับอาเซียนในฐานะหุ้นส่วนที่เท่าเทียม (equal partnerships) และอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจซึ่งกันและกันแบบใจถึงใจ (heart-to-heart) ซึ่งหลักการนี้ถือเป็นความริเริ่มนโยบายต่างประเทศที่สะท้อนความมุ่งมั่นของญี่ปุ่นอย่างชัดเจนนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และถือเป็นการกำหนดบทบาทของญี่ปุ่นที่มีนัยยะทางการเมืองและความมั่นคงในฐานะตัวกลางที่จะช่วยเสริมสร้างระเบียบภูมิภาคที่มั่นคงระหว่างอาเซียนและอินโดจีน⁸⁵

ตั้งแต่ช่วงปลายสงครามเย็นเป็นต้นมา ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาททางด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ในช่วงแรกอาเซียนมองการเข้ามามีบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วยความไม่ไว้วางใจอันเนื่องมาจากเหตุผลหลัก 3 ประการ คือ 1) ความทรงจำจากประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อเนื่องมายังพฤติกรรมการเป็นสัตว์เศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่มุ่งเน้นขยายตลาดและแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ 2) ความกังวลว่าญี่ปุ่นจะส่งสมกำลังทางทหารอีกโดยอาศัยการเพิ่มบทบาทด้านความมั่นคงในภูมิภาค เช่น การที่ญี่ปุ่นได้รับมอบหมายจากสหรัฐฯ ให้รับผิดชอบดูแลเส้นทางเดินเรือที่สหรัฐฯ กำหนดเป็นระยะทาง 1,000 ไมล์ทะเลเกี่ยวเนื่องไปถึงน่านน้ำของฟิลิปปินส์ และ 3) ความกังวลต่ออิทธิพลญี่ปุ่นเหนือภูมิภาคจากการที่ญี่ปุ่นพยายามเข้ามามีบทบาทนำในการส่งเสริมการรวมกลุ่มอาเซียนและแนวคิดภูมิภาคนิยม (regionalism)⁸⁶ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์สำคัญที่เปลี่ยนมุมมองของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อญี่ปุ่น คือ การที่ญี่ปุ่นสนับสนุนอาเซียนในการแก้ไขวิกฤตการณ์กัมพูชา โดยอาเซียนมองว่าการที่ญี่ปุ่นสนับสนุนการคว่ำบาตรทางการเมืองและเศรษฐกิจต่อเวียดนาม หลังจากเวียดนามเข้ายึดครองกัมพูชาในปลาย ค.ศ. 1987 เป็นการแสดงความจริงใจ⁸⁷ อีกทั้งญี่ปุ่นยังผ่านร่างกฎหมายเพื่อส่งกองกำลังป้องกันตนเองไปเข้าร่วมภารกิจรักษาสันติภาพของสหประชาชาติในกัมพูชา ค.ศ. 1992 – 1993 ซึ่งถือเป็นการส่งกำลังพลไปร่วมภารกิจนอกประเทศอย่างเป็นทางการครั้งแรก ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจซึ่งกันและกันกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการสนับสนุนทาง

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 303.

⁸⁵ Bhubhinder Singh, "The Evolution of Japan's Security Role in Southeast Asia," *The Round Table* 99, 409 (2010): p. 394.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 397.

⁸⁷ *Ibid.*

เศรษฐกิจควบคู่ไปกับการส่งกองกำลังป้องกันตนเองร่วมภารกิจเพื่อมนุษยธรรมและบรรเทาสาธารณภัย

ญี่ปุ่นเปลี่ยนมุมมองการเสริมสร้างความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงครามเย็นจากการป้องกันไม่ให้ประเทศในภูมิภาคนั้นกลายเป็นคอมมิวนิสต์มาเป็นการให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางทะเล เนื่องจากเส้นทางการลำเลียงสินค้าทางทะเลที่ปลอดภัยและมีเสถียรภาพย่อมส่งผลโดยตรงต่อความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ช่องแคบมะละกา สิงคโปร์ ลอมบอก ตลอดจนพื้นที่บริเวณทะเลจีนใต้จึงกลายมาเป็นผลประโยชน์และข้อกังวลทางความมั่นคงของญี่ปุ่น⁸⁸ ญี่ปุ่นเพิ่มบทบาทในการปราบโจรสลัดและการปล้นเรือสินค้าด้วยการให้ความช่วยเหลือและเสริมสร้างศักยภาพในการรักษาความมั่นคงทางทะเลให้กับประเทศอาเซียนโดยเฉพาะมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และสิงคโปร์ โดยหน่วยยามชายฝั่งญี่ปุ่น (Japan Coast Guard) เข้าร่วมการฝึกปราบโจรสลัดหลายครั้ง รวมทั้งมีการส่งมอบเรือของหน่วยยามชายฝั่งผ่าน ODA ให้กับอินโดนีเซีย ตลอดจนตั้งศูนย์ประสานข้อมูลเพื่อช่วยให้หน่วยงานในพื้นที่นั้นๆ ตอบสนองต่อเหตุการณ์โจรสลัดบริเวณช่องแคบมะละกาได้อย่างทันท่วงที⁸⁹ ซึ่งกล่าวได้ว่า ประโยชน์ด้านความมั่นคงทางทะเลที่ประเทศชายฝั่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นมีร่วมกันเป็นเหตุปัจจัยเริ่มต้นในการถ่ายโอนยุทธโภภรณ์จากญี่ปุ่นไปยังประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แม้ในปัจจุบัน ปัญหาโจรสลัดบริเวณช่องแคบมะละกาจะผ่อนคลายลง และไม่ใช่อุปสรรคความมั่นคงหลักในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ส่งผลกระทบต่อญี่ปุ่นอีกต่อไป แต่ความมั่นคงทางทะเลยังคงเป็นรากฐานสำคัญหนึ่งของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นมองว่า ข้อพิพาทปัญหาดินแดนในทะเลจีนตะวันออกกระหว่างจีนกับญี่ปุ่นโดยตรง กับข้อพิพาททะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับบางประเทศในอาเซียนนั้นเกี่ยวพันกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ และยุทธศาสตร์ของจีนต่อทะเลทั้งสองบริเวณนั้นล้วนมีเจตนาวัตถุประสงค์ และลักษณะร่วมกันหลายประการที่ทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องแสดงความกังวลและเรียกร้องให้จีนรักษากฎหมายระหว่างประเทศ เสรีภาพในการเดินเรือ และคำนึงถึงสันติภาพและเสถียรภาพในเอเชียแปซิฟิก⁹⁰ ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการเสริมสร้างศักยภาพ ตลอดจนถ่ายทอดแนวความคิดด้านความมั่นคงทางทะเลให้กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีข้อพิพาทปัญหาทะเลจีนใต้กับจีน โดยเฉพาะฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นพันธมิตรที่เหนียวแน่นของสหรัฐฯ เช่นกัน

⁸⁸ Ian Storey, "Japan's maritime security interests in Southeast Asia and the South China Sea dispute," *Political science* 65, 2 (2013): pp. 138-139.

⁸⁹ Singh, "The Evolution of Japan's Security Role in Southeast Asia," p. 396.

⁹⁰ Storey, "Japan's maritime security interests in Southeast Asia and the South China Sea dispute," p. 146.

การส่งถ่ายไอออนยุทธโปกรณ์จากญี่ปุ่นไปยังประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นวิธีการที่ญี่ปุ่นจะสามารถเสริมสร้างศักยภาพทางทหารให้กับประเทศคู่กรณีของจีนในปัญหาทะเลจีนใต้ได้ในทางหนึ่ง และเป็นความพยายามในการขยายความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงทางทะเลโดยตรงด้วยในอีกทางหนึ่ง เพื่อสร้างความเกี่ยวพันระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศผู้รับยุทธโปกรณ์ให้ต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกันมากขึ้นผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วย และการฝึกซ้อมที่เกี่ยวข้องกับยุทธโปกรณ์ที่ญี่ปุ่นส่งออกไป ซึ่งเป็นโอกาสให้ญี่ปุ่นสามารถเน้นย้ำความกังวลต่อสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคที่ญี่ปุ่นพิจารณาว่าเป็นภัยคุกคาม และเป็นโอกาสในการเผยแพร่มุมมองและแนวคิดทางความมั่นคงของญี่ปุ่นได้เช่นกัน

3.2 การดำเนินนโยบายการส่งถ่ายยุทธโปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อญี่ปุ่น โดยเป็นแหล่งทรัพยากร ตลาด และเส้นทางการเดินเรือที่ความเปลี่ยนแปลงในบริเวณนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้าของญี่ปุ่นตามที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น ในช่วงทศวรรษ 2010 ญี่ปุ่นยิ่งกระชับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงและการทหารกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นอีก โดยมีเป้าประสงค์ไม่เพียงแต่จะรักษาเสถียรภาพทางทะเลเพื่อให้เส้นทางเดินเรือสินค้าและพลังงานของญี่ปุ่นเป็นไปอย่างราบรื่นเท่านั้น แต่ญี่ปุ่นยังต้องการจะถ่วงดุลอิทธิพลของจีนที่เพิ่มขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากการสร้างความสัมพันธ์ทั้งด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงในแบบทวิภาคีและพหุภาคี หลังจากที่ญี่ปุ่นอนุมัติหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 แล้ว ความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศจึงกลายมาเป็นช่องทางหนึ่งในการกระชับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีความสำคัญต่อญี่ปุ่นในฐานะที่เหมาะสมจะเป็นพื้นที่ที่ญี่ปุ่นสามารถทดลองและสะสมประสบการณ์ในการขายอาวุธยุทธโปกรณ์พร้อมกันกับการสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพในการรักษาความมั่นคงทางทะเล⁹¹ โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือประเทศที่มีข้อพิพาทเรื่องดินแดนในทะเลจีนใต้กับจีน

⁹¹ Koh Swee Lean Collin, "Japan and the 'Maritime Pivot' to Southeast Asia: Given domestic and regional realities, how involved can Japan be in the South China Sea?," *The Diplomat*, 14 December 2015, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2015/12/japan-and-the-maritime-pivot-to-southeast-asia> [25 April 2020]

3.2.1 การถ่ายโอนยุทธโประกรณ์ภายใต้ ODA

ญี่ปุ่นดำเนินการทูตแบบ Defense diplomacy กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการให้การสนับสนุนด้านยุทธโประกรณ์มาก่อนการอนุมัติหลักสามประการฯ ใหม่แล้ว โดยการทูตแบบ Defense diplomacy เป็นการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศด้วยการใช้ทรัพยากร และขีดความสามารถทางการทหารที่รัฐนั้นมีอยู่ในทางสันติเป็นเครื่องมือในการสร้างความไว้วางใจและสานสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ส่วนใหญ่มักเป็นการแลกเปลี่ยนบุคลากรทางทหาร การประชุมเกี่ยวกับการทหารและความมั่นคงในระดับทวิภาคีและพหุภาคี การฝึกซ้อม หรือการส่งเรือและเครื่องบินทหารไปเยือนเพื่อกระชับสัมพันธ์ เป็นต้น ด้วยเงื่อนไขการห้ามส่งออกอาวุธทำให้อ่อน ค.ศ. 2014 ญี่ปุ่นใช้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (ODA) เป็นช่องทางในการส่งมอบยุทธโประกรณ์ของหน่วยยามชายฝั่งญี่ปุ่นให้กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีชายฝั่งอยู่บนเส้นทางเดินเรือของญี่ปุ่น ได้แก่ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม และมาเลเซีย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคู่กรณีกับจีนในประเด็นทะเลจีนใต้ ยกเว้นอินโดนีเซียที่แม้จะไม่ได้เป็นคู่กรณีโดยตรง แต่ก็แสดงความกังวลต่อการประกาศเขตเศรษฐกิจจำเพาะของจีน (Executive Economic Zone – EEZ)⁹²

หน่วยยามชายฝั่งญี่ปุ่นเป็นหน่วยราชการรับผิดชอบด้านความมั่นคงทางทะเลที่เป็นเอกเทศแยกจากกระทรวงป้องกันประเทศหรือกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่น ทำให้การส่งมอบยุทธโประกรณ์ภายใต้ ODA ไม่ถูกจำกัดด้วยรัฐธรรมนูญหรือข้อห้ามการส่งออกอาวุธ โดยญี่ปุ่นถือว่า การส่งมอบดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างขีดความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายทางทะเล และช่วยส่งเสริมความร่วมมือในการรักษาความมั่นคงทางทะเล มีภาพลักษณ์ทางบวกในการสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาและช่วยเหลือในท้องทะเล การปราบโจรสลัด หรือการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินบนเส้นทางเดินเรือ ตลอดจนสามารถสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนญี่ปุ่นได้ว่าการส่งมอบดังกล่าวทำไปเพื่อเป็นการรักษาเสถียรภาพให้กับเส้นทางการค้าของญี่ปุ่นเองเช่นกัน⁹³ การส่งมอบยุทธโประกรณ์ภายใต้ ODA ได้รับมติคณะรัฐมนตรีให้ถือเป็นข้อพิจารณายกเว้นไม่เข้าข่ายข้อห้ามการส่งออกอาวุธ ญี่ปุ่นทำข้อตกลงความร่วมมือในการอุดหนุนงบประมาณเพื่อต่อเรือตรวจการณ์ให้กับอินโดนีเซียจำนวน 1,921 ล้านเยนใน ค.ศ. 2006⁹⁴ ข้อเสนอส่งมอบเรือตรวจการณ์ 10 ลำให้กับ

⁹² Jay Tristan Tarriela, "How Abe Remade the Japan Coast Guard," *The Diplomat*, 24 January 2019, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2019/01/how-abe-remade-the-japan-coast-guard> [28 April 2020]

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ministry of Foreign Affairs Japan, "Grant Aid to Indonesia for Project for Construction of Patrol Vessels," 16 June 2006, [Online] Available from: <https://www.mofa.go.jp/announce/announce/2006/6/0616-3.html> [28 April 2020]

ฟิลิปปินส์ใน ค.ศ. 2012⁹⁵ ซึ่งได้ทำข้อตกลงและส่งมอบเรือลำแรกใน ค.ศ. 2016⁹⁶ ข้อตกลงส่งมอบเรือตรวจการณ์มือสอง 6 ลำให้กับเวียดนามใน ค.ศ. 2014 และระหว่างการเดินทางเยือนเวียดนามของนายกรัฐมนตรีอาเบะใน ค.ศ. 2016 ก็มีข้อเสนอที่จะส่งมอบเรือตรวจการณ์ใหม่อีก 6 ลำให้เวียดนามอีกเช่นกัน⁹⁷ รวมทั้งมีข้อตกลงส่งมอบเรือตรวจการณ์ที่ปลดประจำการแล้วจำนวน 2 ลำให้กับมาเลเซียใน ค.ศ. 2017⁹⁸

การปรับหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ทำให้ญี่ปุ่นสามารถขยายขอบเขตความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ที่ได้รับพิจารณาว่าจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและสันติภาพให้กับภูมิภาคและญี่ปุ่น โดยไม่จำกัดแต่เป็นเพียงการสนับสนุนด้วยการให้เปล่า แต่ยังทำให้ภาคธุรกิจสามารถเสนอขายยุทธโศปกรณ์ที่ผลิตโดยบริษัทญี่ปุ่นให้กับต่างประเทศได้เช่นกัน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับการพิจารณาว่าเป็นพื้นที่ที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจส่งผลให้แต่ละประเทศสามารถเพิ่มงบประมาณทางทหาร และเป็นตลาดอาวุธที่น่าดึงดูด แต่อย่างไรก็ดี ราคาคือข้อท้าทายที่สำคัญของอุตสาหกรรมป้องกันประเทศญี่ปุ่น เพราะ ญี่ปุ่นต้องแข่งขันกับยุทธโศปกรณ์จากจีนที่มีราคาถูก⁹⁹ แม้ญี่ปุ่นจะผ่อนปรนข้อกำหนดให้สามารถจำหน่ายและส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังต่างประเทศได้แล้ว แต่ก็ยังไม่ใช่ง่ายสำหรับญี่ปุ่นที่จะโน้มน้าวประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ตกลงจัดซื้อยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่น เนื่องด้วยกำลังซื้อที่จำกัด และราคาต่อหน่วยที่สูงหากเทียบกับยุทธโศปกรณ์จากประเทศอื่น ญี่ปุ่นจึงยังคงจำเป็นต้องกระชับความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ด้วยการถ่ายโอนแบบให้เปล่า การสนับสนุนโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางทหาร และการทำข้อตกลงความร่วมมือและแลกเปลี่ยนทางกลาโหม และข้อตกลงความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ ควบคู่ไปกับความพยายามในการทำการค้าแบบปกติด้วยการประมูลเสนอขายยุทธโศปกรณ์

นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยังคงให้ความสำคัญกับประเทศชายฝั่งที่อยู่บนเส้นทางเดินเรือของญี่ปุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นยังคง

⁹⁵ Celine Pajon, "Japan's 'Smart' Strategic Engagement in Southeast Asia," *The Asan Forum*, 6 December 2013, [Online] Available from: <http://www.theasanforum.org/japans-smart-strategic-engagement-in-southeast-asia> [25 April 2020]

⁹⁶ "Philippines accepts first of 10 Japan-funded patrol vessels to beef up coast guard," *The Japan Times*, 18 August 2016, [Online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/08/18/national/philippines-accepts-first-10-japan-funded-patrol-vessels-beef-coast-guard> [25 April 2020]

⁹⁷ Tarriela, "How Abe Remade the Japan Coast Guard."

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Tim Kelly and Nobuhiro Kubo, "Arms show offers Japan venue to build military ties in Southeast Asia," *Reuters*, 11 June 2017, [Online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-japan-asean-defense/arms-show-offers-japan-venue-to-build-military-ties-in-southeast-asia-idUSKBN19208R> [25 April 2020]

เป้าประสงค์เดิมในการประสานความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพในภูมิภาคนี้โดยถือว่าความมั่นคงของภูมิภาคคือความมั่นคงของญี่ปุ่นเช่นกัน การปรับปรุงหลักสามประการฯ ใหม่ ค.ศ. 2014 ที่ผ่อนปรนให้ญี่ปุ่นสามารถส่งออกยุทโธปกรณ์ไปยังต่างประเทศได้จึงเป็นทั้งการเอื้อให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงที่มีอยู่เดิมในการรักษาความมั่นคงทางทะเลได้สะดวกและตรงไปตรงมาโดยไม่ต้องคำนึงถึงเงื่อนไขการจำกัดบทบาททางทหารมากนัก ทั้งยังเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นกระชับความสัมพันธ์ทางความมั่นคงด้านอื่นๆ กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ใหม่ๆ ได้เช่นกัน

3.2.2 การส่งออกยุทโธปกรณ์เพื่อสานสัมพันธ์ด้านความมั่นคง

หลังการอนุมัติหลักสามประการฯ ใหม่ ค.ศ. 2014 ญี่ปุ่นดำเนินการส่งออกยุทโธปกรณ์และประสานความร่วมมือทางการทหารที่เกี่ยวข้องกับหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยการส่งออกยุทโธปกรณ์ไปยังฟิลิปปินส์ เป็นกรณีตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นเด่นชัดว่า ญี่ปุ่นยังคงให้ความสำคัญกับการรักษาความมั่นคงทางทะเล และดำเนินนโยบายสืบเนื่องจากที่เคยเสริมสร้างศักยภาพให้กับฟิลิปปินส์ผ่านโครงการ ODA ญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ได้ลงนามข้อตกลงการถ่ายโอนยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ (Philippines-Japan Agreement Concerning the Transfer of Defense Equipment and Technology) เมื่อปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2016 ซึ่งในเอกสารข่าวประชาสัมพันธ์ของทบวงป้องกันประเทศฟิลิปปินส์ได้ระบุถึงความสำคัญของข้อตกลงนี้ว่าเป็นการเพิ่มพูนศักยภาพการป้องกันประเทศให้กับกองทัพฟิลิปปินส์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบความมั่นคงของฟิลิปปินส์เองและมีส่วนในการรักษาสันติภาพและเสถียรภาพของภูมิภาค สอดคล้องกับนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นที่จะมีบทบาทในการสร้างสันติภาพและเสถียรภาพในระดับระหว่างประเทศ อีกทั้งยังระบุด้วยว่า ฟิลิปปินส์เป็นชาติอาเซียนชาติแรกที่มีการลงนามข้อตกลงนี้กับญี่ปุ่น¹⁰⁰ การส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังฟิลิปปินส์ถือเป็นโครงการที่เป็นรูปธรรมและเป็นที่จับตามองถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยญี่ปุ่นได้ทำความตกลงส่งมอบเครื่องบินฝึก รุ่น TC-90 ของกองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลให้กับกองทัพเรือฟิลิปปินส์ เพื่อใช้ในการบรรเทาสาธารณภัย การขนส่ง และการลาดตระเวนดูแลความปลอดภัยในทะเล ความตกลงนี้แต่เดิมเป็นการ

¹⁰⁰ Department of National Defense Philippines, "Signing of the Philippines-Japan Agreement Concerning the Transfer of Defense Equipment and Technology," 29 February 2016, [Online] Available from: <https://www.dnd.gov.ph/PDF%202016/Press%20-%20Signing%20of%20the%20Philippines-Japan%20Agreement%20Concerning%20the%20Transfer%20of%20Defense%20Equipment%20and%20Technology.pdf> [25 April 2020]

เสนอให้ฟิลิปปินส์เช่าซื้อเครื่องบินฝึกจำนวน 5 ลำ แต่ระหว่างการประชุมสุดยอดผู้นำญี่ปุ่น-ฟิลิปปินส์ (Japan-Philippines Summit Meeting) เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 2016 ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนข้อเสนอจากการให้เช่าซื้อเป็นการให้เปล่าทั้งสิ้น และได้ดำเนินการส่งมอบเครื่องบิน 2 ลำแรกเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2017¹⁰¹ 3 ลำต่อมาเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2018¹⁰²

ลักษณะเด่นของการส่งออกถ่ายโอนยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงยึดแนวทางการให้เปล่าเช่นเดียวกับโครงการ ODA ที่ให้ความรู้สึกของการที่ประเทศใหญ่ให้การเกื้อกูลประเทศเล็ก การส่งมอบเครื่องบินฝึก TC-90 ให้กับฟิลิปปินส์ แม้จะไม่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือตลาดการค้าอาวุธของญี่ปุ่น แต่การที่ญี่ปุ่นยอมสละผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยเปลี่ยนจากการให้เช่าซื้อเป็นการให้เปล่า หรือการบริจาคที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์ด้านความมั่นคงที่สำคัญมากแก่ญี่ปุ่น กล่าวคือ การส่งมอบเครื่องบินฝึก TC-90 ให้กับฟิลิปปินส์มิได้จบลงแค่การส่งมอบตัวยุทโธปกรณ์เท่านั้น ยังมีการกระชับความร่วมมือที่สืบเนื่องไปอีกด้วยการฝึกอบรมการใช้ยุทโธปกรณ์ และการบำรุงรักษาโดยเจ้าหน้าที่กองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่น ซึ่งหมายความว่าตราบไคที่ฟิลิปปินส์ยังคงใช้เครื่องบินฝึก TC-90 ของญี่ปุ่นอยู่ ญี่ปุ่นก็ยังคงมีจุดเชื่อมโยงให้สามารถรักษาความสัมพันธ์กับฟิลิปปินส์ได้ต่อไป บทความ “Why Japan’s New Military Aircraft Gift to the Philippines Matters” ได้นำเสนอข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่ญี่ปุ่นได้รับจากการส่งมอบยุทโธปกรณ์แบบให้เปล่าไว้ว่า การส่งมอบยุทโธปกรณ์แบบให้เปล่าจะช่วยลดความยากลำบากให้กับญี่ปุ่นที่เป็นผู้ค้าอาวุธหน้าใหม่ในการเข้าหาประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเครื่องบิน TC-90 จะช่วยยึดเหนี่ยวฟิลิปปินส์ให้เป็นหนึ่งในกุญแจสำคัญของภูมิภาคที่ญี่ปุ่นสามารถผูกพันระสัจสัญญาไว้ได้ก่อน แม้ต่อมาจะเข้าสู่ยุคของประธานาธิบดีดูเตอร์เตที่อะไรๆ ก็ดูไม่แน่นอนก็ตาม¹⁰³ อีกทั้งประโยชน์จากการส่งมอบยุทโธปกรณ์แบบให้เปล่าที่ตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นมากที่สุด คือ การที่ประเทศนั้นๆ ใช้อยุทโธปกรณ์สัญชาติญี่ปุ่นในปฏิบัติการจริง โดยเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2017 กองทัพเรือฟิลิปปินส์ได้ส่งเครื่องบิน TC-90 ที่ได้รับมอบจากญี่ปุ่นขึ้นตรวจการบริเวณหมู่เกาะปะการังสการ์โบโรห์ (Scarborough Shoal) ซึ่งเป็นพื้นที่พิพาทระหว่างฟิลิปปินส์กับ

¹⁰¹ Ministry of Defense Japan, *Japan Defense Focus* 88 (May 2017): p. 6.

¹⁰² Ministry of Defense Japan, "Kaijougijetai Enshuuki TC-90 no Firipin e no Iten ni tsuite (Transfer of JMSDF's Training Aircrafts TC-90 to the Philippines)," 20 March 2018, [Online] Available from: <https://www.mod.go.jp/atla/pinup/pinup300320.pdf> [25 April 2020]

¹⁰³ Prashanth Parameswaran, "Why Japan's New Military Aircraft Gift to the Philippines Matters," *The Diplomat*, 3 October 2017, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2017/10/why-japans-new-military-aircraft-gift-to-the-philippines-matters> [25 April 2020]

จีนในทะเลจีนใต้¹⁰⁴ การเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับคู่พิพาทของจีนในลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการถ่วงดุลจีนทางอ้อมโดยอาศัยภาพลักษณ์ที่ดีของนโยบายสันติภาพเชิงรุกผ่านการ “เสริมสร้างสันติภาพและเสถียรภาพให้กับภูมิภาคและนานาชาติ” ที่ญี่ปุ่นมักจะกล่าวว่าย้อยู่เสมอ

หลังการถ่ายโอนเครื่องบิน TC-90 ญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ยังมีความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์อื่นตามมา คือ การถ่ายโอนชิ้นส่วนเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์รุ่น UH-1H ของกองกำลังป้องกันตนเองทางบกให้กับกองทัพฟิลิปปินส์ในลักษณะให้เปล่า เพื่อใช้ประกอบเป็นเฮลิคอปเตอร์ทางการทหาร ซึ่งญี่ปุ่นได้มีการปรับข้อกำหนดและดำเนินการต่างๆ จนสามารถทำข้อตกลงและถ่ายโอนเสร็จสิ้นเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 2019¹⁰⁵ ฟิลิปปินส์กลายเป็นหุ้นส่วนทางความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เหนียวแน่นของญี่ปุ่น เป็นตัวจุดประกายความสนใจและสร้างความรับรู้ต่อบทบาทการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่น เห็นได้จากสุนทรพจน์ของ พลตรี เดลฟิน เนกริลโล ลอเรนซานา รัฐมนตรีกลาโหมฟิลิปปินส์ในพิธีส่งมอบชิ้นส่วนเฮลิคอปเตอร์รอบแรก เดือนมีนาคม ค.ศ. 2019 ที่ได้กล่าวสนับสนุนการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นว่า “เป็นการยืดหยุ่นและผ่อนปรนที่จำเป็น” ในการที่ญี่ปุ่นจะมีบทบาทที่เข้มข้นขึ้นในการรักษาสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ทั้งยังกล่าวว่า ฟิลิปปินส์ “โชคดี” ที่เป็นชาติแรกในอาเซียนที่ได้รับยุทธโศปกรณ์ทางการทหารของญี่ปุ่นมากมาย¹⁰⁶ ความสัมพันธ์ด้านยุทธโศปกรณ์กับฟิลิปปินส์กลายเป็นกรณีตัวอย่าง และโครงการนำร่องในการที่ญี่ปุ่นจะประสานความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เนื่องด้วยข้อจำกัดจากการแข่งขันกันด้วยราคายุทธโศปกรณ์ทำให้การถ่ายโอนแบบให้เปล่ากลายเป็นจุดแข็งของญี่ปุ่นที่จะใช้ช่วงชิงพื้นที่ในการจัดหายุทธโศปกรณ์เข้าประจำการในกองทัพของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จะเอื้อประโยชน์ด้านความมั่นคงต่อญี่ปุ่นเช่นกัน แม้จะยังไม่มีข้อตกลงอย่างเป็นทางการ แต่ก็มีรายงานความคืบหน้าในการดำเนินความสัมพันธ์ด้านยุทธโศปกรณ์กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่นๆ ในแนวทางเดียวกับฟิลิปปินส์ ได้แก่ เดือนมิถุนายน ค.ศ. 2016 มี

¹⁰⁴ Ankit Panda, "Philippine Navy Deploys Japan-Donated TC-90 Aircraft to Scarborough Shoal in South China Sea," *The Diplomat*, 2 February 2018, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2018/02/philippine-navy-deploys-japan-donated-tc-90-aircraft-to-scarborough-shoal-in-south-china-sea> [25 April 2020]

¹⁰⁵ Ministry of Defense Japan, "Rikujoujietai Tayouto Herikoputa UH-1H no Buhin nado no Furipin e no Mushoujouto no Kanryou ni tsuite (Complete of the Donation of JGSDF's Multipurpose Helicopter UH-1H spare parts to the Philippines)," 30 September 2019, [Online] Available from: https://www.mod.go.jp/atla/pinup/pinup310930_02.pdf [25 April 2020]

¹⁰⁶ Priam Nepomuceno, "PH first ASEAN nation to get excess Japanese defense equipment," *Philippines News Agency*, 20 March 2019, [Online] Available from: <https://www.pna.gov.ph/articles/1065067> [28 April 2020]

รายงานข่าวว่า เวียดนามสนใจที่จะซื้อเครื่องบินลาดตระเวนทางทะเล P-3C มือสองจากญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเครื่องบินที่กองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลญี่ปุ่นใช้ในการตรวจตราและค้นหาภาคพื้นทะเล โดยในรายงานข่าวระบุว่า ราคาเครื่องบินสองที่ถูกกว่าเครื่องใหม่ไม่ใช่สิ่งที่ดึงดูดใจเวียดนามเพียงอย่างเดียว แต่เวียดนามยังคาดหวังที่จะได้รับการฝึกอบรมนักบินและการใช้ยุทธโปกรณ์จากญี่ปุ่นด้วย¹⁰⁷ และล่าสุดเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2020 ได้มีการหารือระหว่างการเดินทางเยือนเวียดนามของประธาน เสนาธิการร่วมกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นถึงการถ่ายโอนเทคโนโลยีการต่อเรือให้กับเวียดนาม¹⁰⁸ ส่วนมาเลเซียนั้น เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2017 มีรายงานข่าวว่า ข้าราชการสำนักงานจัดหาเทคโนโลยีและส่งกำลังบำรุง กระทรวงป้องกันประเทศญี่ปุ่น (Acquisition, Technology and Logistics Agency - ATLA) เปิดเผยว่าญี่ปุ่นกำลังพิจารณาส่งมอบเครื่องบินลาดตระเวนทางทะเล P-3C ที่ปลดประจำการแล้วให้กับมาเลเซียตามที่มาเลเซียได้แสดงท่าทีสนใจเครื่องบินดังกล่าว¹⁰⁹ เห็นได้ชัดเจนนว่า ญี่ปุ่นยังคงดำเนินนโยบายทางการทูตที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางทะเล โดยเฉพาะกับประเทศที่มีข้อพิพาทปัญหาทะเลจีนใต้กับจีน ยิ่งญี่ปุ่นมีส่วนในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งทางทหารและศักยภาพในการรักษาความมั่นคงทางทะเลให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มากเท่าไร ความมั่นคงทางทะเลของญี่ปุ่นก็ยิ่งแข็งแกร่งมากขึ้นเช่นกัน ซึ่งไม่เพียงแต่จะส่งผลต่อเสถียรภาพของเส้นทางเดินเรือสินค้าญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ในทัศนะของญี่ปุ่นแล้ว ทิศทางความเป็นไปในปัญหาทะเลจีนใต้นั้นเกี่ยวพันและเชื่อมโยงกับบรรทัดฐานและแนวทางการแก้ปัญหาทะเลจีนตะวันออกของญี่ปุ่นอย่างแยกจากกันไม่ได้

3.2.3 ความพยายามในการเสนอขายยุทธโปกรณ์

การดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโปกรณ์ไปยังประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (mainland country) มีแนวทางแตกต่างจากประเทศภาคพื้นสมุทร (maritime country) หรือประเทศที่มีข้อพิพาททะเลจีนใต้กับจีน โดยความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์ที่ญี่ปุ่นมีต่อกัมพูชา และเมียนมาร์ยังไม่มีควมคืบหน้าเนื่องด้วยข้อจำกัดเกี่ยวกับศักยภาพทางเทคโนโลยีการทหาร ความ

¹⁰⁷ Atsushi Tomiyama, "Vietnam eyes secondhand Japanese defense gear," *Nikkei Asian Review*, 26 June 2016, [Online] Available from: <https://asia.nikkei.com/Politics/Vietnam-eyes-secondhand-Japanese-defense-gear> [29 April 2020]

¹⁰⁸ Prashanth Parameswaran, "Japan-Vietnam Defense Ties in the Headlines with Naval Shipbuilding Cooperation," *The Diplomat*, 16 March 2020, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2020/03/japan-vietnam-defense-ties-in-the-headlines-with-naval-shipbuilding-cooperation> [29 April 2020]

¹⁰⁹ "Japan seeks to give patrol planes to Malaysia," *Nikkei Asian Review*, 5 May 2017, [Online] Available from: <https://asia.nikkei.com/Politics/Japan-seeks-to-give-patrol-planes-to-Malaysia> [29 April 2020]

ร่วมมือทางการทหารกับกัมพูชาและเมียนมาร์จึงเป็นความร่วมมือด้านการบรรเทาสาธารณภัยและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก การดำเนินนโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นที่น่าจับตามองอีกพื้นที่หนึ่ง คือ นโยบายต่อประเทศไทย เพราะ ในขณะที่นโยบายการส่งออกไปยังประเทศอื่นๆ เป็นลักษณะการให้เปล่าหรือการบริจาค การดำเนินนโยบายด้านยุทโธปกรณ์กับไทยเป็นการเสนอขายและการประมูลราคา ซึ่งเป็นขั้นตอนการค้าขายอาวุธระหว่างรัฐบาลตามช่องทางปกติ

แม้หลังการปรับปรุงหลักสามประการฯ ใหม่ ไทยจะยังไม่มีการจัดซื้อยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นมาใช้อย่างเป็นทางการ (ไม่นับอะไหล่ชิ้นส่วนอุปกรณ์ขนาดเล็ก) ญี่ปุ่นก็เข้าร่วมงานจัดแสดงอาวุธ Defense & Security ที่จัดเป็นประจำทุก 2 ปีที่กรุงเทพมหานคร และมีรายงานข่าวการเสนอขายยุทโธปกรณ์ให้กับไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น การเสนอขายเครื่องบินลาดตระเวนปราบเรือดำน้ำ P-1 เครื่องบินกู้ภัยทางทะเลแบบ US-2¹¹⁰ รวมทั้งบริษัทมิตซูบิชิได้เข้าร่วมเสนอราคาประมูลในโครงการจัดหาเรดาร์ป้องกันภัยทางอากาศที่แม่ในในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2018 จะมีผลเป็นทางการว่า ไทยประกาศจัดซื้อเรดาร์ป้องกันภัยทางอากาศจากประเทศอื่น¹¹¹ เท่ากับญี่ปุ่นแพ้การประมูลราคาในครั้ง นี้ แต่ก็เป็นการสะท้อนให้เห็นความพยายามในการดำเนินการเพื่อส่งออกยุทโธปกรณ์และทำตัวให้เป็นที่ยอมรับในวงการค้าอาวุธ พร้อมกับกับกระชับความสัมพันธ์และความร่วมมือเพื่อรักษาสถานภาพด้านความมั่นคงในภูมิภาค เนื่องจากมีการตั้งข้อสังเกตว่า ญี่ปุ่นเสนอขายเรดาร์ป้องกันภัยทางอากาศหลังจากที่ไทยมีข้อตกลงจัดซื้อเรือดำน้ำจากจีน ประกอบกับหลังการรัฐประหารในไทยเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2014 สหรัฐฯ จำเป็นต้องลดการสนับสนุนทางการทหารและการขายอาวุธให้กับไทย เป็นช่องว่างให้รัฐบาลปักกิ่งเข้ามาสนิทสนมกับไทยได้มากขึ้น¹¹²

ความกระตือรือร้นของญี่ปุ่นในการเสนอขายอาวุธ และกระชับความสัมพันธ์ทางการทูตและการทหารกับไทยด้วยความร่วมมือด้านยุทโธปกรณ์จึงสะท้อนเป้าประสงค์ทางความมั่นคงในการพยายามเข้ามาแทรกกลางระหว่างความสัมพันธ์ของปักกิ่งกับกรุงเทพฯ ในช่วงจังหวะสุญญากาศที่พันธมิตรดั้งเดิมของไทยอย่างสหรัฐฯ ไม่สามารถทำได้ ในกรณีเช่นนี้สามารถพิจารณาในอีกนัยหนึ่งได้เช่นกันว่า เมื่อมีการผ่อนคลายข้อจำกัดในการส่งออกยุทโธปกรณ์ไปยังต่างประเทศแล้ว ญี่ปุ่นมีความ

¹¹⁰ "ญี่ปุ่นรุกเสนอขายอาวุธให้กองทัพไทย หวังกระชับสัมพันธ์รัฐบาล-ลทธิพิลจิน," *Manager Online*, 3 มิถุนายน 2559, [Online] Available from: <https://mgronline.com/japan/detail/9590000055934> [29 เมษายน 2563]

¹¹¹ Ministry of Foreign Affairs Japan, "Keikaikansei Reda nado no Tai e no Iten ni kakaru Shingi ni tsuite (Deliberation on Transfer of Warning and Control Radar to Thailand)," 20 July 2018, [Online] Available from: https://www.mofa.go.jp/mofaj/s_sa/sea1/page25_001478.html [29 April 2020]

¹¹² Tim Kelly and Nobuhiro Kubo, "Exclusive: Japan seeks to win Thai air defense radar contract – sources," *Reuters*, 2 December 2016, [Online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-japan-thailand-radar/exclusive-japan-seeks-to-win-thai-air-defense-radar-contract-sources-idUSKBN14B0YI> [29 April 2020]

เหมาะสมและยืดหยุ่นที่จะดำเนินความสัมพันธ์ด้วยการส่งออกยุทธโศปกรณ์ทางทหารกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความหลากหลายในระบอบการปกครอง เนื่องจากญี่ปุ่นไม่มีความเข้มงวดหรือข้อจำกัดเท่าสหรัฐฯ ในการดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูต หรือการส่งออกค้าขายอาวุธกับประเทศที่ไม่ได้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย

3.3 การสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network among spokes) ด้วยความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ริเริ่มมาจากความร่วมมือทางเศรษฐกิจในช่วงสงครามเย็นที่อีกนัยหนึ่งแฝงวัตถุประสงค์ในการถ่วงดุลไม่ให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นคอมมิวนิสต์ ด้วยการสนับสนุนให้เกิดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจอันจะนำไปสู่ความมั่นคงทางการเมือง บทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นอกจากจะสร้างความเชื่อมโยงในระดับแนวตั้ง คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง Hub (สหรัฐฯ) และ Spoke (ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) โดยมีญี่ปุ่นเป็นตัวกลางตามยุทธศาสตร์ระบบพันธมิตร Hub-and-Spoke ของสหรัฐฯ แล้ว ยังก่อให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในระดับแนวระนาบ คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง Spoke ด้วยกัน (ญี่ปุ่น กับ ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ซึ่งการที่ญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาททั้งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงตั้งแต่ช่วงสงครามเย็นเป็นต้นมาได้กลายเป็นรากฐานให้ญี่ปุ่นปรับนโยบายต่างประเทศให้สามารถกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในรูปแบบทวิภาคีและพหุภาคี และในขณะเดียวกันก็สามารถใช้บทบาทของตนยึดโยงสหรัฐฯ ให้ยังคงเกี่ยวพันกับภูมิภาคเอเชีย และเป็นหลักประกันทางความมั่นคงให้กับญี่ปุ่นได้อยู่

ความเชื่อมโยงในแนวระนาบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับญี่ปุ่นที่เริ่มจากเสมือนเป็นตัวแทนของสหรัฐฯ ได้พัฒนากลายเป็นความสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นเป็นผู้ดำเนินการและกำหนดนโยบายต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ด้วยตนเอง ญี่ปุ่นเรียกลักษณะความสัมพันธ์เช่นนี้ว่า Network among spokes ซึ่งนายอะกิฮิสะ นากาชิมา ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของนายกรัฐมนตรีโนตะเป็นผู้กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์นี้ที่เปลี่ยนมาจากระบบ Hub-and-Spoke ตามบริบทความมั่นคงและระเบียบระหว่างประเทศในขณะนั้น¹¹³ แม้ญี่ปุ่นจะมีบทบาทนำในการสร้างศักยภาพทั้งด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจจนอาจกล่าวได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นแกนกลางในเครือข่ายนี้ แต่อย่างไรก็ตาม การที่ญี่ปุ่นไม่พัฒนาตนเองขึ้นมาเป็น Hub สามารถพิจารณาได้ว่า ข้อจำกัดด้านการทหารของญี่ปุ่นทำให้

¹¹³ Banyan, "A (slightly) more muscular Japan," *The Economist*, 14 April 2012, [Online] Available from: <https://www.economist.com/asia/2012/04/14/a-slightly-more-muscular-japan> [1 May 2020]

จำเป็นต้องอาศัยพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นในการปกป้องความมั่นคงของญี่ปุ่น และภาพทรงจำของญี่ปุ่น ในฐานะผู้รุกรานสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจในหมู่ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การยังคงรักษาบทบาทความเป็นตัวกลางระหว่างสหรัฐฯ กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ในขณะเดียวกันก็ประสานความร่วมมือกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะหุ้นส่วนที่เท่าเทียมจึงเป็นวิธีการที่ดีที่สุดของญี่ปุ่นในการยึดเหนี่ยวสหรัฐฯ ไว้พร้อมกับสร้างความไว้วางใจและภาพลักษณ์มิตรที่ดี อันจะทำให้กระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยิ่งขึ้น

การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์มายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในลักษณะการให้เปล่า และการเสนอขายอาวุธตามปกติดังที่ได้ยกตัวอย่างไปข้างต้นจึงพิจารณาได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งที่ญี่ปุ่นใช้กระชับความสัมพันธ์กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันจะนำไปสู่การขยายขอบเขตและสร้างความเหนียวแน่นให้กับเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network among spokes) โดยมีญี่ปุ่นเป็นแกนกลาง ซึ่งเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์นี้มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่น เพราะ การกระชับความสัมพันธ์อันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายรัฐที่มีแนวคิดร่วมกัน (like-minded states) ในทางความมั่นคงลักษณะนี้นอกจากจะทำให้ญี่ปุ่นมี “แนวร่วม” ในการรับมือกับสถานการณ์ความมั่นคงหรือภัยคุกคามในภูมิภาคแล้ว เครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ยังจะช่วยเพิ่มโอกาสและทางเลือกที่หลากหลายในการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศหรือบริหารจัดการความสัมพันธ์ทั้งภูมิภาคเข้าหาหรือถ่วงดุลกับประเทศอื่นๆ ตามเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในแต่ละช่วงเวลาได้มากยิ่งขึ้น

ในขณะที่การส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นนโยบายที่ใช้ระยะเวลาในการเจรจาและดำเนินการ และไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับญี่ปุ่นที่ยังมีข้อจำกัดทางกฎหมายบางประการและอุปสรรคเกี่ยวกับราคาขายต่อหน่วยที่สูง เช่นเดียวกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ญี่ปุ่นจึงใช้การดำเนินความสัมพันธ์ทางทหารที่สอดคล้องกับการส่งออกยุทธโศปกรณ์ควบคู่กันไป ได้แก่ การดำเนินการเพื่อลงนามบันทึกความตกลงว่าด้วยความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนทางการทหาร ซึ่งนำไปสู่ข้อตกลงการถ่ายโอนด้านยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยี และการสนับสนุนโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางการทหารให้กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันญี่ปุ่นได้ทำบันทึกความตกลงว่าด้วยความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนทางการทหาร และข้อตกลงการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในแบบทวิภาคีแล้วดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การทำข้อตกลงความร่วมมือด้านการทหารและยุทธโศปกรณ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁴

ประเทศคู่ลงนาม	บันทึกความตกลงว่าด้วยความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนทางการทหาร (Memorandum on Defense Cooperation and Exchange)	ข้อตกลงการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ (Agreement on the Transfer of Defense Equipment and Technology)
สิงคโปร์	ลงนามบันทึกความตกลง ธ.ค. 2009	
เวียดนาม	ลงนามบันทึกความตกลง ต.ค. 2011	
ฟิลิปปินส์	ลงนามบันทึกเจตจำนง ก.ค. 2012 ลงนามบันทึกความตกลง ม.ค. 2015	ลงนามข้อตกลง ก.พ. 2016 มีผลบังคับใช้ เม.ย. 2016
กัมพูชา	ลงนามบันทึกความตกลง ธ.ค. 2013	
อินโดนีเซีย	ลงนามบันทึกความตกลง มี.ค. 2015	เห็นชอบที่จะจัดทำข้อตกลงในการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศและกลาโหมญี่ปุ่น-อินโดนีเซีย ธ.ค. 2015
มาเลเซีย	ลงนามบันทึกความตกลง ก.ย. 2018	ลงนามข้อตกลงและมีผลบังคับใช้ เม.ย. 2018
ไทย	ลงนามบันทึกความตกลง พ.ย. 2019	

ที่มา: สรุปรจากเว็บไซต์ *Ministry of Defense of Japan, Defense of Japan 2014* และ *Defense of Japan 2019*

ส่วนโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางการทหาร (capacity-building assistance program) เป็นอีกหนึ่งช่องทางในการสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยญี่ปุ่นระบุถึงแนวทางการใช้ความสามารถของกองกำลังป้องกันตนเองให้เป็นประโยชน์ในการรักษาเสถียรภาพและสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงในเอเชีย-แปซิฟิกผ่านโครงการเสริมสร้างศักยภาพให้กับประเทศในภูมิภาคเป็นครั้งแรกในแผนแนวทางการป้องกันประเทศสำหรับปีงบประมาณ 2011 (NDPG for FY2011 and beyond) และเน้นย้ำถึงการเพิ่มประเทศเป้าหมายและขยายประเด็นการเสริมสร้างศักยภาพทางความมั่นคงในแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติรวมทั้งในแผน NDPG สำหรับปีงบประมาณ 2014 และรายงานโครงการป้องกันประเทศระยะกลาง

¹⁴ Ministry of Defense Japan, "Kakukoku to no Bouei Kyouryoku Kouryuu – Tounan Ajia (Defense Cooperation and Exchange with each country – Southeast Asia)," [Online] Available from: <https://www.mod.go.jp/j/approach/exchange/area/index.html> [1 May 2020]; Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2014 English Version*, pp. 285-290.; Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2019 English Version*, p. 515.

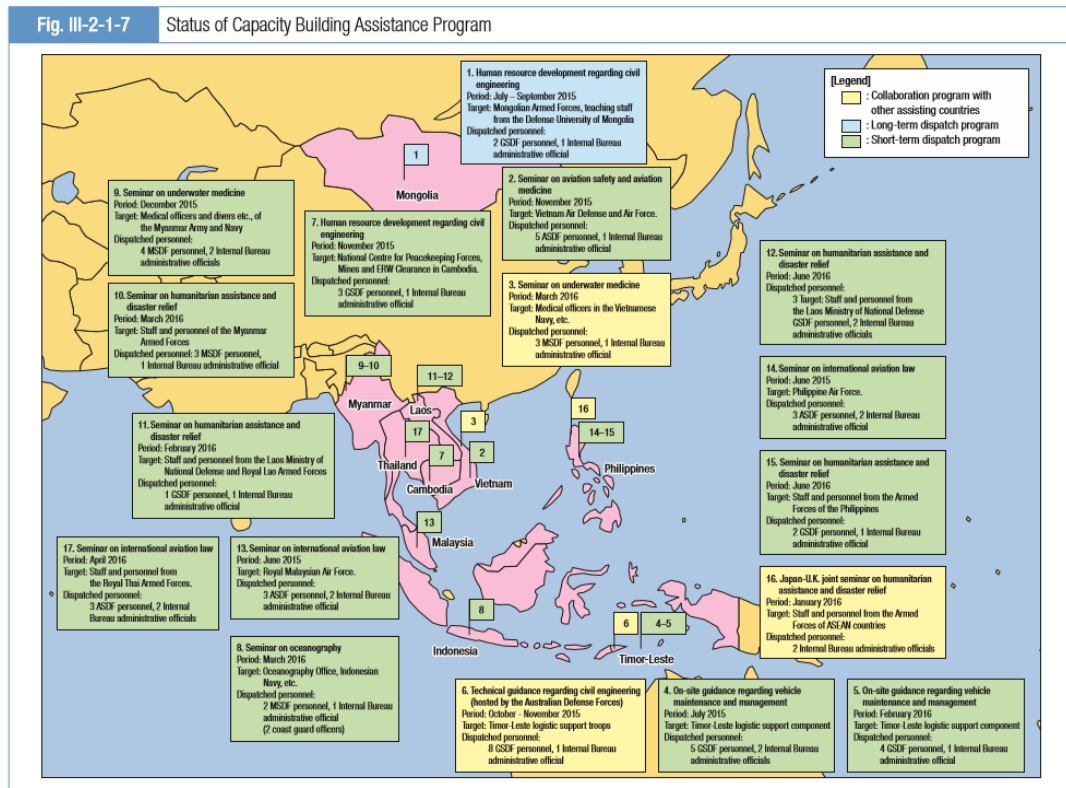
(Medium Term Defense Program) ปีงบประมาณ 2014 - 2018¹¹⁵ แม้โครงการเสริมสร้างศักยภาพที่ญี่ปุ่นดำเนินการส่วนใหญ่จะเป็นการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์ในระดับทวิภาคี แต่ถือเป็นโอกาสให้ญี่ปุ่นถ่ายทอดแนวคิดและมุมมองด้านความมั่นคง ตลอดจนสร้างความรับรู้และความตระหนักต่อสถานการณ์ทางความมั่นคงในภูมิภาคให้มิติศทางไปในแนวเดียวกันตามที่ญี่ปุ่นต้องการ ซึ่งการสร้างความรับรู้ต่อสถานการณ์ความมั่นคงในลักษณะนี้ ญี่ปุ่นย่อมคาดหวังว่าประเทศนั้นๆ จะตระหนักถึงปัญหาและทบทวนศักยภาพของตนในการรับมือต่อสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลงไป หรือภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นตามมา เป็นการปูทางไปสู่โอกาสที่ญี่ปุ่นจะโฆษณายุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีที่ตนใช้ และสร้างความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ที่ตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่นเอง

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในการใช้โครงการเสริมสร้างศักยภาพในการสร้างแนวคิดร่วมกันต่อสถานการณ์ในภูมิภาค คือ หลังจากที่จีนประกาศเขตพิสูจน์ฝ่ายป้องกันภัยทางอากาศ (ADIZ) ญี่ปุ่นได้จัดสัมมนาหัวข้อกฎหมายการบินระหว่างประเทศ (international aviation law) ภายใต้โครงการเสริมสร้างศักยภาพให้กับเวียดนาม อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และไทยในช่วง ค.ศ. 2015-2016 และให้กับเมียนมาร์ใน ค.ศ. 2017¹¹⁶ ซึ่งในระหว่างนี้ญี่ปุ่นก็มีการเจรจาความร่วมมือถ่ายโอนเครื่องบิน TC-90 ให้กับฟิลิปปินส์ และมีรายงานข่าวความต้องการยุทธโศปกรณ์จากญี่ปุ่นเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการปกป้องน่านฟ้าและลาดตระเวนเหนือทะเล เช่น การที่มาเลเซียและเวียดนามมีความสนใจเครื่องบินลาดตระเวนทางทะเล P-3C สะท้อนให้เห็นว่า ญี่ปุ่นได้ใช้โครงการเสริมสร้างศักยภาพเป็นโอกาสในการสร้างความรับรู้และถ่ายทอดแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของจีนให้กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นประเทศคู่พิพาทปัญหาทะเลจีนใต้กับจีน ส่วนไทยและเมียนมาร์ แม้จะไม่ได้เป็นคู่พิพาทกับจีนโดยตรง แต่ก็มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับจีน ซึ่งถือเป็นการถ่วงดุลจีนทางอ้อมเช่นกัน

¹¹⁵ Ministry of Defense Japan, "Japan's Defense Capacity Building Assistance," [Online] Available from: https://www.mod.go.jp/e/publ/pamphlets/pdf/cap_build/pamphlet.pdf [3 June 2020]

¹¹⁶ Ministry of Defense Japan, Defense of Japan 2016 English Version (Tokyo: Ministry of Defense, 2016), pp. 494-496.

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางการทหารช่วง ค.ศ. 2015-2016¹¹⁷

ที่มา: Defense of Japan 2016

สรุป

การส่งออกยุทโธปกรณ์เป็นช่องทางหนึ่งที่ญี่ปุ่นใช้ในการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาโดยตลอด ซึ่งญี่ปุ่นปรับนโยบายการส่งออกให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางกฎหมาย และประเทศปลายทางที่ส่งออกยุทโธปกรณ์ไป ไม่ว่าจะด้วยวิธีการถ่ายโอนภายใต้โครงการ ODA การส่งมอบยุทโธปกรณ์แบบให้เปล่า การเข้าแข่งขันประมูลราคาเสนอขายยุทโธปกรณ์ ควบคู่ไปกับการจัดแสดงยุทโธปกรณ์ในนิทรรศการแสดงอาวุธโอกาสต่างๆ การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นวัตถุประสงค์ในการใช้ความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศชายฝั่งบริเวณทะเลจีนใต้เป็นกลไกหนึ่งในการถ่วงดุลอิทธิพลจีน อันเนื่องมาจากมุมมองของญี่ปุ่นที่มีต่อปัญหาทะเลจีนตะวันออกนั้นเกี่ยวข้องกับปัญหาทะเลจีนใต้กันอย่างแยกจากกันไม่ได้ นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่า การปรับนโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นมีลักษณะพิเศษที่ทำให้

¹¹⁷ Ibid., p. 320.

ความสัมพันธ์กับประเทศปลายทางผู้รับยุทธโศปกรณ์ไม่ได้จบลงที่ตัวยุทธโศปกรณ์เท่านั้น แต่ยังมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องไปด้วยการฝึกอบรมการใช้ยุทธโศปกรณ์ หรือการบำรุงรักษาด้วย รวมทั้ง ญีปุ่นได้สานสัมพันธ์ทางการทหารที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ เช่น การเจรจาทำข้อตกลงความร่วมมือทางการทหาร และความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์แบบทวิภาคี หรือโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางการทหาร ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์แบบ Network among spokes ที่มีญีปุ่นเป็นแกนกลาง

ทั้งนี้ การสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ด้วยการส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่เริ่มจากความสัมพันธ์ระดับทวิภาคีกับแต่ละประเทศยังนำไปสู่การเพิ่มระดับให้กับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของญีปุ่นในหลายรูปแบบ หรือ Multi-tiered ที่ประกอบไปด้วยการผูกมิตรเข้าหา 4 ระดับ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงแบบทวิภาคี 2) การรวมกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาความมั่นคงเป็นกรณี เช่น กลไกอนุภูมิภาค หรือพหุภาคีกลุ่มเล็ก (mini-lateral) 3) กรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงแบบพหุภาคี และ 4) กรอบความร่วมมือแบบพหุภาคีระดับภูมิภาคที่รวมถึงประเด็นที่ไม่ใช่ความมั่นคง เช่น เศรษฐกิจ¹¹⁸ การปรับนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญีปุ่นและการดำเนินความสัมพันธ์ด้านยุทธโศปกรณ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันนำมาสู่การสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ และโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์หลากหลายระดับถือเป็นการสร้างพื้นที่ให้ญีปุ่นยังคงมีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ให้เกิดสุญญากาศหรือช่องว่างให้จีนสามารถขยายบทบาทเป็นหัวอำนาจหลักที่มีอิทธิพลเหนือภูมิภาค รวมทั้งยังเป็นโอกาสที่ญีปุ่นจะสร้างพันธมิตรอื่นๆ นอกเหนือจากสหรัฐฯ ที่จะเป็ทางเลือกให้กับการกำหนดทิศทางนโยบายความมั่นคงของญีปุ่นในอนาคต ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ความมั่นคงตามที่ญีปุ่นกำหนดไว้ โดยจะตอบสนองได้อย่างไรนั้นจะวิเคราะห์ในรายละเอียดเพิ่มเติมในบทถัดไป

¹¹⁸ Ashizawa, "Japan's approach toward Asian regional security: From 'hub-and-spoke' bilateralism to 'multi-tiered'," p. 364.

บทที่ 4

นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์กับการตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นใช้การส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศไปยังประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นช่องทางหนึ่งในการกระชับความสัมพันธ์ และสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศที่มีมุมมองและประโยชน์ทางความมั่นคงร่วมกันโดยมีญี่ปุ่นเป็นแกนกลาง การที่ญี่ปุ่นยังคงมีบทบาทด้านความมั่นคงและสร้างความร่วมมือกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นความพยายามไม่ให้เกิดช่องว่างให้จีนขยายอิทธิพลเหนือภูมิภาค และเป็นการดึงให้สหรัฐฯ ยังคงมีพันธมิตรผูกพันและมีส่วนร่วมอยู่ในเอเชีย ในขณะเดียวกัน การประสานความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ก็เป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสร้างพันธมิตรที่หลากหลาย (diversify alliance) เพื่อเป็นการเผื่อทางเลือกนอกเหนือจากการพึ่งพาเพียงแต่สหรัฐฯ เช่นกัน

การปรับนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงสะท้อนให้เห็นเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในการดำเนินนโยบายแบบ “ประกันความเสี่ยง” หรือ “การเผื่อทางเลือก” (hedging) โดยผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของ Evelyn Goh ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) การถ่วงดุลอำนาจทางอ้อม (indirect/ soft balancing) 2) การเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน (complex engagement) และ 3) การพัวพันเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง (enmeshing) เป็นกรอบทฤษฎีหลักในการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นในฐานะวิธีหนึ่งในการขยายบทบาททางทหาร และสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้ตอบสนองต่อเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ความมั่นคงในการถ่วงดุลอำนาจกับจีน และรับมือกับสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงที่อาจเปลี่ยนแปลงไปจากการลดระดับความสำคัญของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น

เนื้อหาในบทนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยส่วนแรกจะอธิบายผลสืบเนื่องของการส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่เอื้อประโยชน์ต่อแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางความมั่นคงในหลายระดับ หรือ Multi-tiered อันเป็นรากฐานสำคัญหนึ่งของการดำเนินยุทธศาสตร์ความมั่นคง ส่วนที่สองจะวิเคราะห์การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ในฐานะกลไกที่สะท้อนนัยยะการเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นในแนวคิดการประกันความเสี่ยงตามองค์ประกอบทั้ง 3 ประการของ Evelyn Goh และส่วนสุดท้ายจะเสนอแนวโน้มความเป็นไปได้ในการดำเนินนโยบายความมั่นคงผ่านการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นที่อาจเกิดขึ้นต่อเนื่องไปในอนาคต

4.1 การส่งออกยุทธโศปกรณ์กับการสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลาย

ญี่ปุ่นเริ่มให้ความสำคัญกับแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางความมั่นคงในหลายระดับ หรือ Multi-tiered approach ตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา โดย Kuniko Ashizawa ให้คำนิยามของ Multi-tiered approach ไว้ว่า กรอบแนวคิดที่บูรณาการรูปแบบความร่วมมือและจัดลำดับชั้นของปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐชุดต่างๆ ทั้งทวีภาคีและพหุภาคีในลักษณะที่ซ้อนกันหลายระดับ¹¹⁹ โดยประกอบด้วยการเกี่ยวพัน (engagement) 4 ระดับ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงแบบทวีภาคี 2) การรวมกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหาความมั่นคงเป็นกรณี เช่น กลไกอนุภูมิภาค หรือพหุภาคีกลุ่มเล็ก (mini-lateral) 3) กรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงแบบพหุภาคี และ 4) กรอบความร่วมมือแบบพหุภาคีระดับภูมิภาคที่รวมถึงประเด็นที่ไม่ใช่ความมั่นคง เช่น เศรษฐกิจ¹²⁰ การปรับยุทธศาสตร์ความมั่นคงใหม่ของญี่ปุ่นในสมัยรัฐบาลอาเบะที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดสันติภาพเชิงรุก (proactive contribution to peace) สอดคล้องและสนับสนุนซึ่งกันและกันกับการดำเนินนโยบายเพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบ Multi-tiered เนื่องจากยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติได้เปิดโอกาสและผ่อนปรนข้อจำกัดให้ญี่ปุ่นสามารถเพิ่มบทบาทด้านความมั่นคงทั้งในระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศได้ และใช้บทบาททางด้านความมั่นคงที่มีขอบเขตกว้างขึ้นนั้นสร้างความสัมพันธ์กับนานาประเทศเพื่อให้สามารถนำความสัมพันธ์ดังกล่าวมาบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและเอื้อประโยชน์กลับมาสู่การเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นเช่นกัน

การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สะท้อนให้เห็นการดำเนินนโยบายแบบผสมผสานทั้งการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ด้วยการให้เปล่า และความพยายามในการเข้าสู่วงการการค้าอาวุธด้วยการประมูลราคาเสนอขายแข่งขันกับบริษัทการค้าอาวุธของประเทศอื่นๆ ซึ่งระหว่างการค้าดำเนินการเพื่อเจรจาทำความตกลง หรือเสนอขายยุทธโศกรณ์นั้น ญี่ปุ่นก็ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งออกยุทธโศปกรณ์ด้วยการกระชับความสัมพันธ์กับหน่วยงานทางทหารและความมั่นคงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยโครงการเสริมสร้างศักยภาพ (capacity-building assistance program) เพื่อสร้างความตระหนักร่วมกันต่อสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาค และเป็นการสร้างโอกาสให้กับญี่ปุ่นในการถ่ายทอดแนวคิดทางความมั่นคงและมุมมองต่อภัยคุกคาม เป็นการสร้างเครือข่ายรัฐที่มีแนวคิดความมั่นคงร่วมกัน การส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่เริ่มจากความสัมพันธ์ระดับ

¹¹⁹ Ashizawa, "Japan's approach toward Asian regional security: From 'hub-and-spoke' bilateralism to 'multi-tiered'," p. 362.

¹²⁰ Ibid., p. 364.

ทวิภาคีกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีทัศนคติร่วมกันในประเด็นความมั่นคงทางทะเล เช่น ฟิลิปปินส์ เวียดนาม หรือมาเลเซีย และความพยายามของญี่ปุ่นในการกระชับความร่วมมือทางทหารกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการลงนามบันทึกความตกลงว่าด้วยความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนทางการทหาร นำไปสู่การสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์แบบ Network among spokes ส่วนการสร้างความร่วมมือกับประเทศอาเซียนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในระดับพหุภาคียังเห็นได้ชัดเจนจากการเสนอแผนความร่วมมือ Vientiane Vision ที่บรรจุเอาความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีเป็น 1 ใน 5 กลไกหลักที่ใช้ในการประสานความร่วมมือกับอาเซียน แผนความร่วมมือ Vientiane Vision เป็นการกำหนดทิศทางความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหารของญี่ปุ่นต่อประเทศอาเซียนเป็นครั้งแรก โดยญี่ปุ่นเสนอต่อที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอาเซียน-ญี่ปุ่นครั้งที่ 2 (2nd ASEAN-Japan Defence Ministers' Informal Meeting) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2016 และมีการเสนอแผน Vientiane Vision 2.0 ที่พัฒนาจากแผนความร่วมมือเดิมต่อที่ประชุมรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอาเซียนและประเทศคู่เจรจา (ASEAN Defence Ministers' Meeting Plus – ADMM Plus) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2019 ที่เพิ่มเติมการสนับสนุนความเป็นหนึ่งเดียวกันของประชาคมอาเซียน (ASEAN unity) และความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN centrality) ผ่านนโยบายการกระชับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงอย่างโปร่งใสในฐานะหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่เท่าเทียม โดยมุ่งเน้นการประสานงานเพื่อธำรงไว้ซึ่งหลักนิติธรรม สร้างความแข็งแกร่งให้กับการรักษาความมั่นคงทางทะเล และรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ (non-traditional threats)¹²¹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หากพิจารณาวัตถุประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่นในความพยายามที่จะประสานความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะพบว่า ญี่ปุ่นใช้การผ่อนปรนข้อจำกัดให้สามารถส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังต่างประเทศในการกระชับความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นด้วยการเข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนายุทธโศปกรณ์ และเปิดโอกาสให้ตนเป็นศูนย์กลางการซ่อมบำรุงยุทธโศปกรณ์ของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเอเชีย รวมทั้งต้องการใช้ยุทธโศปกรณ์เป็นเครื่องมือในการเข้าหาและสร้างสัมพันธ์กับประเทศนอกภูมิภาคเพื่อเป้าหมายในการใช้บทบาทของสหรัฐฯ ในเอเชีย และความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ ถ่วงดุลอิทธิพลของจีนที่เพิ่มมากขึ้น ตลอดจนเป็นการเอื้อให้ญี่ปุ่น

¹²¹ Ministry of Defense Japan, "Updating the 'Vientiane Vision: Japan's Defense Cooperation Initiative with ASEAN'," November 2019, [Online] Available from: https://www.mod.go.jp/e/d_act/exc/admm/06/vv2_en.pdf [13 May 2020]

สามารถสร้างพันธมิตรที่หลากหลาย เพื่อที่จะเป็นทางเลือกให้กับการกำหนดทิศทางนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นในอนาคตโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาเพียงแต่สหรัฐฯ ตลอดไป การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ช่องทางใหม่ในการสร้างพันธมิตรจึงเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการสร้างความสัมพันธ์แบบ Multi-tiered approach ที่จะเป็นรากฐานสำคัญต่อการดำเนินนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นที่สืบเนื่องกันไปดังที่ Yasuhiro Matsuda เปรียบกรอบความร่วมมือแบบหลายระดับ หรือ Multilayered Framework ว่าเป็น “กระดูกสันหลัง” ของความพยายามในการดำเนินยุทธศาสตร์ความมั่นคง¹²² ญี่ปุ่นจึงมีแรงกระตุ้นในตัวเองที่จะแสดงบทบาทหลักในการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์หลายระดับนี้ในภูมิภาค ซึ่งการจะสร้างความสัมพันธ์แบบหลายระดับให้ประสบผลสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนไม่เพียงแต่จากสหรัฐฯ แต่รวมไปถึงประเทศเอเชียอื่นๆ ด้วย¹²³ การสร้างความสัมพันธ์แบบ Multi-tiered นี้จะช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถดำเนินนโยบายแบบเผื่อทางหนีทีไล่ (hedging) ที่จำเป็นต้องใช้ยุทธศาสตร์ที่กำกวม (strategic ambiguity) ที่มีทั้งการถ่วงดุลและการผูกมิตรเข้าหาได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันกรอบความร่วมมือแบบหลายระดับจะเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้จีนต้องแสดงพฤติกรรมตามมาตรฐานของระเบียบระหว่างประเทศ¹²⁴ ด้วยการดึงให้จีนร่วมในกรอบความร่วมมือแบบพหุภาคีที่มีนานาชาติคอยจับตามองและถ่วงดุลพฤติกรรมของจีน อีกทั้งยังเป็นกลไกที่ช่วยให้ประเทศเล็กๆ สามารถรวมกลุ่มกันซึ่งจะทำให้จีนใช้อิทธิพลกดดันเพื่อให้ได้ประโยชน์ตามที่จีนต้องการได้ยากขึ้น ดังนั้น ความสัมพันธ์แบบหลายระดับนี้จึงเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินยุทธศาสตร์ความมั่นคงที่ช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ความสัมพันธ์ที่หลากหลายบริหารจัดการให้เกิดผลลัพธ์ที่ตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่นมากที่สุด และเป็นทางหนีทีไล่ให้กับญี่ปุ่นในการรับมือกับสถานการณ์ความมั่นคงที่อาจเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

---

¹²² Yasuhiro Matsuda, "Engagement and Hedging: Japan's Strategy toward China," *SAIS Review of International Affairs* 32, 2 (2012): p. 117.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

4.2 การส่งออกยุทธโศปกรณ์กับนโยบายการเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วยการประกันความเสี่ยง

นับตั้งแต่การปรับปรุงหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 เป็นต้นมา ลักษณะเด่นของการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ เป็นการผสมผสานวิธีการดำเนินนโยบายระหว่างการแข่งขันประมูลราคาขายตามวิธีการปกติ กับการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์มือสองหรือยุทธโศปกรณ์ที่ปลดประจำการแล้วของญี่ปุ่นในลักษณะการให้เปล่า ซึ่งการดำเนินนโยบายการถ่ายโอนแบบให้เปล่ากับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความคืบหน้าไปมากกว่าการเสนอขายแบบปกติ เนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณของประเทศผู้รับยุทธโศปกรณ์และราคายุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นที่สูง ตลอดจนอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการต้องแข่งขันกับประเทศที่เป็นคู่ค้าอาวุธของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการให้เปล่านั้นจะไม่ตอบสนองต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น แต่ก็สะท้อนให้เห็นเป้าหมายสำคัญที่ญี่ปุ่นต้องการจะใช้ความร่วมมือที่เกิดจากการส่งออกยุทธโศปกรณ์กระชับความสัมพันธ์อันนำไปสู่เครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อธำรงรักษาสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงโดยเฉพาะความมั่นคงทางทะเล และสถานะที่เป็นอยู่ (status quo) ของอิทธิพลญี่ปุ่นในภูมิภาคให้เป็นไปตามที่ญี่ปุ่นต้องการ รวมทั้งเพื่อเป็นการสร้างพันธมิตรผูกพันให้สหรัฐฯ ยังคงต้องมีบทบาทในเอเชีย เป็นต้นว่าด้วยการประสานความร่วมมือกับสหรัฐฯ ให้มีส่วนร่วมในโครงการเสริมสร้างศักยภาพทางทหารที่ญี่ปุ่นมีต่อประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น โครงการสัมมนาเวชศาสตร์ใต้น้ำ (submarine medicine seminar) ที่ญี่ปุ่นจัดให้กับกองทัพเรือเวียดนามโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากกองทัพสหรัฐฯ และออสเตรเลีย ในช่วง ค.ศ. 2013 – 2016¹²⁵ นอกจากนี้บทบาทของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีส่วนแทรกแซงไม่ใ้มหาอำนาจใหม่อย่างจีนสามารถกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้มากเกินไปจนกลายเป็นข้าอำนาจเดียวที่มีอิทธิพลเหนือภูมิภาคอันจะสันคลอนสถานะที่เป็นอยู่ได้

ข้อจำกัดทางกฎหมายและรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นมาตรา 9 ที่ทำให้ญี่ปุ่นไม่ใช่ “รัฐปกติ” ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายความมั่นคงที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องพึ่งพาสหรัฐฯ และไม่อาจดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวต่อจีนอย่างชัดเจนและตรงไปตรงมาเพียงลำพังได้ การดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่มีนัยยะในการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับตัวเองที่

¹²⁵ Ministry of Defense Japan, “Japan’s Defense Capacity Building Assistance,”

สะท้อนให้เห็นแนวคิดการประกันความเสี่ยง โดยพิจารณาได้ว่า ญีปุ่นต้องการจะใช้นโยบายนี้ในการขยายบทบาททางทหารและสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านโครงการเสริมสร้างศักยภาพ การแลกเปลี่ยนข่าวสาร หรือการกระชับความสัมพันธ์กับหน่วยงานทหารของประเทศผู้รับยุทธโศภรณ์ที่ส่งออกไป เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อญีปุ่นในการถ่วงดุลอิทธิพลของจีน และรับมือกับความแน่นอนผันของพันธมิตรสหรัฐ – ญีปุ่นที่อาจเปลี่ยนแปลงไป

4.2.1 แนวคิดการประกันความเสี่ยง: 'ไม่ถ่วงดุลและไม่ร่วมขบวน'

ความเปลี่ยนแปลงของการกำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงญีปุ่นช่วงทศวรรษ 2010 ภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีอาเบะพิจารณาได้ว่าเป็นการปรับตัวเพื่อรับมือกับความไม่มั่นคง และสิ่งที่ญีปุ่นมองว่าเป็นภัยคุกคาม การดำเนินการแก้ไข ปรับปรุง และตีความกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงต่างๆ ภายใต้นโยบายสันติภาพเชิงรุก เพื่อเพิ่มศักยภาพการป้องกันประเทศ และขยายบทบาทของกองกำลังป้องกันตนเอง รวมทั้งการเน้นย้ำถึงความสำคัญในการกระชับพันธมิตรสหรัฐฯ-ญีปุ่น ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อบริบทความมั่นคงในภูมิภาคไม่ว่าจะเป็นการผงาดขึ้นของจีน หรือความแข็งแกร่งของเกาหลีเหนือ สะท้อนแนวคิด “การประกันความเสี่ยง” หรือ Hedging ที่มีทั้งการปรับปรุงข้อกำหนด และเพิ่มศักยภาพทางทหารที่เป็นปัจจัยภายในของญีปุ่นเอง และเสริมสร้างความสัมพันธ์กับมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ รวมทั้งแสวงหาพันธมิตรอื่นๆ ทั้งในและนอกภูมิภาค

ในการศึกษายุทธศาสตร์เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐแบบเดิมตามมุมมองของแนวคิดสังคมนิยม (realism) การรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ของรัฐสะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมถ่วงดุลอำนาจ (balance of power) ที่ปฏิกริยาของรัฐต่อรัฐที่มีอำนาจ หรือรัฐมหาอำนาจจะแบ่งเป็นการถ่วงดุล (balancing) และการร่วมขบวน (bandwagoning) และในบางครั้งก็มีการพิจารณาพฤติกรรมของรัฐในแบบที่ 3 คือ การวางตัวเป็นกลาง (neutrality) ร่วมด้วย อย่างไรก็ตาม แนวคิดการประกันความเสี่ยง (hedging) ถูกพิจารณาว่าเป็นแนวคิดทางเลือกที่มีลักษณะ “การผสมผสาน” กันระหว่างการถ่วงดุลและการร่วมขบวนเพื่อเป็น “ทางหนีทีไล่” ให้กับรัฐในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของบริบทระหว่างประเทศ ณ ขณะนั้น¹²⁶ โดย Evelyn Goh ได้ให้คำนิยามแนวคิดการประกันความเสี่ยงว่า เป็นชุดแนวคิดยุทธศาสตร์ที่รัฐใช้เป็นทางเลือกในสถานการณ์ที่รัฐยังไม่สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางที่ตรงไปตรงมาระหว่างการถ่วงดุล การร่วมขบวน หรือการวางตัวเป็น

¹²⁶ Evelyn Goh, "Understanding 'hedging' in Asia-Pacific security," *PacNet* 43 (31 August 2006): p. 1.

กลางได้ โดยรัฐเลือกที่จะดำเนินยุทธศาสตร์โดยยุทธศาสตร์หนึ่งควบคู่กับอีกยุทธศาสตร์กับแต่ละฝ่าย อยู่เสมอ เพื่อหลีกเลี่ยงการเลือกข้างให้อีกฝ่ายเห็นอย่างชัดเจน¹²⁷ นโยบายต่างประเทศและความมั่นคงของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2010 เป็นต้นมา ปรับโฉมหน้าบทบาทด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นให้มีขอบเขตกว้างขึ้น และมีกิจกรรมด้านความมั่นคงในเชิงรุกมากกว่าจำกัดไว้แค่การป้องกันตนเองเพียงอย่างเดียวตามที่เคยปฏิบัติมา การปรับนโยบายความมั่นคงดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่นสามารถเข้าไปมีบทบาทด้านความมั่นคงทั้งในและนอกภูมิภาคได้มากยิ่งขึ้น และอาศัยบทบาทดังกล่าวในการตอบสนองต่อเป้าประสงค์ที่เป็นโจทย์ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่น คือ การรับมือกับการผงาดขึ้นของจีน ที่เพิ่มความแข็งแกร่งทั้งทางเศรษฐกิจและทางการทหาร และกระชับความสัมพันธ์สหรัฐฯ-ญี่ปุ่นให้แน่นแฟ้นกว่าเดิม โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิจารณาได้ว่า การปรับนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่น สะท้อนให้เห็นแนวคิดการประกันความเสี่ยง คือ สภาพภูมิรัฐศาสตร์ และเงื่อนไขทางการเมืองของ ญี่ปุ่นเอง กล่าวคือ แม้ญี่ปุ่นจะมองพฤติกรรมของจีนและเกาหลีเหนือเป็นภัยคุกคาม แต่เงื่อนไขรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการที่ญี่ปุ่นจะใช้งานถ่วงดุลโดยตรงกับจีน หรือใช้กำลังทางทหารในการรับมือกับภัยคุกคามความมั่นคงโดยตรงไปตรงมา เนื่องจากญี่ปุ่นยังคงต้องพึ่งพาสหรัฐฯ ในการปกป้องคุ้มครอง และอาศัยความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นในการป้องปราม (deterrence) ให้ศัตรูไม่กล้ารุกรานญี่ปุ่น แต่ในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็จำเป็นต้องหาทางหนีทีไล่เพื่อไว้ในกรณีที่พันธมิตรอย่างสหรัฐฯ ที่อยู่ห่างไกลไม่สามารถตอบสนองต่อภัยคุกคามที่ ญี่ปุ่นต้องเผชิญได้อย่างทันท่วงที หรือมีมุมมองต่อการรับมือสถานการณ์ความมั่นคงนั้นแตกต่างกันออกไป ปัจจัยที่ญี่ปุ่นกำลังประสบเหล่านี้ทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องปรับนโยบายให้สามารถพึ่งพาตนเองมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามเหนี่ยวรั้งพันธมิตรเอาไว้ แต่ก็ไม่ได้แสดงท่าทีแข็งกร้าวอย่างเปิดเผยและไม่เลือกที่จะสร้างศัตรูถาวร

Kei Koga กล่าวถึงแนวคิดการประกันความเสี่ยงไว้ว่า เป็นพฤติกรรมของรัฐที่ต้องการจะใช้ยุทธศาสตร์ที่กำกวมเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยง และผลอันไม่พึงประสงค์จากการเลือกดำเนินนโยบายแบบถ่วงดุล หรือร่วมขบวนเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง¹²⁸ ซึ่งการดำเนินนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วยการส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นตัวอย่างไม่เห็นได้ชัดเจนในการสร้างโอกาสและช่องทางเพื่อสานสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อที่จะได้ใช้ความสัมพันธ์นั้นดึงเอาสหรัฐฯ ให้มีพันธมิตรผูกพันอยู่ในภูมิภาค

¹²⁷ Goh, *Meeting the China Challenge: The US-Southeast Asian Regional Security Strategies*, p. 2.

¹²⁸ Kei Koga, "The concept of "hedging" revisited: the case of Japan's foreign policy strategy in East Asia's power shift," *International Studies Review* 20, 4 (2018): p. 6.

เช่น การกระชับความสัมพันธ์กับพันธมิตรเก่าของสหรัฐฯ อย่างฟิลิปปินส์ แต่ในขณะเดียวกัน การดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่เป็นช่องทางให้ญี่ปุ่นเข้าไปมีบทบาททางความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ถือเป็นวิธีการหนึ่งในการถ่วงดุลจีนทางอ้อมด้วยการเข้าไปมีบทบาทในภูมิภาคที่จีนก็ให้ความสนใจ และเสริมสร้างศักยภาพทางการทหารให้กับคู่พิพาทของจีนในประเด็นปัญหาทะเลจีนใต้แทนการที่ญี่ปุ่นจะดำเนินนโยบายตอบโต้กับจีนโดยตรง ซึ่งในส่วนต่อไปจะวิเคราะห์โดยละเอียดว่า การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์นั้นสะท้อนให้เห็นแนวคิดการประกันความเสี่ยงอันจะตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่นอย่างไร

4.2.2 การส่งออกยุทธโศปกรณ์ในฐานะกลไกในแนวคิดการประกันความเสี่ยง

การปรับปรุงหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 ทำให้ญี่ปุ่นสามารถขยายบทบาททางการทหารได้มากยิ่งขึ้นโดยอาศัยการสร้างความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ แม้ความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์จะเป็นวิธีการหนึ่งที่ญี่ปุ่นใช้เพื่อประโยชน์ในการเสริมสร้างความมั่นคงมาก่อนการปรับปรุงหลักสามประการฯ แล้ว แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า การปรับปรุงหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ช่วยคลายข้อจำกัดในการเคลื่อนย้ายถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นให้สะดวกมากขึ้น และขยายขอบเขตให้กับญี่ปุ่นในการสร้างความร่วมมือและแสวงหามิตรประเทศอันจะเอื้อต่อการดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ความมั่นคง อีกทั้งยังเป็นกลไกให้ญี่ปุ่นสามารถนำมาใช้บริหารจัดการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในหลายๆ รูปแบบได้มากกว่าเดิม เนื่องจากธรรมชาติของกระบวนการการส่งออกยุทธโศปกรณ์ไม่ว่าจะด้วยการให้เปล่า หรือการค้าขายตามช่องทางปกติมักเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้จบลงในระยะสั้นเพียงแค่การส่งมอบด้วยยุทธโศกรณ์นั้นๆ หากแต่ด้วยยุทธโศกรณ์ที่เคลื่อนย้ายจากประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งจะก่อร่างความสัมพันธ์ระยะยาวที่จะเกิดขึ้นต่อไปอีกจากการให้บริการซ่อมบำรุง หรือการฝึกอบรมการใช้ยุทธโศกรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าเป็นการถ่ายโอนยุทธโศกรณ์แบบให้เปล่าดังเช่นที่ญี่ปุ่นกำลังดำเนินนโยบายกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ นี้จะนำมาซึ่งการกระชับความร่วมมือทางทหารด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในลักษณะทหารต่อทหาร (military-to-military) เป็นต้นว่าการแลกเปลี่ยนข่าวสาร การฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางทหารที่เกี่ยวข้อง หรือการฝึกร่วม

การดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาศัยความสัมพันธ์แบบทหารต่อทหารที่เกิดขึ้นสืบเนื่องทั้งก่อนและหลังการถ่ายโอนยุทธโศกรณ์มาเป็น

กลไกในการสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (Network among spokes) ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีมุมมองและประโยชน์ทางความมั่นคงร่วมกัน ซึ่งในที่นี้กล่าวคือ ญี่ปุ่นพยายามสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศชายฝั่งที่อยู่บนเส้นทางลำเลียงสินค้าทางทะเลของญี่ปุ่น และเป็นคู่พิพาทในประเด็นปัญหาทะเลจีนใต้กับจีน รวมทั้งญี่ปุ่นยังมีความพยายามจะใช้กลไกความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการส่งออกยุทธโศปกรณ์ในการเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่น เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ และหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อื่นๆ เป็นประโยชน์ในการถ่วงดุลอิทธิพลของจีนที่เพิ่มมากขึ้นในภูมิภาค การดำเนินนโยบายเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ญี่ปุ่นกำลังใช้ความสัมพันธ์ในหลากหลายรูปแบบเพื่อสร้างทางเลือกในการดำเนินนโยบาย และปรับนโยบายให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางกฎหมายและรัฐธรรมนูญ เพื่อให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่อาจเกิดได้ในทุกบริบท ตลอดจนป้องกันไม่ให้เกิดสถานการณ์ที่ญี่ปุ่นถือว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของตน เช่น การที่จีนขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในภูมิภาคอย่างสมบูรณ์ หรือการที่สหรัฐฯ ลดบทบาทและความสำคัญในพันธะที่ต้องช่วยปกป้องญี่ปุ่น การที่ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลาย โดยไม่เลือกดำเนินนโยบายแบบใดแบบหนึ่งต่อประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น จะช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการเลือกดำเนินนโยบายเพียงอย่างเดียว และเป็นการเพื่อทางเลือกให้กับสถานการณ์ด้านความมั่นคงที่อาจเกิดขึ้นเหนือความคาดหมายเช่นกัน ซึ่งในส่วนนี้จะพิจารณาการดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นที่สะท้อนให้เห็นกลไกในการเสริมสร้างความมั่นคงตามแนวคิดการประกันความเสี่ยงของ Evelyn Goh ด้วยองค์ประกอบของแนวคิดทั้ง 3 ประการ คือ 1) การถ่วงดุลอำนาจทางอ้อม (indirect/ soft balancing) 2) การเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน (complex engagement) และ 3) การพัวพันเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง (enmeshing)

การถ่วงดุลอำนาจทางอ้อม (indirect/ soft balancing)

หากพิจารณาผลประโยชน์ด้านความมั่นคงที่ญี่ปุ่นได้รับจากการส่งออกยุทธโศปกรณ์ป้องกันประเทศไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยแนวคิดการประกันความเสี่ยง (hedging) ตามคำอธิบายของ Evelyn Goh พบว่า เมื่อจีนผงาดขึ้นมาเป็นขั้วอำนาจใหม่ในภูมิภาคที่ทวีความแข็งแกร่งทางทหารและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ญี่ปุ่นมีความกังวลต่อท่าทีที่แข็งกร้าวของจีน โดยเฉพาะการอ้างสิทธิ์เหนือหมู่เกาะเซนกากุ/เตียวหยูด้วยการเพิ่มกำลังทางทหาร และการส่งเครื่องบินหรือเรือรุกล้ำเข้ามา

ในพื้นที่บริเวณดังกล่าวอยู่บ่อยครั้ง แม้จีนจะเป็นภัยคุกคามในทัศนะของญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่นก็ไม่สามารถดำเนินนโยบายการถ่วงดุลโดยตรง หรือการถ่วงดุลแบบแข็ง (hard balancing) ต่อจีนได้ เนื่องด้วยญี่ปุ่นเองมีรัฐธรรมนูญมาตรา 9 เป็นข้อจำกัดการใช้บทบาททางการทหารของญี่ปุ่น ตลอดจนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทำให้ญี่ปุ่นยังคงต้องรักษาความสัมพันธ์กับจีนอยู่ การตอบโต้จีนโดยตรงและแข็งกร้าวจึงกลายเป็นความเสี่ยงสำหรับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องอาศัยมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ ในการถ่วงดุลอำนาจทางอ้อม (indirect/ soft balancing) กับจีน ซึ่งการถ่วงดุลอำนาจทางอ้อมหมายถึง การโน้มน้าวให้ชั้วอำนาจหลักแสดงบทบาทในภูมิภาคที่สร้างสมดุลกับอิทธิพลของอีกชั้วอำนาจหนึ่ง¹²⁹ เมื่อพิจารณาการดำเนินนโยบายของญี่ปุ่นจะพบว่า ญี่ปุ่นมีความพยายามจะทำให้สหรัฐฯ ตระหนักถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับในการรักษาสถานภาพ และเข้ามามีบทบาททางความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย เช่น การที่ญี่ปุ่นให้การสนับสนุนยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง (Free and Open Indo-Pacific) อย่างเต็มที่ก็เพื่อเน้นย้ำถึงการรักษาเสถียรภาพและอิสระในการใช้เส้นทางทางทะเลที่เชื่อมโยงไปถึงมหาสมุทรแปซิฟิกอันเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าที่สำคัญของสหรัฐฯ เช่นกัน

ความแข็งแกร่งของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นจึงมีความสำคัญต่อญี่ปุ่นในฐานะที่เป็น “หลักประกัน” ต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นเองและต่อสถานะที่เป็นอยู่ในภูมิภาค Christopher Hughes กล่าวถึงการผ่อนปรนข้อจำกัดในการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นว่า เป็นความพยายามของญี่ปุ่นที่จะใช้การส่งออก และความร่วมมือในโครงการพัฒนายุทธโศปกรณ์ เพื่อกระชับความสัมพันธ์แบบทวิภาคีกับสหรัฐฯ และยึดโยงให้สหรัฐฯ ยังคงมีบทบาทในภูมิภาค¹³⁰ Hughes ยังเน้นย้ำถึงเป้าหมายของญี่ปุ่นในการสานสัมพันธ์กับประเทศอื่นด้วยการส่งออกยุทธโศปกรณ์ว่า ความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับพันธมิตรอื่นเป็นไปเพียงเพื่อดึงให้สหรัฐฯ ยังเกี่ยวพันกับภูมิภาค และเพื่อผลักดันให้พันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นเป็นศูนย์กลางของระบบความสัมพันธ์ในภูมิภาคอีกครั้ง (re-centre on the U.S.-Japan alliance)¹³¹ อีกทั้งยังพิจารณาได้ว่า ญี่ปุ่นใช้นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นวิธีการหนึ่งในการ “รุกเข้าหา” (proactive) สหรัฐฯ มากกว่าที่จะรอรับความร่วมมือเพียงแต่ฝ่ายเดียว เพื่อทำให้สหรัฐฯ ยังคงเห็นความสำคัญของการคงระบบพันธมิตรไว้ รวมทั้งยังเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับระบบ

¹²⁹ Goh, *Meeting the China Challenge: The US-Southeast Asian Regional Security Strategies*, p. 4.

¹³⁰ Hughes, "Japan's emerging arms transfer strategy: diversifying to re-centre on the US-Japan alliance," p. 436.

¹³¹ *Ibid.*, p. 437.

พันธมิตรเพื่อประโยชน์ในการป้องปราม (deterrence) โดยแสดงให้เห็นว่าทั้งสหรัฐฯ และญี่ปุ่นต่างมีความร่วมมือและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ดี หากสังเกตท่าที และการดำเนินนโยบายของสหรัฐฯ ที่มีแนวโน้มจะลดบทบาทในเอเชียแล้ว ย่อมวิเคราะห์ต่อได้ว่า ความไม่แน่นอนดังกล่าวอาจทำให้เกิดภาวะหวาดระแวงต่อพันธมิตร (alliance dilemma) ที่ทำให้ญี่ปุ่นไม่อาจวางใจต่อการพึ่งพาเพียงแต่พันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นในลักษณะทวิภาคีเพียงอย่างเดียวต่อไปได้ ญี่ปุ่นจึงมีความพยายามที่จะลดทอนความเสี่ยงจากการพึ่งพาเพียงแต่สหรัฐฯ ในทางความมั่นคง ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการประกันความเสี่ยงเพื่อป้องกันไม่ให้สหรัฐฯ ลดความสำคัญต่อพันธะสัญญาที่มีต่อญี่ปุ่น และในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็พยายามเพื่อทางเลือกให้ตนด้วยการสร้างเครือข่ายทางความมั่นคงที่หลากหลายกับภูมิภาคอื่น¹³² การผ่อนปรนเงื่อนไขการส่งออกยุทโธปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังต่างประเทศจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การใช้นโยบายนี้เพื่อเกี่ยวพันสหรัฐฯ ไว้ด้วยโครงการความร่วมมือพัฒนายุทโธปกรณ์ที่สำคัญ เช่น ความร่วมมือเพื่อพัฒนาระบบต่อต้านขีปนาวุธ BMD หรือ โครงการความร่วมมือนานาชาติในการพัฒนาเครื่องบินขับไล่ F-35 เพียงอย่างเดียว แต่การส่งออกยุทโธปกรณ์ยังเป็นช่องทางที่จะช่วยให้ญี่ปุ่นใช้เป็นกลไกในการเข้าหาและผูกสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ เป็นการสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มทางเลือกที่มากขึ้นไม่ให้ญี่ปุ่นต้องตกอยู่ในสภาวะติดบ่วงพันธมิตร (alliance entrapment) หรือ ประสบความยากลำบากหากเกิดกรณีที่พันธมิตรทอดทิ้ง (alliance abandonment) ในอนาคต

การเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน (complex engagement)

นอกจากความเป็น “รัฐไม่ปกติ” ของญี่ปุ่นที่ยังคงต้องพึ่งพาสหรัฐฯ ในทางความมั่นคงจะเป็นเงื่อนไขหลักที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องดำเนินนโยบายแบบประกันความเสี่ยง เพื่อเปิดช่องทางหนีที่ไล่ให้กับตนหากเกิดกรณีที่ความแน่นแฟ้นของพันธมิตรเสื่อมคลายลงแล้ว ญี่ปุ่นแม้จะมีความกังวลต่อสถานะของจีนที่อาจเป็นภัยคุกคาม แต่ก็ต้องตระหนักถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการผูกมิตรกับจีน ยิ่งไปกว่านั้น สภาพภูมิรัฐศาสตร์ในเอเชียที่ประกอบด้วยหลายขั้วอำนาจก็สามารถพิจารณาได้เช่นกันว่า เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องใช้ยุทธศาสตร์ที่กำกวม และหลีกเลี่ยงที่จะผูกมัดตัวเองกับความไม่แน่นอนในภูมิภาคด้วยการเลือกดำเนินนโยบายใดนโยบายหนึ่งที่จะเสี่ยงให้

¹³² Koga, "The concept of "hedging" revisited: the case of Japan's foreign policy strategy in East Asia's power shift," p. 16.

เกิดการเลือกข้างอย่างชัดเจน Kei Koga ได้กล่าวถึงข้อดีของการดำเนินนโยบายประกันความเสี่ยงในระบบระหว่างประเทศที่มีหลายขั้วอำนาจ (multipolar world) ว่า แนวคิดการประกันความเสี่ยงทำให้รัฐสามารถเปลี่ยนท่าทีได้อย่างรวดเร็ว หากนโยบายที่กำลังดำเนินอยู่ประสบความล้มเหลว และจะไม่ได้รับผลกระทบจากความล้มเหลวนั้นมากนัก เนื่องจากยังคงเหลือช่องทางที่จะใช้นโยบายทางเลือกอื่นภายใต้ระบบที่มีขั้วอำนาจหลากหลายและกระจัดกระจายได้¹³³ แม้ญี่ปุ่นจะมองจีนเป็นภัยคุกคามและต้องการลดทอนอิทธิพลจีนที่จะเข้ามาสั่นคลอนความมั่นคงของญี่ปุ่น และสถานะที่เป็นอยู่ในภูมิภาค แต่ด้วยเงื่อนไขทางภูมิรัฐศาสตร์และปัจจัยภายในของญี่ปุ่นเองทำให้การเผชิญหน้ากับจีนโดยตรง หรือการดำเนินนโยบายการถ่วงดุลอำนาจตามความหมายดั้งเดิมที่ผลักดันให้จีนอยู่ในตำแหน่งศัตรูฝ่ายตรงข้ามอย่างชัดเจนไม่ใช่ทางเลือกที่ดีนัก อีกทั้ง ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจก็มีส่วนทำให้ญี่ปุ่นยังคงต้องมีปฏิสัมพันธ์กับจีนในทางใดทางหนึ่ง

การกระชับความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นให้มีความแน่นแฟ้น และดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของสหรัฐฯ เพื่อให้สหรัฐฯ เล็งเห็นความจำเป็นที่ต้องมีบทบาทในเอเชียเป็นวิธีการหนึ่งที่ญี่ปุ่นใช้พันธมิตรเป็นหลักประกันความมั่นคง และจำกัดอิทธิพลจีนให้เคลื่อนไหวได้ไม่สะดวกและง่ายตายนัก แต่ในขณะเดียวกัน เพื่อให้สามารถดำเนินนโยบายการประกันความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ญี่ปุ่นก็จำเป็นต้องเกี่ยวพันกับจีนในระดับการเมือง เศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์ ซึ่งเป็นการเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน (complex engagement) โดยมีความมุ่งหวังว่าจีนจะถูกโน้มน้าวหรือถูกกล่อมเกล่า (socialized) ด้วยระเบียบและปะเทศานของสังคมระหว่างประเทศ¹³⁴ ญี่ปุ่นและจีนมีความพยายามร่วมกันในระดับทวิภาคีที่จะสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางความมั่นคง ดังที่เห็นได้จากการสร้างโอกาสในการพบปะระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับสูงและระดับฝ่ายปฏิบัติของญี่ปุ่นและจีน โดยความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ การติดตั้งช่องทางการสื่อสารสายด่วน (hotline) เพื่อเป็นกลไกการประสานงานทางทะเลและทางอากาศ (Maritime and Aerial Communication Mechanism)¹³⁵ ที่ใช้เวลาเกือบทศวรรษโดยริเริ่มมาตั้งแต่การประชุมสุดยอดผู้นำญี่ปุ่น-จีน ค.ศ. 2007 ผ่านช่วงเวลาที่ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและจีนย่ำแย่ จนกระทั่งสามารถลงนามบันทึกความตกลงร่วมกันสำเร็จเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2018 ซึ่งถือเป็นความคืบหน้าสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความพยายามของญี่ปุ่นในการประสานความร่วมมือแบบ

¹³³ Ibid., p. 7.

¹³⁴ Goh, *Meeting the China Challenge: The U.S. in Southeast Asian Regional Security Strategies*, p. 4.

¹³⁵ Ministry of Defense Japan, *Defense of Japan 2019 English Version*, pp. 372-374.

ทวิภาคี เพื่อสร้างความเกี่ยวพันกับจีนทางด้านความมั่นคง และบรรเทาความขัดแย้งในประเด็นพื้นที่พิพาททะเลจีนตะวันออก

อย่างไรก็ดี แม้ความร่วมมือที่กล่าวไปข้างต้นจะแสดงให้เห็นว่า ญี่ปุ่นเข้าหาและฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางด้านความมั่นคงกับจีน แต่ญี่ปุ่นก็ยังคงความพยายามในการจำกัดอิทธิพลจีนในภูมิภาคด้วยการอาศัยเวทีการประชุมระหว่างประเทศกดดันให้จีนต้องเคารพระเบียบและปทัสถานของสังคมระหว่างประเทศ โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ การที่ญี่ปุ่นสนับสนุนการรวมกลุ่มของ ASEAN และสนับสนุนชาติอาเซียนคู่พิพาทของจีนในปัญหาทะเลจีนใต้ เช่น ฟิลิปปินส์ และเวียดนาม ให้ใช้การเจรจาแก้ปัญหาทะเลจีนใต้ในระดับพหุภาคี ในขณะที่จีนมีความต้องการจะแก้ปัญหาในระดับทวิภาคีกับแต่ละประเทศคู่กรณีมากกว่า เนื่องจากการที่ประเทศอาเซียนทำให้ประเด็นทะเลจีนใต้เป็นสากล (internationalization) จะส่งผลให้เกิดความตระหนักในอิทธิพลจีนและความเสี่ยงจากการพึ่งพาการค้าขายกับจีนที่เพิ่มสูงขึ้นในภูมิภาค¹³⁶ ไม่เพียงเท่านั้น การที่ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ที่สำคัญกับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการรักษาความมั่นคงทางทะเลให้กับประเทศอาเซียนคู่พิพาทของจีน ไม่ว่าจะเป็นการส่งมอบเรือตรวจการณ์ หรือเครื่องบินลาดตระเวนทางทะเลนั้น นอกจากจะเป็นการสร้างการแข่งขันแข่งแกร่งให้กับศักยภาพทางการทหารของประเทศเหล่านี้ ยังมีผลทางจิตวิทยาที่จะทำให้ประเทศอาเซียนรู้สึกมีความมั่นใจในการเจรจาต่อรอง และไม่ยอมจำนนต่อข้อเรียกร้องของจีนได้โดยง่าย

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังผลักดันให้มีการตั้งกรอบการประชุม ASEAN+3 ที่มีสมาชิกเป็นประเทศอาเซียน จีน เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น ซึ่งเวทีการประชุมนี้นอกจากจะไม่รวมเอาสหรัฐฯ ไว้ในการประชุมแล้ว ยังถือเป็นโอกาสที่ญี่ปุ่นจะได้ใช้กรอบการประชุมแบบพหุภาคีของภูมิภาคที่นำโดยอาเซียนในการมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองกับจีนทั้งในระดับทวิภาคีและระดับภูมิภาค¹³⁷ เวทีอาเซียนที่ประกอบไปด้วยกรอบความร่วมมือทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมกลายเป็นโอกาสอย่างดีที่สุดสำหรับญี่ปุ่นในการเข้าหาจีนและสร้างเวทีเจรจาโดยอาศัยสายตาวางไกลของนานาประเทศที่ทำให้จีนไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงหรือเพิกเฉยต่อญี่ปุ่นได้ และในขณะเดียวกัน การประชุมระดับภูมิภาคนี้ก็จะเป็นโอกาสสำหรับญี่ปุ่นในการจับตามองพฤติกรรมของจีน และแทรกแซงเพื่อจำกัดอิทธิพลจีนเช่นกัน โดย Kei Koga ตั้ง

¹³⁶ Bibek Chand, Zenel Garcia, and Kevin Modlin, "Southeast Asian Hedging and Indo-Japanese Strategies for Regional Balance: Managing China's Rise," *Journal of Indo-Pacific Affairs* (2018): p. 38.

¹³⁷ Koga, "The concept of "hedging" revisited: the case of Japan's foreign policy strategy in East Asia's power shift," p. 21.

ข้อสังเกตต่อพฤติกรรมของญี่ปุ่นในการสนับสนุนการสร้างกรอบการประชุมพหุภาคีของอาเซียนไว้ว่า ญี่ปุ่นใช้การทูตที่เน้นคุณค่าของหลักการประชาธิปไตย หลักนิติธรรม ธรรมาภิบาล และสิทธิมนุษยชน เป็นหลักในการปลูกฝังความเป็นภูมิภาคนิยม (regionalism) เพื่อป้องกันไม่ให้จีนฉกฉวย (hijack) หรือกำกับกรอบการประชุมและสมาชิกใน ASEAN+3¹³⁸ สะท้อนให้เห็นว่า ญี่ปุ่นใช้ความกำกวม และความซับซ้อนของความสัมพันธ์ ตลอดจนอาศัยการรวมความร่วมมือในหลายระดับเพื่อที่จะทั้งเข้าหาจีน และปล่อยให้กลไกของประชาคมความมั่นคงระหว่างประเทศตีกรอบความเคลื่อนไหวของจีนไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น การที่ญี่ปุ่นจะสามารถใช้กรอบการประชุมพหุภาคีของอาเซียนในการเกี่ยวพัน และถ่วงดุลจีนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น การกระชับความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นภารกิจที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งของญี่ปุ่นเช่นกัน

การพัวพันเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง (enmeshing)

การที่ญี่ปุ่นจะสามารถบริหารนโยบายการประกันความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อยืดเหนี่ยวให้สหรัฐฯ ยังคงมีบทบาทในเอเชีย และถ่วงดุลไม่ให้อิทธิพลของจีนแผ่ขยายจนกลายเป็นมหาอำนาจเหนือภูมิภาคนั้น การสร้างความสัมพันธ์กับประเทศอื่นเป็นส่วนสำคัญที่จะเป็นทางเลือกให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายที่หลากหลาย โดยการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศภกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นวิธีการหนึ่งที่ญี่ปุ่นสามารถใช้ในการกระชับความสัมพันธ์ เพื่อสร้างพื้นที่ในการบริหารนโยบายการประกันความเสี่ยงต่อสหรัฐฯ และจีน ญี่ปุ่นสามารถใช้ช่องทางการส่งออกยุทธโศภกรณ์ในการเพิ่มบทบาททางทหาร และดึงดูดให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาพัวพันและมองญี่ปุ่นในฐานะตัวเลือกหนึ่งที่จะช่วยเป็นหลักประกันความมั่นคงในภูมิภาค ซึ่งสอดคล้องกับการพัวพัน (enmeshing) ตามแนวคิดการประกันความเสี่ยงของ Evelyn Goh ที่หมายถึงนโยบายในการพัวพันกับหลายขั้วอำนาจในระดับภูมิภาค เพื่อให้เป็นหลักประกันความมั่นคงในภูมิภาค¹³⁹ ซึ่งผลจากการปรับนโยบายส่งออกยุทธโศภกรณ์ นอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นกระชับความสัมพันธ์ทางการทหารและความมั่นคงกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้แน่นแฟ้นมากขึ้น อันถือได้ว่าเป็นการแข่งขันทางอ้อมกับจีน เนื่องจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่จีนให้ความสำคัญและสร้างอิทธิพลอยู่เช่นกัน แต่สิ่งสำคัญที่

¹³⁸ Ibid., p. 22.

¹³⁹ Goh, *Meeting the China Challenge: The US-Southeast Asian Regional Security Strategies*, p. 4.

เกี่ยวเนื่อง และเอื้อประโยชน์กับนโยบายการส่งออกยุทธโรปกรณ์ คือ การขยายบทบาททางทหารด้วยโครงการเสริมสร้างศักยภาพ (capacity-building assistance program)

โครงการเสริมสร้างศักยภาพเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งที่เอื้อประโยชน์ให้การดำเนินนโยบายการประกันความเสี่ยง กล่าวคือ ญี่ปุ่นสามารถใช้เป็นอีกช่องทางในการกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการเสริมสร้างศักยภาพให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะในด้านการรักษาความมั่นคงทางทะเลก็ถือเป็นการเพิ่มระดับการถ่วงดุลจีนด้วยการทำให้คูพิทาของจีนในประเด็นทะเลจีนใต้ เช่น ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และเวียดนามมีความแข็งแกร่งทางทหาร และมีศักยภาพที่จะต่อกรกับจีนมากขึ้น¹⁴⁰ Bibek Chand, Zenel Garcia และ Kevin Modlin ได้ตั้งข้อสังเกตร่วมกันไว้ว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็ดำเนินนโยบายการประกันความเสี่ยงเพื่อแสวงหาทางเลือกเป็นหลักประกันความมั่นคง และหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการครอบงำจากอิทธิพลจีน ซึ่งการที่ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดำเนินนโยบายประกันความเสี่ยงก็เป็นการเปิดโอกาสให้ประเทศอื่นๆ นอกภูมิภาค เช่น อินเดีย หรือญี่ปุ่น เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อเป็นตัวเลือกที่หลากหลายในทางเศรษฐกิจและการเมืองให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกัน¹⁴¹ หากพิจารณากรณีการส่งออกยุทธโรปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการส่งมอบเรือตรวจการณ์แบบให้เปล่าภายใต้ ODA ให้กับทั้งฟิลิปปินส์และเวียดนาม รวมทั้งประเทศชายฝั่งบนเส้นทางเดินเรือของญี่ปุ่น หรือการถ่ายโอนเครื่องบินฝึก TC-90 ให้กับฟิลิปปินส์เพื่อใช้ในการลาดตระเวนเหนือทะเลอาณาเขตฟิลิปปินส์ หรือแนวทางที่จะเสนอขายเครื่องบินลาดตระเวน P-3C มือสองของญี่ปุ่น ตลอดจนความริเริ่มในการถ่ายโอนเทคโนโลยีการต่อเรือให้กับเวียดนาม ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการเข้าไปพัวพันกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และพยายามเสนอตัวเป็นทางเลือกในการสร้างความร่วมมือทางการทหารในขณะที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็ต้องการบทบาทของอำนาจอื่นเพื่อมาถ่วงดุลจีนและสร้างความหลากหลายในภูมิภาคเช่นกัน

การส่งออกยุทธโรปกรณ์ไปยังฟิลิปปินส์ที่มีสหรัฐฯ เป็นพันธมิตรหลักเช่นเดียวกับญี่ปุ่น หรือการเสริมสร้างศักยภาพให้กับเวียดนามที่ก็ต้องการเพิ่มความแข็งแกร่งในทางทหารเพื่อรับมือกับจีนใน

¹⁴⁰ Aurelia George Mulgan, "Hardening the hedge: Japan's security strategy revisited," 10 December 2018, [Online] Available from: <https://www.eastasiaforum.org/2018/12/10/hardening-the-hedge-japans-security-strategy-revisited/> [15 May 2020]

¹⁴¹ Chand, Garcia, and Modlin, "Southeast Asian Hedging and Indo-Japanese Strategies for Regional Balance: Managing China's Rise," p. 38.

ประเด็นข้อพิพาททะเลจีนใต้ จึงเป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทนในการพัวพันซึ่งกันและกัน และเอื้อประโยชน์ให้ต่างฝ่ายสามารถดำเนินนโยบายการประกันความเสี่ยงเพื่อตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ความมั่นคงที่ตนต้องการได้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และญี่ปุ่นต่างมีเป้าประสงค์ทางความมั่นคงหนึ่งร่วมกัน คือ การยึดเหนี่ยวให้สหรัฐฯ ยังคงมีบทบาทในภูมิภาค และถ่วงดุลอิทธิพลจีนที่เพิ่มมากขึ้น Chand, Garcia และ Modlin ยังตั้งข้อสังเกตไว้เช่นกันว่า การที่ญี่ปุ่นใช้โครงการเสริมสร้างศักยภาพช่วยประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถ่วงดุลอิทธิพลจีนนั้นมีความสำคัญในฐานะที่เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการที่ญี่ปุ่นใช้ดำเนินนโยบายประกันความเสี่ยงต่อจีนเช่นกัน¹⁴² โครงการเสริมสร้างศักยภาพกับการส่งออกยุทโธปกรณ์จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันในการสร้างโอกาสให้ญี่ปุ่นกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ความสัมพันธ์ที่มีกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้สหรัฐฯ ให้อย่างคงเห็นความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียและถ่วงดุลอิทธิพลจีนได้มากยิ่งขึ้นด้วยการเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับศัตรูของศัตรู

4.3 แนวโน้มการดำเนินนโยบายการส่งออกยุทโธปกรณ์ในอนาคต

การดำเนินนโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังการปรับปรุงหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 สะท้อนให้เห็นการดำเนินยุทธศาสตร์ที่ต่อเนื่องจากโครงการ ODA ในการใช้ยุทโธปกรณ์เพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้านความมั่นคงทางทะเลให้กับประเทศชายฝั่งบนเส้นทางสัญจรและลำเลียงสินค้าของญี่ปุ่น และประเทศคู่พิพาทของจีนในประเด็นทะเลจีนใต้ โดยเฉพาะฟิลิปปินส์ และเวียดนาม ซึ่งตราบไต่ที่จีนยังคงเพิ่มความแข็งแกร่งทางกำลังทหาร และขยายกิจกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในทะเลจีนใต้และทะเลจีนตะวันออก ญี่ปุ่นก็ยังจำเป็นต้องกระชับความสัมพันธ์กับประเทศคู่พิพาทของจีนเพื่อถ่วงดุลอิทธิพลและการกระทำของจีนทางอ้อม จากความสำเร็จในการส่งมอบเครื่องบิน TC-90 และชิ้นส่วนเฮลิคอปเตอร์ UH-1H ให้กับฟิลิปปินส์ทำให้คาดการณ์ได้ว่า การส่งออกยุทโธปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในลักษณะให้เปล่ายังคงเป็นวิธีการหลักที่ญี่ปุ่นใช้ในการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคดังกล่าว เนื่องจากสิ่งที่สำคัญมากกว่าตัวยุทโธปกรณ์จากญี่ปุ่นที่มอบให้กับกองทัพของประเทศคู่พิพาทจีน คือโอกาสในการสร้างเครือข่ายรัฐที่มีแนวคิดร่วมกัน (like-minded states)

¹⁴² Ibid., p. 47.

ซึ่งความสัมพันธ์ทางการทหารและความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ที่แน่นแฟ้นขึ้นเป็นตัวอย่างที่สำคัญของการรวมกลุ่มของพันธมิตรเก่าของสหรัฐฯ เพื่อเป้าประสงค์ทางด้านความมั่นคงที่มีร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยมุมมองและผลประโยชน์ทางความมั่นคงที่แตกต่างกันของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นจำเป็นต้องขยายขอบเขตและสร้างความหลากหลายของยุทธโศปกรณ์ที่ส่งออกไปเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกัน ซึ่งแผนความร่วมมือ Vientiane Vision 2.0 ที่ได้เพิ่มกรอบความร่วมมือที่ญี่ปุ่นจะให้การสนับสนุนอาเซียนในการรับมือกับความท้าทายในภูมิภาค เช่น ภัยพิบัติ หรือภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ถือเป็นแนวทางที่ดีในการสร้างความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ใหม่ๆ ภายใต้กรอบความร่วมมือด้านการบรรเทาสาธารณภัยหรือรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่ให้ภาพลักษณ์เป็นความร่วมมือเกี่ยวกับการปฏิบัติการที่ไม่ใช่การรบ (non-combat) และเป็นประเด็นที่จะประสานความร่วมมือกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เอนเอียงไปทางจีนได้ง่ายขึ้น เพราะ ไม่ได้แสดงเป้าประสงค์ในการถ่วงดุลจีนโดยตรง ญี่ปุ่นยังคงใช้การส่งออกยุทธโศปกรณ์ในการกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยให้ความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์นั้นเป็นกลไกที่เอื้อประโยชน์กันและกันกับกลไกความร่วมมือด้านอื่นๆ อีก 4 ด้านตามแผนความร่วมมือ Vientiane Vision อันได้แก่ 1) การเสริมสร้างความเข้าใจในปทัสถานระหว่างประเทศ 2) โครงการความร่วมมือด้านกลาโหม 3) การฝึกซ้อม และ 4) การพัฒนาบุคลากรและการแลกเปลี่ยนทางการศึกษา¹⁴³

แม้ญี่ปุ่นจะใช้ยุทธโศปกรณ์ในการสร้างความใกล้ชิดกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการให้เปล่าไปพร้อมกับกระชับความสัมพันธ์ทางการค้าและเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมป้องกันประเทศของญี่ปุ่นย่อมคาดหวังถึงการขยายบทบาททางการค้าและเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมป้องกันประเทศสะท้อนได้จากความเคลื่อนไหวในการเสนอขายยุทธโศปกรณ์อื่นๆ เช่น เครื่องบินลาดตระเวนปราบเรือดำน้ำ P-1 หรือเครื่องบินกึ่งภัยทางทะเลแบบ US-2 และการเข้าแข่งขันประมูลราคาขายเรดาร์ป้องกันภัยทางอากาศให้กับประเทศไทย รวมทั้งกระทรวงป้องกันประเทศญี่ปุ่นยังได้เชิญผู้แทนกลาโหมจากประเทศอาเซียน ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนามเข้าร่วมการสัมมนาเกี่ยวกับเทคโนโลยีป้องกันประเทศเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2017 ในช่วงเดียวกันกับที่มีงาน

¹⁴³ Ministry of Defense Japan, "Updating the 'Vientiane Vision: Japan's Defense Cooperation Initiative with ASEAN'."

แสดงยุทธโศปกรณ์ Maritime Air Systems and Technologies Asia (MAST) 2017 และมีการจัดกำหนดการให้ผู้แทนกลาโหมประเทศอาเซียนได้เยี่ยมชมงานนิทรรศการเช่นกัน¹⁴⁴

แต่กระนั้น ข้อจำกัดด้านงบประมาณเป็นเงื่อนไขสำคัญ และเป็นอุปสรรคใหญ่ของญี่ปุ่นในการเสนอขายยุทธโศปกรณ์ให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บทความของ World Economic Forum ได้ตั้งข้อสังเกตโดยอ้างอิงจากแผนภูมิสถิติงบประมาณกลาโหมของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของ GDP ตั้งแต่ ค.ศ. 1993 – 2018 ที่จัดทำโดย International Institute for Strategic Studies ว่า แม้ประเทศเอเชียจะเพิ่มงบประมาณทางทหารและกลาโหม แต่งบประมาณที่เพิ่มขึ้นสัมพันธ์สอดคล้องไปกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งประเทศเหล่านี้ย่อมไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มงบประมาณทางทหารมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจของตน¹⁴⁵ บริบททางความมั่นคงจึงไม่ใช่ปัจจัยสำคัญหลักประการเดียวในการที่แต่ละประเทศจะจัดหายุทธโศปกรณ์เพื่อเพิ่มศักยภาพทางทหาร แต่สภาพเศรษฐกิจโลก และเศรษฐกิจของประเทศนั้นๆ ก็เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการตัดสินใจจัดหายุทธโศปกรณ์ที่ญี่ปุ่นก็จำเป็นต้องใช้เป็นข้อพิจารณาเพื่อปรับใช้ในการดำเนินนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นต่อไปในอนาคต

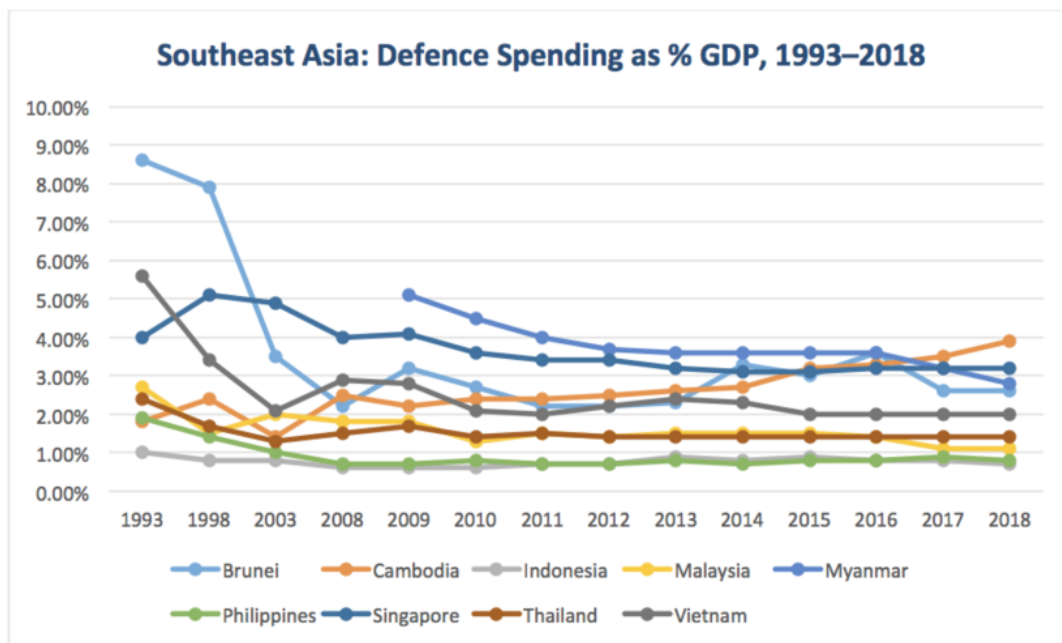
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁴⁴ "Japan arms show aims to build military ties in Southeast Asia," *Bangkok Post*, 12 June 2017, [Online] Available from: <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/1266647/japan-arms-show-aims-to-build-military-ties-in-southeast-asia> [15 May 2020]

¹⁴⁵ Tim Huxley, "Why Asia's 'arms race' is not quite what it seems," *World Economic Forum*, 12 September 2018, [Online] Available from: <https://www.weforum.org/agenda/2018/09/asias-arms-race-and-why-it-doesnt-matter> [15 May 2020]

ภาพที่ 2 งบประมาณกลาโหมของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของ GDP ตั้งแต่ ค.ศ. 1993 – 2018

ที่มา: <https://www.weforum.org/agenda/2018/09/asias-arms-race-and-why-it-doesnt-matter/>

แนวโน้มการดำเนินนโยบายส่งออกยุทโธปกรณ์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของญี่ปุ่นที่เป็นไปได้ อีกประการหนึ่ง คือ การสนับสนุนให้ภาคอุตสาหกรรมญี่ปุ่นริเริ่มโครงการวิจัยและพัฒนา (Research & Development – R&D) ร่วมกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากเอกสาร Investing in ASEAN 2019-2020 ได้กล่าวถึง แนวทางที่ประเทศอาเซียนจะลดค่าใช้จ่ายในการจัดหา ยุทโธปกรณ์จากต่างประเทศด้วยการพัฒนาและขยายฐานอุตสาหกรรมอาวุธที่ผลิตเองในประเทศโดยแสวงหาความร่วมมือในการผลิต การวิจัยและพัฒนาจากต่างประเทศ รวมทั้งข้อเสนอในการผลิต ยุทโธปกรณ์ร่วมกันจะเป็นข้อพิจารณาสำคัญในการคัดเลือกบริษัทต่างชาติที่จะชนะการประมูลราคาเสนอขายยุทโธปกรณ์¹⁴⁶ ด้วยเหตุนี้ นอกจากการใช้โครงการเสริมสร้างศักยภาพที่ญี่ปุ่นเปรียบเสมือนเป็นผู้ให้ความรู้แต่ฝ่ายเดียวกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การริเริ่มโครงการการผลิต ยุทโธปกรณ์ในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยญี่ปุ่นเป็นผู้วิจัยและพัฒนา รวมทั้งเป็นอีกช่องทางที่ต้องใช้การประสานงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มความต้องการของเอเชีย

¹⁴⁶ Association of Southeast Asian Nations, *Investing in ASEAN 2019-2020*, pp. 73-74, [Online] Available from: https://asean.org/storage/2019/10/Investing_in_ASEAN_2019_2020.pdf [15 May 2020]

ตะวันออกเฉียงใต้ และคลายอุปสรรคด้านราคายุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่น ตลอดจนการวิจัยและพัฒนา ยุทธโปกรณ์ร่วมกันจะทำให้ญี่ปุ่นมีโอกาสในการกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใน ระยะยาว และเอื้อประโยชน์ให้สามารถสร้างความใกล้ชิดในหลายระดับทั้งระหว่างภาคเอกชน และ ระหว่างหน่วยงานทางทหารผู้ใช้ยุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่นกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นๆ ด้วย เช่นกัน

สรุป

การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งผลให้ญี่ปุ่น มีช่องทางเพิ่มขึ้นในการสร้างความสัมพันธ์แบบ Multi-tiered ที่ประกอบไปด้วยทั้งความสัมพันธ์แบบ ทวิภาคีและพหุภาคีในหลายระดับ อันเป็นรากฐานสำคัญที่จะช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ความหลากหลาย ของความสัมพันธ์ที่มีบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ และตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคง ของญี่ปุ่น และยังช่วยให้ญี่ปุ่นเพื่อทางหนีทีไล่โดยอาศัยความกำกวมจากทั้งการถ่วงดุลและการผูกมิตร เข้าหาได้อย่างหลากหลาย กรอบแนวคิดการประกันความเสี่ยง (hedging) ของ Evelyn Goh ทำให้ เข้าใจกลไกการทำงานของนโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ตอบสนอง ต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่น โดยญี่ปุ่นใช้ความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์รุกเข้าหาสหรัฐฯ เพื่ออาศัยความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ในการถ่วงดุลจีนทางอ้อม ในขณะที่เดียวกันญี่ปุ่นก็เข้าหาเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการส่งออกถ่ายโอนยุทธโปกรณ์ในรูปแบบต่างๆ และกระชับความสัมพันธ์ทาง ทหารทั้งแบบทวิภาคีและพหุภาคี เพื่อที่จะอาศัยเวทีอาเซียนเป็นโอกาสในการเข้าหา และฟื้นฟู ความสัมพันธ์กับจีนพร้อมๆ ไปกับจำกัดบทบาทของจีนในประเด็นปัญหาความมั่นคงในภูมิภาคไม่ให้ เคลื่อนไหวได้ตามอำเภอใจมากนัก ความร่วมมือด้านยุทธโปกรณ์ยังดึงดูดให้ประเทศในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้มองญี่ปุ่นในฐานะที่จะเป็นหลักประกันความมั่นคงในภูมิภาค และเครือข่าย ความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะช่วยยึดเหนี่ยวให้สหรัฐฯ ยังคงเห็นความสำคัญของการมี บทบาททางความมั่นคงในเอเชีย แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสให้กับญี่ปุ่นในการสร้างหุ้นส่วนทาง ยุทธศาสตร์เพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นทางหนีทีไล่หากพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นคลายความแข็งแกร่งลง นโยบายการส่งออกยุทธโปกรณ์นำไปสู่การสานสัมพันธ์ในระยะยาวที่มีแนวโน้มจะพัฒนาไปเป็นการ วิจัยและพัฒนายุทธโปกรณ์ร่วมกัน ซึ่งจะยิ่งเป็นการเพิ่มความสำคัญ และกระชับเครือข่ายหุ้นส่วนทาง ยุทธศาสตร์ให้แน่นแฟ้นและยาวนานยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้ญี่ปุ่นสามารถปรับใช้ความสัมพันธ์นี้ให้ สอดคล้องกับสถานการณ์และเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นในแต่ละช่วงเวลาได้ต่อไป

บทที่ 5

บทสรุป

สารนิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาการปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นไปยังประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยนำเอาแนวคิดเรื่อง “การประกันความเสี่ยง” หรือ Hedging ของ Evelyn Goh มาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามว่า การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 มีส่วนช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถดำเนินนโยบายที่จะตอบสนองต่อเป้าหมายยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงที่กำหนดไว้อย่างไร ท่ามกลางบริบทความมั่นคงในภูมิภาคแบบหลายขั้วอำนาจ และมุมมองต่อภัยคุกคามที่เปลี่ยนไปจากการที่จีนก้าวขึ้นมาใช้อำนาจด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งสมกำลังทางทหาร ซึ่งกำลังขยายอิทธิพลจนอาจสันคลอนสถานะที่เป็นอยู่ (status quo) ของอิทธิพลญี่ปุ่นและสภาพแวดล้อมความมั่นคงในภูมิภาค ประกอบกับความกังวลที่ญี่ปุ่นมีต่อความแน่นแฟ้นของพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นที่อาจเสื่อมคลายอันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนของนโยบายสหรัฐฯ และการลดความสำคัญที่มีต่อเอเชีย

สารนิพนธ์ฉบับนี้จึงมีความเห็นหลักว่า การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศของญี่ปุ่นไปยังประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สะท้อนให้เห็นเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของญี่ปุ่นในการดำเนินนโยบายแบบประกันความเสี่ยง (hedging) โดยใช้การส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นวิธีหนึ่งในการขยายบทบาททางทหาร และสร้างหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพิ่มเติมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านโครงการเสริมสร้างศักยภาพ การแลกเปลี่ยนข่าวสาร หรือการกระชับความสัมพันธ์กับหน่วยงานทหารของประเทศผู้รับยุทธโศปกรณ์ที่ส่งออกไป เพื่อถ่วงดุลอิทธิพลจีน และรับมือกับความแน่นแฟ้นของพันธมิตรสหรัฐฯ – ญี่ปุ่นที่อาจเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ การกระชับความสัมพันธ์ด้วยนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์จะสร้างระบบความสัมพันธ์ในรูปแบบเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ หรือ Network among spokes ระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากการศึกษาพบว่า การปรับนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นด้วยการอนุมัติหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 เป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายบทบาทความมั่นคงของญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีอาเบะที่เปลี่ยนมาใช้นโยบายสันติภาพเชิงรุกเป็นกรอบการดำเนินยุทธศาสตร์ที่ญี่ปุ่นจะมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในการรักษาสันติภาพ ความมั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองในสังคมนานาชาติ โดยในแผนยุทธศาสตร์ความ

มั่นคงแห่งชาติ เดือนธันวาคม ค.ศ. 2013 ระบุถึงการเพิ่มความแข็งแกร่ง และขยายขีดความสามารถ และบทบาทของญี่ปุ่นด้วยความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ จึงมีการปรับปรุงข้อจำกัดในการส่งออกยุทธโศปกรณ์ด้วยการอนุมัติหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ผ่อนปรนให้สามารถส่งออกถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ไปยังต่างประเทศได้ในกรณีที่เป็นการเสริมสร้างสันติภาพ ความร่วมมือระหว่างประเทศ และความมั่นคงของญี่ปุ่นภายใต้การควบคุมการถ่ายโอนอย่างเหมาะสม

แม้จะมีการตั้งข้อสังเกตว่า การผ่อนคลायข้อจำกัดให้ญี่ปุ่นสามารถส่งออกยุทธโศปกรณ์ไปยังต่างประเทศได้เป็นการเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับภาคอุตสาหกรรมป้องกันประเทศของญี่ปุ่น เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสามารถขยายฐานการค้าอาวุธในระดับระหว่างประเทศมากกว่าการผลิตเพื่อตอบสนองต่อภารกิจของกองกำลังป้องกันตนเองญี่ปุ่นเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม การกำหนดนโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นในแต่ละช่วงล้วนแล้วแต่สะท้อนให้เห็นนัยยะทางความมั่นคงมาโดยตลอด โดยแต่เดิมข้อห้ามการส่งออกอาวุธของญี่ปุ่นเกิดขึ้นในช่วงสงครามเย็น จากการที่ญี่ปุ่นอนุมัติหลักสามประการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ ค.ศ. 1967 และบทบัญญัติเพิ่มเติม ค.ศ. 1976 เพื่ออาศัยข้อห้ามการส่งออกอาวุธนี้แสดงให้เห็นถึงการจำกัดตนเอง (self-imposed) ของญี่ปุ่น สะท้อนจุดยืนการเป็นประเทศใฝ่สันติ และส่งสัญญาณไปยังสหรัฐฯ และประเทศประชาธิปไตยตะวันตกที่กำลังไม่พอใจการส่งออกอย่างไม่จำกัดอันเนื่องมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น แต่เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ญี่ปุ่นได้มีการผ่อนคลायข้อจำกัดโดยไม่แก้ไขหลักสามประการฯ ให้สามารถถ่ายโอนเทคโนโลยีป้องกันประเทศไปยังสหรัฐฯ ได้ใน ค.ศ. 1983 ทำให้ภาคธุรกิจสามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนากับสหรัฐฯ อันเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับการกระชับพันธมิตรกับสหรัฐฯ ให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น การทบทวนข้อห้ามที่จำกัดการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นเริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 2010 โดยญี่ปุ่นอนุมัติให้สามารถพิจารณาขออนุญาตส่งออก เคลื่อนย้าย ถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศออกนอกประเทศได้เป็นเฉพาะกรณี โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะขยายขอบเขตการเข้าร่วมโครงการความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์กับสหรัฐฯ และทำให้ญี่ปุ่นสามารถเข้าร่วมภารกิจเพื่อรักษาสันติภาพของสหประชาชาติได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

การปรับปรุงหลักสามประการว่าด้วยการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ค.ศ. 2014 เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นสามารถใช้การส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระชับความสัมพันธ์แบบทวิภาคี และพหุภาคีกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยความร่วมมือในระดับพหุภาคี ญี่ปุ่นประกาศแผนความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหาร Vientiane Vision ใน ค.ศ. 2016 ซึ่งถือเป็นการกำหนดทิศทางความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหารที่ญี่ปุ่นจะมีต่อประเทศอาเซียนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมครั้งแรก และแผน Vientiane Vision 2.0 ใน ค.ศ. 2019 โดยในแผนความร่วมมือที่ประกาศทั้ง 2 ครั้งนี้ ญี่ปุ่นรวมเอาความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์และ

เทคโนโลยีป้องกันประเทศไว้เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่จะใช้ในการสร้างความร่วมมือกับประเทศอาเซียนในทุกระดับ ส่วนความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์แบบทวิภาคี ญี่ปุ่นมีความเคลื่อนไหวในการดำเนินการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการเจรจาให้มีการลงนามบันทึกความตกลงว่าด้วยความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนทางการทหาร และข้อตกลงการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยี โดยจนถึงปัจจุบัน ญี่ปุ่นได้ลงนามบันทึกความตกลงความร่วมมือทางการทหารกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปแล้ว 7 ประเทศ ได้แก่ สิงคโปร์ เวียดนาม ฟิลิปปินส์ กัมพูชา อินโดนีเซีย มาเลเซีย และไทย รวมทั้งลงนามข้อตกลงการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์และเทคโนโลยีเพิ่มเติมกับฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และมีความเห็นชอบร่วมกันที่จะดำเนินการเพื่อลงนามข้อตกลงกับอินโดนีเซีย

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้งบประมาณทางทหารของแต่ละประเทศเพิ่มขึ้นด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ราคายุทธโศปกรณ์ต่อหน่วยที่สูงก็ยังเป็นอุปสรรคสำคัญในการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่น นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นการผสมผสานทั้งการเสนอขายแบบปกติดังเช่นที่ญี่ปุ่นเคยเข้าแข่งขันการประมูลราคาเรดาร์ป้องกันภัยทางอากาศของประเทศไทย และการถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ในลักษณะการให้เปล่า ซึ่งเป็นการดำเนินนโยบายที่น่าจับตามอง เนื่องจากเป็นการสานต่อนโยบายเดิมที่ญี่ปุ่นเคยส่งมอบเรือตรวจการณ์ภายใต้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (ODA) ให้กับอินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นประเทศที่อยู่บนเส้นทางเดินเรือสินค้าของญี่ปุ่น การอนุมัติหลักสามประการฯ ค.ศ. 2014 ยิ่งอำนวยความสะดวกให้ญี่ปุ่นสามารถถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์ทางการให้กับประเทศเหล่านี้ โดยตัวอย่างที่สำคัญ คือ การส่งมอบเครื่องบินฝึก TC-90 ให้กับฟิลิปปินส์โดยเปลี่ยนจากการให้เช่าซื้อเป็นการให้เปล่า ซึ่งฟิลิปปินส์ได้ใช้เครื่องบินที่ได้รับมอบมาจากญี่ปุ่นในการลาดตระเวนเหนือพื้นที่บริเวณทะเลจีนใต้ที่มีข้อพิพาทกับจีน สะท้อนให้เห็นเป้าประสงค์ยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่นที่ต้องการกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นภูมิภาคที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ มีความขัดแย้งประเด็นพื้นที่พิพาททางทะเลกับจีนเช่นเดียวกับญี่ปุ่น และมีเวทีการประชุมพหุภาคีด้านความมั่นคงในกรอบการประชุมอาเซียนที่สำคัญ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อญี่ปุ่นทั้งทางยุทธศาสตร์และทางเศรษฐกิจ การถ่ายโอนยุทธโศปกรณ์แบบให้เปล่าจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยขจัดอุปสรรคในการกระชับความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์ที่เกิดจากราคายุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นที่สูง

นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์เป็นช่องทางหนึ่งที่ญี่ปุ่นใช้สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจะตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่นในการขยายบทบาททางทหาร และแสวงหาหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เพื่อรับมือกับการผงาดของจีน และหาทางหนีทีไล่ให้กับ “ความเป็นรัฐไม่ปกติ” ของญี่ปุ่นที่ต้องพึ่งพิงสหรัฐฯ ในการปกป้องดูแลด้าน

ความมั่นคง เมื่อวิเคราะห์การปรับนโยบายส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยใช้กรอบแนวคิดการประกันความเสี่ยง ของ Evelyn Goh พบว่า Goh นิยามแนวคิดการประกันความเสี่ยงว่า เป็นชุดแนวคิดยุทธศาสตร์ที่รัฐใช้เป็นทางเลือกในสถานการณ์ที่รัฐไม่สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางที่ตรงไปตรงมาระหว่างการถ่วงดุล การร่วมขบวน หรือการวางตัวเป็นกลางได้ โดยรัฐเลือกที่จะดำเนินยุทธศาสตร์โดยยุทธศาสตร์หนึ่งควบคู่กับอีกยุทธศาสตร์กับแต่ละฝ่ายอยู่เสมอ เพื่อหลีกเลี่ยงการเลือกข้างให้อีกฝ่ายเห็นอย่างชัดเจน โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) การถ่วงดุลอำนาจทางอ้อม (indirect/ soft balancing) 2) การเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน (complex engagement) และ 3) การพันพัวเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง (enmeshing)

ดังนั้น เมื่อจีนเพิ่มศักยภาพทางทหารและเศรษฐกิจจนก้าวขึ้นมามีอิทธิพลในเอเชีย แต่เดิมญี่ปุ่นใช้ความเป็นพันธมิตรสหรัฐฯ-ญี่ปุ่นในการถ่วงดุลอำนาจกับจีนในลักษณะที่เป็นการถ่วงดุลอำนาจทางอ้อม (indirect/ soft balancing) โดยอาศัยมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ แต่ความกังวลต่อแนวโน้มที่สหรัฐฯ จะลดบทบาทในเอเชียทำให้ญี่ปุ่นไม่อาจวางใจต่อการพึ่งพาเพียงแต่สหรัฐฯ ได้อีกต่อไป สภาพภูมิรัฐศาสตร์และข้อจำกัดในการใช้กำลังทหารจากรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ส่งผลให้ญี่ปุ่นไม่อาจดำเนินนโยบายถ่วงดุลอำนาจ (balancing) ตามความหมายดั้งเดิมที่ผลักดันให้จีนเป็นศัตรูฝ่ายตรงข้ามอย่างชัดเจนได้ ประกอบกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ทำให้ญี่ปุ่นก็ยังคงต้องปฏิสัมพันธ์กับจีนอยู่ ญี่ปุ่นจึงต้องอาศัยยุทธศาสตร์ที่กำกวม (strategic ambiguity) โดยยังมีความเกี่ยวข้องกับจีนด้วยการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทหารแบบทวิภาคี แต่ขณะเดียวกันก็ถ่วงดุลอิทธิพลจีนในด้านความมั่นคงด้วยการอาศัยเวทีการประชุมระหว่างประเทศกดดันให้จีนต้องเคารพระเบียบและปทัสถานของสังคมระหว่างประเทศ เป็นการเกี่ยวพันอย่างซับซ้อน (complex engagement) ตามองค์ประกอบในแนวคิดการประกันความเสี่ยงของ Evelyn Goh

ด้วยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงใช้การส่งออกยุทธโศปกรณ์ในการขยายบทบาททางทหาร และกระชับความสัมพันธ์ทางการทหารและความมั่นคงกับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้แน่นแฟ้นมากขึ้น เนื่องจากการส่งออกยุทธโศปกรณ์ไม่ได้สิ้นสุดเพียงแค่อายุที่ส่งมอบให้แก่ประเทศปลายทางเท่านั้น ญี่ปุ่นยังอาศัยการดำเนินโครงการเสริมสร้างศักยภาพ (capacity-building assistance program) การแลกเปลี่ยนข่าวสาร หรือการฝึกอบรมระหว่างหน่วยงานทหาร ในการสานสัมพันธ์กับประเทศผู้รับยุทธโศปกรณ์ในระยะยาวต่อไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการเสริมสร้างศักยภาพที่ญี่ปุ่นดำเนินกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างโอกาสให้ญี่ปุ่นถ่ายทอดแนวคิดและมุมมองต่อภัยคุกคามทางความมั่นคง และสร้างเครือข่ายของประเทศที่มีแนวคิดทางยุทธศาสตร์เหมือนกัน ตลอดจนเป็นโอกาสประชาสัมพันธ์ยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นที่ใช้เสริมสร้างศักยภาพในการรับมือกับภัยคุกคามและสภาพแวดล้อมทางความมั่นคงนั้นๆ การส่งออกยุทธโศปกรณ์จึงมีเป้าหมาย

ดึงดูดให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาพัวพัน และมองญี่ปุ่นในฐานะตัวเลือกหนึ่งที่จะช่วยเป็นหลักประกันความมั่นคงในภูมิภาค (enmeshing) ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้นระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับญี่ปุ่นจะช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ยึดเหนี่ยวสหรัฐฯ ให้ยังคงเห็นความสำคัญ และมีบทบาททางด้านความมั่นคงในเอเชีย อีกทั้งยังสามารถถ่วงดุลอิทธิพลของจีนได้ง่ายขึ้นด้วยการเพิ่มศักยภาพทางทหารให้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกับประเทศที่มีข้อพิพาททะเลจีนใต้กับจีน ถือเป็น การเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับศัตรูของศัตรู เนื่องจากญี่ปุ่นมีมุมมองว่า ยุทธศาสตร์ของจีนต่อทะเลจีนใต้และทะเลจีนตะวันออกล้วนมีเจตนา วัตถุประสงค์ และลักษณะร่วมกันจนทำให้ข้อพิพาทปัญหาดินแดนในทะเลจีนตะวันออกระหว่างจีนกับญี่ปุ่น กับข้อพิพาททะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับบางประเทศในอาเซียนนั้นเกี่ยวพันกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ นอกจากนี้ยังพิจารณาได้ว่า การกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยความร่วมมือด้านยุทธโศปกรณ์เป็นความพยายามในการการแข่งขันกับจีนทางอ้อม เนื่องจากเป็นภูมิภาคที่จีนให้ความสำคัญและกำลังขยายอิทธิพลอยู่เช่นกัน

กล่าวโดยสรุป คือ นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นการผสมผสานการถ่ายโอนด้วยการให้เปล่า ควบคู่ไปกับความพยายามในการทำการค้าแบบปกติ ด้วยการประมูลเสนอขายยุทธโศปกรณ์ และใช้โครงการเสริมสร้างศักยภาพทางทหาร ตลอดจนการแลกเปลี่ยนด้านการทหารอื่นๆ ในการกระชับความสัมพันธ์ และสร้างเครือข่ายหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อญี่ปุ่นจะได้อาศัยความสัมพันธ์นี้ในการถ่วงดุลอิทธิพลของจีนไม่ให้เพิ่มมากขึ้นจนสันคลอนสถานะที่เป็นอยู่ในภูมิภาค ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพให้กับประเทศคู่พิพาทของจีนในปัญหาทะเลจีนใต้ และแทรกแซงด้วยการทำตัวเป็นอีกหนึ่งทางเลือกให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ต้องพึ่งพาเพียงแต่จีนฝ่ายเดียวจนมากเกินไป ตลอดจน เครือข่ายความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นในการสร้างพันธมิตรที่หลากหลาย (diversify alliance) นอกเหนือจากสหรัฐฯ เพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับกำหนัดทิศทางนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นในอนาคต และในขณะเดียวกันก็ยึดเหนี่ยวสหรัฐฯ ให้ยังเห็นประโยชน์ และมีพันธมิตรผูกพันกับเอเชีย ไม่ทอดทิ้งให้ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับภัยคุกคามทางความมั่นคงเพียงลำพัง

นโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีมิติอื่นๆ เช่น มิติทางเศรษฐกิจ เสี่ยงตอบรับและความร่วมมือจากภาคเอกชนผู้ผลิตยุทธโศปกรณ์ให้นำมาศึกษาต่อได้อย่างหลากหลาย ตลอดจนยังเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาต่อเพื่อประเมินผลในระยะยาวว่าการกระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการส่งออกยุทธโศปกรณ์ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและตอบสนองต่อเป้าประสงค์ทางความมั่นคงของญี่ปุ่นได้สำเร็จมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ผู้ที่สนใจศึกษานโยบายการส่งออกยุทธโศปกรณ์ของญี่ปุ่นสามารถนำเอากรณีศึกษาการส่งออก

ยุทธโศภรณ์ไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้เป็นกรณีเปรียบเทียบเพื่อศึกษาการส่งออกยุทธโศภรณ์ไปยังประเทศในภูมิภาคอื่นว่ามีรูปแบบ และเป้าประสงค์ที่คล้ายคลึง หรือแตกต่างกันอย่างไร และให้ประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศของญี่ปุ่นอย่างไรบ้าง

บรรณานุกรม

- Ashizawa, Kuniko. Japan's Approach toward Asian Regional Security: From 'Hub-and-Spoke' bilateralism to 'Multi-Tiered'. The Pacific Review 16, 3 (2003): 361-382.
- Association of Southeast Asian Nations. Investing in Asean 2019-2020. [Online] Available from: https://asean.org/storage/2019/10/Investing_in_ASEAN_2019_2020.pdf [15 May 2020]
- Banyan. "A (Slightly) More Muscular Japan." The Economist. 14 April 2012, [Online] Available from: <https://www.economist.com/asia/2012/04/14/a-slightly-more-muscular-japan> [1 May 2020]
- Chand, Bibek, Garcia, Zenel, and Modlin, Kevin. Southeast Asian Hedging and Indo-Japanese Strategies for Regional Balance: Managing China's Rise. Journal of Indo-Pacific Affairs (2018): 23-56.
- Cruz de Castro, Renato. "The Phillippines and Japan Sign New Defense Agreement." 15 March 2016, [Online] Available from: <https://amti.csis.org/the-philippines-and-japan-sign-new-defense-agreement> [1 July 2019]
- Dalpino, Catharin. Japan-Southeast Asia Relations: Both Push and Pull: Japan Steps up in Southeast Asia. Comparative Connections 19, 1 (May 2017): 123-130.
- "Five Years after Nationalization of the Senkaku Islands." The Japan Times. 11 September 2017, [Online] Available from: https://www.japantimes.co.jp/opinion/2017/09/11/editorials/five-years-nationalization-senkaku-islands/#.Xs_XeHduLSE [27 May 2020]
- Goh, Evelyn. Meeting the China Challenge: The Us-Southeast Asian Regional Security Strategies. Washington, DC: The East-West Center Washington, 2005.
- . Understanding 'Hedging' in Asia-Pacific Security. PacNet 43 (31 August 2006): 1-2.
- Hughes, Christopher. Japan's Emerging Arms Transfer Strategy: Diversifying to Re-Centre on the Us-Japan Alliance. The Pacific Review 31, 4 (2018): 424-440.
- Huxley, Tim. "Why Asia's 'Arms Race' Is Not Quite What It Seems." World Economic Forum. 12 September 2018, [Online] Available from:

<https://www.weforum.org/agenda/2018/09/asias-arms-race-and-why-it-doesnt-matter> [15 May 2020]

Ishigaki, Tomoaki. Responsive Action or Emerging Strategy? Japan's Revision of Its Arms Transfer Policy. In Dai Tamada and Philippe Achilleas (eds.), Theory and Practice of Export Control: Balancing International Security and International Economic Relations, pp. 113-126. Singapore: Springer, 2017.

"Japan Arms Show Aims to Build Military Ties in Southeast Asia." Bangkok Post. 12 June 2017, [Online] Available from:

<https://www.bangkokpost.com/thailand/general/1266647/japan-arms-show-aims-to-build-military-ties-in-southeast-asia> [15 May 2020]

Japan, Ministry of Defense. Japan Defense Focus 88 (May 2017): 1-8.

———. Japan Defense Focus 52 (May 2014): 1-8.

———. Japan Defense Focus 83 (December 2016): 1-8.

———. Japan Defense Focus 51 (April 2014): 1-8.

———. Defense of Japan 2005 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2005.

———. Defense of Japan 2013 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2013.

———. Defense of Japan 2014 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2014.

———. Defense of Japan 2015 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2015.

———. Defense of Japan 2016 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2016.

———. Defense of Japan 2017 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2017.

———. Defense of Japan 2018 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2018.

———. Defense of Japan 2019 English Version. Tokyo: Ministry of Defense, 2019.

———. "Japan's Defense Capacity Building Assistance." [Online] Available from:

https://www.mod.go.jp/e/publ/pamphlets/pdf/cap_build/pamphlet.pdf [3 June 2020]

———. "Kaijoujietai Enshuuki Tc-90 No Firipin E No Iten Ni Tsuite (Transfer of Jmsdf's Training Aircrafts Tc-90 to the Philippines)." 20 March 2018, [Online] Available from: <https://www.mod.go.jp/atla/pinup/pinup300320.pdf> [25 April 2020]

———. "Kakukoku to No Bouei Kyouryoku Kouryuu – Tounan Ajia (Defense Cooperation and Exchange with Each Country – Southeast Asia)." [Online] Available from: <https://www.mod.go.jp/j/approach/exchange/area/index.html> [1 May 2020]

- . "Rikujoujietai Tayouto Herikoputa Uh-1h No Buhin Nado No Furipin E No Mushoujouto No Kanryou Ni Tsuite (Complete of the Donation of Jgsdf's Multipurpose Helicopter Uh-1h Spare Parts to the Philippines)." 30 September 2019, [Online] Available from:
https://www.mod.go.jp/atla/pinup/pinup310930_02.pdf [25 April 2020]
- . "Updating the 'Vientiane Vision: Japan's Defense Cooperation Initiative with Asean'." November 2019, [Online] Available from:
https://www.mod.go.jp/e/d_act/exc/admm/06/vv2_en.pdf [13 May 2020]
- . "Vientiane Vision: Japan's Defense Cooperation Initiative with Asean." [Online] Available from: https://www.mod.go.jp/e/d_act/exc/vientianevision [28 June 2019]
- Japan, Ministry of Foreign Affairs. "Grant Aid to Indonesia for Project for Construction of Patrol Vessels." 16 June 2006, [Online] Available from:
<https://www.mofa.go.jp/announce/announce/2006/6/0616-3.html> [28 April 2020]
- . "Japan's Policies on the Control of Arms Export." [Online] Available from:
<https://www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/policy/index.html> [29 July 2019]
- . "Japan-U.S. Cooperation in Equipment and Technology." [Online] Available from: <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/9.html#link> [19 April 2020]
- . "Keikaikansei Reda Nado No Tai E No Iten Ni Kakaru Shingi Ni Tsuite (Deliberation on Transfer of Warning and Control Radar to Thailand)." 20 July 2018, [Online] Available from:
https://www.mofa.go.jp/mofaj/s_sa/sea1/page25_001478.html [29 April 2020]
- "Japan Seeks to Give Patrol Planes to Malaysia." *Nikkei Asian Review*. 5 May 2017, [Online] Available from: <https://asia.nikkei.com/Politics/Japan-seeks-to-give-patrol-planes-to-Malaysia> [29 April 2020]
- Japan, The Government of. "National Security Strategy December 17, 2013." December 2013, [Online] Available from:
<https://www.cas.go.jp/jp/siryou/131217anzenhoshou/nss-e.pdf> [29 July 2019]
- . "Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology." 1 April

2014, [Online] Available from:

<https://www.cas.go.jp/jp/gaiyou/jimu/pdf/bouei2.pdf> [19 April 2020]

"Joint Statement on the Sixtieth Anniversary of the Signing of the Treaty of Mutual Cooperation and Security between Japan and the United States of America." 17 January 2020, [Online] Available from:

<https://www.mofa.go.jp/files/000558329.pdf> [15 April 2020]

Kelly, Tim, and Kubo, Nobuhiro. "Arms Show Offers Japan Venue to Build Military Ties in Southeast Asia." *Reuters*. 11 June 2017, [Online] Available from:

<https://www.reuters.com/article/us-japan-asean-defense/arms-show-offers-japan-venue-to-build-military-ties-in-southeast-asia-idUSKBN19208R> [25 April 2020]

———. "Exclusive: Japan Seeks to Win Thai Air Defense Radar Contract – Sources." *Reuters*. 2 December 2016, [Online] Available from:

<https://www.reuters.com/article/us-japan-thailand-radar/exclusive-japan-seeks-to-win-thai-air-defense-radar-contract-sources-idUSKBN14B0YI> [29 April 2020]

Koga, Kei. The Concept of "Hedging" Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift. *International Studies Review* 20, 4 (2018): 633-660.

Koh Swee Lean Collin. "Japan and the 'Maritime Pivot' to Southeast Asia: Given Domestic and Regional Realities, How Involved Can Japan Be in the South China Sea?" *The Diplomat*. 14 December 2015, [Online] Available from:

<https://thediplomat.com/2015/12/japan-and-the-maritime-pivot-to-southeast-asia> [25 April 2020]

Kubota, Yukari. Japan's New Strategy as an Arms Exporter: Revising the Three Principles on Arms Exports. *RIPS Policy Perspectives* 7 (2008): 1-18.

Kumar, Anita. "Trump Finds Himself Increasingly Alone on North Korea." *Politico*. 27 May 2019, [Online] Available from:

<https://www.politico.com/story/2019/05/27/donald-trump-north-korea-1345034> [15 April 2020]

Kutsunugi, Kazuhito. 'Bukiyushutsu Sangensoku Nado' No Minaoshi to Aratana 'Boueisoubi Iten Sangensoku' (the Revision of 'Three Principles on Arms

Exports' and the New 'Three Principles on Transfer of Defense Equipment').
Rippou to Chousa 361 (February 2015): 55-67.

Liff, Adam P. Japan's Defense Policy: Abe the Evolutionary. The Washington Quarterly 38, 2 (2015): 79-99.

Maruyama, Yuzo. "A Review of Three Principles on Arms Exports." 9 February 2012,
 [Online] Available from: <https://www.nippon.com/en/currents/d00016/a-review-of-the-three-principles-on-arms-exports.html> [20 March 2020]

Matsuda, Yasuhiro. Engagement and Hedging: Japan's Strategy toward China. SAIS Review of International Affairs 32, 2 (2012): 109-119.

Mulgan, Aurelia George. "Hardening the Hedge: Japan's Security Strategy Revisited." 10 December 2018, [Online] Available from:
<https://www.eastasiaforum.org/2018/12/10/hardening-the-hedge-japans-security-strategy-revisited/> [15 May 2020]

Nepomuceno, Priam. "Ph First Asean Nation to Get Excess Japanese Defense Equipment." Philippines News Agency. 20 March 2019, [Online] Available from:
<https://www.pna.gov.ph/articles/1065067> [28 April 2020]

Nussey, Sam. "Trump Asks Japan to Hike Payments for U.S. Troops to \$8 Billion: Foreign Policy." Reuters. 16 November 2019, [Online] Available from:
<https://www.reuters.com/article/us-japan-usa/trump-asks-japan-to-hike-payments-for-u-s-troops-to-8-billion-foreign-policy-idUSKBN1XQ06F> [15 April 2020]

"On 60th Anniversary, Japan and U.S. Hail Security Pact That Trump Branded Unfair." The Japan Times. 18 January 2020, [Online] Available from:
<https://www.japantimes.co.jp/news/2020/01/18/national/60th-anniversary-japan-us-security-pact/#.Xpsm9ndul2w> [15 April 2020]

Pajon, Celine. "Japan's 'Smart' Strategic Engagement in Southeast Asia." The Asan Forum. 6 December 2013, [Online] Available from:
<http://www.theasanforum.org/japans-smart-strategic-engagement-in-southeast-asia> [25 April 2020]

Panda, Ankit. "Philippine Navy Deploys Japan-Donated Tc-90 Aircraft to Scarborough Shoal in South China Sea." The Diplomat. 2 February 2018, [Online] Available

from: <https://thediplomat.com/2018/02/philippine-navy-deploys-japan-donated-tc-90-aircraft-to-scarborough-shoal-in-south-china-sea> [25 April 2020]

Parameswaran, Prashanth. "Japan-Vietnam Defense Ties in the Headlines with Naval Shipbuilding Cooperation." *The Diplomat*. 16 March 2020, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2020/03/japan-vietnam-defense-ties-in-the-headlines-with-naval-shipbuilding-cooperation> [29 April 2020]

———. "Why Japan's New Military Aircraft Gift to the Philippines Matters." *The Diplomat*. 3 October 2017, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2017/10/why-japans-new-military-aircraft-gift-to-the-philippines-matters> [25 April 2020]

Pejsova, Eva, and Stanley-Lockman, Zoe. Japan's Policy Shift: Arms and Transfers. *ISSU Alert* 41 (November 2016): 1-2.

"Philippines Accepts First of 10 Japan-Funded Patrol Vessels to Beef up Coast Guard." *The Japan Times*. 18 August 2016, [Online] Available from: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/08/18/national/philippines-accepts-first-10-japan-funded-patrol-vessels-beef-coast-guard> [25 April 2020]

Philippines, Department of National Defense. "Signing of the Philippines-Japan Agreement Concerning the Transfer of Defense Equipment and Technology." 29 February 2016, [Online] Available from: <https://www.dnd.gov.ph/PDF%202016/Press%20-%20Signing%20of%20the%20Philippines-Japan%20Agreement%20Concerning%20the%20Transfer%20of%20Defense%20Equipment%20and%20Technology.pdf> [25 April 2020]

Pollman, Mina. "The Trouble with Japan's Defense Exports." *The Diplomat*. 2 October 2015, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2015/10/the-truth-about-japans-defense-exports> [24 June 2019]

Sakaki, Alexandra, and Lukner, Kerstin. Japan's Uncertain Security Environment and Changes in Its Legislative-Executive Relations. *West European Politics* 40, 1 (2017): 139-160.

Sato, Heigo. From the "Three Principles of Arms Exports" to the "Three Principles of Defense Equipment Transfer". *AJISS-Commentary* 197 (May 2014): 1-5.

- . Japan's Arms Export and Defense Production Policy. Center for Strategic and International Studies. 2015.
- Sieg, Linda. "Trump Candidacy Stirs Alliance Angst in Japan." Reuters. 20 March 2016, [Online] Available from: <https://www.reuters.com/article/us-usa-election-japan/trump-candidacy-stirs-alliance-angst-in-japan-idUSKCN0WM017> [15 April 2020]
- Singh, Bhuhindar. The Evolution of Japan's Security Role in Southeast Asia. The Round Table 99, 409 (2010): 391-402.
- Storey, Ian. Japan's Maritime Security Interests in Southeast Asia and the South China Sea Dispute. Political science 65, 2 (2013): 135-156.
- Sugai, Hiroyuki. Japan's Future Defense Equipment Policy. Washington, DC: Brookings, Center for 21st Century Security and Intelligence at Brookings, 2016.
- Tarriela, Jay Tristan. "How Abe Remade the Japan Coast Guard." The Diplomat. 24 January 2019, [Online] Available from: <https://thediplomat.com/2019/01/how-abe-remade-the-japan-coast-guard> [28 April 2020]
- Tomiyama, Atsushi. "Vietnam Eyes Secondhand Japanese Defense Gear." Nikkei Asian Review. 26 June 2016, [Online] Available from: <https://asia.nikkei.com/Politics/Vietnam-eyes-secondhand-Japanese-defense-gear> [29 April 2020]
- ไชยวัฒน์ คำชู. จีน-ญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร: Openbooks, 2548.
- . นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น: ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- "ญี่ปุ่นรุกเสนอขายอาวุธให้กองทัพไทยหวังกระชับสัมพันธ์รัฐบาล-ลตอทิฟพลจีน." Manager Online. 3 มิถุนายน 2559, [Online] Available from: <https://mgronline.com/japan/detail/9590000055934> [29 เมษายน 2563]
- นันทิยา ทองคณารักษ์และคณะ. จุลสารศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์มหาอำนาจ ปี 2014. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2557.
- มนวดี ถกลรัช. เอกสารวิชาการเรื่อง ยุทธศาสตร์ปริทรรศน์: มหาอำนาจในบริบทความมั่นคงโลก. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2557.
- . จุลสารศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ เอกสารศึกษาเฉพาะเรื่อง ยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติญี่ปุ่น 2556. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2557.

อรณิช รุ่งธิปานนท์. จินกับการเป็นมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. เอกสารวิชาการสำนักงานเลขาธิการ
สภาผู้แทนราษฎร Academic Focus (เมษายน 2560): 1-21.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	แพรวพฤษ จิตสกุลชัยเดช
วัน เดือน ปี เกิด	3 ธันวาคม 2531
สถานที่เกิด	สงขลา
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2556 โดยระหว่างการศึกษาได้เข้าร่วมโครงการศึกษาภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย Kanazawa ประเทศญี่ปุ่น (หลักสูตร 1 ปี พ.ศ. 2554-2555) และเข้าศึกษาต่อหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ภาคนอกเวลาราชการ) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2561

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY